

LIKOVNI REVOUCIJE

RADE IVKOVIĆ — SOLAR

Prvi komandir Dubravske partizanske čete, Rade Ivković — Solar, rođen je 1921. godine u Ponikvama. Nekoliko godina kasnije roditelji, Mile i Smilja sa četvero djece, doseljavaju se na Višnjić Brdo, gdje tik do željezničke stanice Gornje Dubrave, otvaraju malu gostionicu. Tu će rasti i završiti osnovno školovanje budući slavni ratnik i komandant.

Istini za volju treba reći da je mladi Rade želio nastaviti srednje školovanje, no materijalne prilike, kako je to često bivalo u porodicama s više djece, nisu to dopuštale.

U ovom slučaju utoliko više što je, dvije godine stariji brat, Simo pohađao gimnaziju i kasnije otišao u vojnu akademiju u Beograd. Zbog

toga je Rade, htio — ne htio, ostao s roditeljima sve do svoje sedamnaeste godine. U međuvremenu je izrastao u snažnog momka, visokog stasa i sportske građe. Bio je aktivan član fiskulturnog sokolskog društva u Gornjim Dubravama i učestvovao na regionalnim sletskim takmičenjima. U nekim drugim vremenima i boljim uslovima taj skladno razvijeni plavokosi mladić daleko bi dospio kao sportista.

Možda je to bila i neka preporuka za poziv kome će se posvetiti. Godine 1938. konkurisao je i bio primljen u pješadijsku podoficirsku školu u Zagrebu. Dvije godine kasnije završio ju je s odličnim uspjehom, što je, uz ostale osobine, bilo odlučujuće da ga rasporede u gardijske jedinice garnizona Beograd. Tu je proveo ne-

pune tri godine u činu podnarednika, doživio kratkotrajni rat i rasulo vojske u kojoj je bio aktivni podoficir. Izbjegao je zarobljavanje i poslije mnogo peripetija, razočaran u svoje komandante i vladajuću buržoaziju, stigao u rodni kraj.

U to vrijeme, u proljeće 1941. godine, u Dubrave je s raznih strana stizalo mnogo takvih mladih ljudi, svi s ogorčenjem i ne malim strahom za budućnost. Nisu se mirili s činjenicom da je zemlja tako lako i brzo izgubila slobodu, ali ni s tim da se mirno može gledati na teror ustaške strahovlade. Cesti sastanci s vršnjacima praticali su u prepričavanju događaja, kojih je bilo na pretek, i jalovim razgovorima bez odluka šta i kako dalje. Rade je s bolom u srcu gledao talijanske okupatore kako se šepure po željezničkoj stanici u Gornjim Dubravama, ili vozove s blombiranim vagonima punim uhapšenih ljudi koje odvođe negdje u sunovrat. Instinktivno je osjećao da je pod paskom ustaške i talijanske vlasti, koje su baš tu, nedaleko Solareve kuće, imale svoje uporište. Zbog toga je već maja 1941. bio u poluilegali, izbjegavao da ga danju sretaju i vide. Noću je obilazio sela i sastajao se s ljudima i mladićima svoje generacije. Živnuo je kad je do Dubrava doprla vijest da je u Srbiji buknuo narodni ustanak.

Nekako u to vrijeme u Dubrave dolazi Simo Karapandža i tada počima intenzivan rad na organizovanju ustanka. Od tada, pa do tragične smrti, ni jedna akcija oslobodilačkog pokreta neće proći bez Rade Ivkovića Solara, koji se sav predao veličanstvenom cilju borbe do oslobođenja. U onim mjesecima koji su prethodili osnivanju prvog partizanskog odreda u Dubravama (oktobra 1941. godine) bio je najaktivniji omladinac. Ozbiljnošću i zdravim rezoniranjem, umjesnim i trezvenim prijedlozima, znatno je odskakao od svoje generacije. Ljudi su ga rado slušali i uvažavali njegove prijedloge. Budući da je imao solidno vojno obrazovanje rano su zapažene njegove predispozicije za vojnog starješinu. U jesen 1941. godine primljen je u KPJ i to povjerenje on će opravdati kao borac i starješina mnogih partizanskih jedinica.

U svim akcijama koje je izvodio Dubravski partizanski odred (paljenje ustaške općine, rušenje željezničkih pruga, telegrafskih veza, zasjede neprijateljskoj vojsci i dr.) učestvovao je i Rade Ivković. Lično je izradio plan i učestvovao u hvatanju ustaškog tabornika Posavca, koji je 29/30 decembra 1941. godine sa željezničke stanice, krcate neprijateljskom vojskom, uhvaćen i odveden na oslobođenu teritoriju Perjasice. To je bila drska i smiona akcija koja je nadaleko odjeknula. Slijedile su i mnoge druge slične operacije. Sa iskustvom prekaljenog borca, Rade je, među ostalim, učestvovao i u likvidaciji četnika koji su se u martu 1941. godine mučki pojavili na Kordunu u dubokoj partizanskoj pozadini, da bi NOP-u zabili nož u leđa.

Mnoge dobre osobine koje je posjedovao predodredile su da Rade

Ivković u proljeće 1942. godine bude postavljen za prvog komandira Dubravske partizanske čete. Stao je na čelo stotinjak najboljih sinova naroda Dubrava i drugih koji su stizali sa raznih strana. Pokazalo se da je to bilo pravo rješenje. Kao vojni starješina bio je cijenjen od boraca i naroda. Bio je vrlo obazriv i pažljiv prema ljudima. S ogromnim strpljenjem i upornošću objašnjavao je vojne vještine mladim borcima koji su prvi put uzeli oružje u ruke. Nije štedio ni vremena ni truda da objašnjava ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Bio je od onih koji je htio postići maksimalni uspjeh sa što manje gubitaka.

Pod komandom Rade Ivkovića Solara Dubravska četa je do svog ulaska u Drugu brigadu VIII divizije (16. IX 1942) izvela preko 35 što većih, što manjih vojnih akcija i imala minimalne gubitke. Uništila je i zarobila na stotine neprijateljskih vojnika, zaplijenila ogromne količine oružja i ratnog materijala. Doprinos Dubravske čete oslobođenju zemlje neraskidivo je vezan za ličnost njenog komandira.

U septembru 1942. Rade Ivković se rastao od boraca svoje čete. Oni su popunili sastav Pete (tada Druge) kordunaške brigade, a on je postavljen za zamjenika komandanta drugog bataljona iste brigade, da bi ubrzo postao i komandant toga bataljona. Brigada je u jesen i pred zimu 1942. godine bila na velikom oslobodilačkom maršu kroz Baniju. Iz dana u dan, iz borbe u borbu kalili su se borci i starješine. Rade Ivković je izrastao u vrsnog komandanta i istakao se u mnogim bitkama (osobito oko Petrinje) kroz Baniju i kasnije u Četvrtoj neprijateljskoj of anzi vi kroz Kordun, dio Bosne i Liku. Nazirala se lijepa perspektiva i plodan razvoj u vojnog starješinu. Na nepune dvadeset tri godine starosti, s položaja komandanta bataljona postavljen je u štab IV korpusa gdje je u obavještajnom odjeljenju, isto tako s uspjehom, radio kao i na svim ranijim dužnostima.

Disciplinovan vojnik revolucije i primjeren komunista bez pogovora je izvršavao sve povjerene zadatke i u svemu služio za primjer drugima. U septembru 1944. godine štab Korpusa ga postavlja za operativnog oficira Karlovačke brigade. Tu ostaje kraće vrijeme, jer ga isti štab postavlja na znatno odgovorniji položaj, komandanta Karlovačkog partizanskog odreda. Na vrlo širokom i delikatnom prostoru uvučenom u mrežu neprijateljskih posada, uporišta i komunikacija, Rade je uspješno komandovao ovom proslavljenom jedinicom, čiji su sastav u pretežnom broju činili sinovi hrvatskog naroda. Odred kojim je komandovao nosio je visoko uzdignutu zastavu bratstva i jedinstva. Ova jedinica ostala je u sjećanju naroda i svih njenih boraca po vedrom duhu. Iz nje je na svakom koraku zračio optimizam, visok stepen drugarstva i mladalačkog elana, čemu je, nema sumnje, doprinio i njen komandant.

Bližio se kraj dugog krvavog rata. Već su se mogli sagledavati krupni rezultati časne i teške oslobodilačke borbe. Borci karlovač-

kog partizanskog odreda već su zamišljali svoj trijumfalni pohod u posljednju bitku, oslobođenje Karlovca. Do onog istorijskog 9. maja 1945. godine, oslobođenja Jugoslavije, ostalo je još tri mjeseca i dvanaest dana, kada bi, po prirodi stvari, kapetan Rade Ivković Solar na čelu slavom ovjenčane jedinice prodefilovao slobodnim Karlovcem. To se, na žalost, nije dogodilo.

Dvadeset sedmog januara 1945. godine, po dubokom snijegu i jakom mrazu, ustaše su se probile u Ponikve i izvršile nezapamćen masakr nad golorukim narodom. Jedna jedinica Karlovačkog partizanskog odreda s kojom je bio i komandant odreda, pohnutala je u pomoć. U neravnopravnoj borbi, u posljednjoj bici svog života, poginuo je proslavljeni komandant Rade Ivković Solar. Zla kob je htjela da položi život tamo gdje je i rođen — u Ponikvama.

»Pao je najbolji, pao je komandant Odreda kapetan Rade Ivković. Gotovo četiri godine nosio je on pušku slobode po gudurama Like, po proplancima Korduna, po šumovitim ravnima Banije i potocima Bosne. Vojnici su ga voljeli. Srbin, zalagao se uvijek za bratstvo Srba i Hrvata, zapečativši svojom krvlju to nastojanje. Pao je kao Srbin na čelu hrvatskog Odreda«, bilježe Karlovačke vijesti, 3. 2. 1945.

A, imao je svega 24 godine!

Dušan Kaluđerović

RACO JAKOVIĆ

Simo i Marija Jaković 1925. godine dobili su sina Racu. To je bila treća radost u kući, treći sin, garancija ocu i majci, sigurnost za budućnost. Raco je rastao kao majčin mezimac. Sve što je bilo najbolje, pripadalo je njemu, jer je najslabiji i nejači. Iako su roditelji podjednako voljeli svu svoju djecu, ipak najmlađem pripada svega najviše. Tako su na Racu gledali roditelji i braća.

Simo se, pored obrade zemlje, bavi i trgovinom ogrjevnim drvetom, da bi pribavio što više sredstava za život svoje porodice.

Došla je 1941. I ovako siromašan život postao je još i nesiguran. Ustaše ubijaju Srbe, Jevreje, Čigane. Opasnost je bila nad glavom svakog čovjeka. Ljudi su bili ošamućeni. Nisu znali šta da rade. Tražili su bilo kakav izlaz. Kakav? Zemlja tvrda, a nebo visoko.

Pojavili su se prvi znaci jedinog rješenja: ustanak naroda protiv okupatora i domaćih izdajica. Bilo je i lutanja, pitanja: kako ustanak, sa čime protiv tako jakoga neprijatelja. Pojavljivao se i strah od neuspjeha. Međutim, narod je odlučan. Odlučno u borbu sa sje-kinom, motikom, kosom i sa ono malo oružja. Cijela porodica Sime Jakovića usmjerena je prema narodnooslobodilačkoj borbi. Najstariji sin Milan među prvima postaje član KPJ, a sinovi Đuro i Raco postaju članovi SKOJ-a.

Najmlađi sin Raco, rođen 1925. godine, osnovnu školu pohađa u Donjim Dubravama. Kao odličnog đaka otac ga šalje na dalje školovanje u građansku školu u Plaški, gdje završava dva razreda, a treći razred završava u Karlovcu. Kao odličan đak bio je više puta nagrađivan i pohvaljivan. Kada je počeo rat, Raco prekida školovanje i dolazi kući. Krajem 1941. godine uključuje se u omladinsku organizaciju, a u aprilu 1942. postaje član SKOJ-a. Primjeren član SKOJ-a i omladinac, bio je omiljen među svojim drugovima i koristio sve školsko znanje da pomogne omladincima koji su manje od njega znali.

Postaje jedan od onih omladinaca, koji shvata, da se treba maksimalno angažirati u borbi, sa svim svojim fizičkim i umnim sposobnostima.

U martu 1943. stupa u 5. bataljon I kordunaškog partizanskog

odreda, koji se tada nalazi na teritoriji Bosiljeva. Odlučio je da bude borac baš toga bataljona, gdje ima najviše drugova Hrvata, i da tako sa puškom u ruci, zajedno s njima, kuje bratstvo i jedinstvo. I kao odličan i hrabar borac i primjieran član SKOJ-a biran je za sekretara SKOJ-a u Bataljonu, iako je tek navršio 17 godina.

Njegovo nježno zdravlje, nije ga sprečavalo da bude svuda primjieran i vrlo hrabar u svim borbama koje je vodila njegova jedinica.

Jula 1943. razbolio se, i upućen je na liječenje u bolnicu na Petrovu goru. Bilo mu je teško ostaviti drugove, jedinicu i organizaciju SKOJ-a. Poslije poboljšanja zdravlja, bio je sretan što će ponovo doći u svoju jedinicu, kod svojih drugova, i zajedno sa njima krenuti u borbu. Zamišljao je kako će na prvom sastanku pretresti pitanja koja su se zbivala u njegovom odsustvu i zadatke koje je skojevska grupa izvršavala.

Vraćajući se iz bolnice u svoju jedinicu, put ga je vodio kroz rodno selo, što mu je omogućilo da posjeti oca i majku. Pošto im je kuća izgorjela, bili su smješteni kod prijatelja. Prilikom posjete roditeljima, u blizini sela došlo je do sukoba partizana sa četnicima, koji su slučajno naišli. Četnici su u paničnom bijegu došli u selo Jakoviće, gdje su već bili pod zaštitom Talijana, koji su bili smješteni na željezničkoj stanici Donje Dubrave. Zadržali su se kraće vrijeme u neposrednoj blizini kuće gdje su bili Račini roditelji. Raco kao mlad borac, skojevac, zainteresirao se kako su četnici prošli u borbi sa partizanima. Pored toga, računao je da četnici ne znaju da je on u partizanima, a još manje da je član SKOJ-a i sekretar skojevske grupe. Htio je da vidi tko su i kakvi ti četnici, a čuo je da među njima ima i njegovih rođaka. Ako bi došlo do nekih nezgoda računao je i na izvjesnu zaštitu. Nitko tačno ne zna što se sve događalo, ali se zna da je Raco njima postavljao pitanja, zašto se oni bore, koji su im ciljevi. Ovdje je Raco otišao suviše daleko. U sukobu, četnici su ga svladali, odmah svezali i zatvorili u podrum jedne kuće. Tu je cijelu noć zvjerski mučen i pored intervencije nekih susjeda. Ni jedan poznanik niti rođak, koji je bio u četnicima nije ni pokušao bilo šta da uradi i pomogne nemoćnom mladiću. Trajalo je mučenje. Sutradan 8. VI 1943. godine izveden je na stratište i zvjerski ubijen pred očima stanovništva. Ubijenog, ostavili su i otišli. Tek tada su neki mještani, i to žene, mogli prići i vidjeti kako je izmrcvaren i unakažen. Lako se moglo zaključiti da je strijeljanje bilo formalno, kao posljednji udarac kojim je bio dotučen. Narod ovoga kraja je vidio kakva zla čine četnici u ime svog kralja i vlade u Londonu. Vidjeli su kako četnici pomažu okupatoru u uništavanju našeg naroda.

Vrijeme je pokazalo koliko je Raco bio u pravu što je dao pravi odgovor četnicima.

Raco Rebić

RADOVAN RADE JAKOVIĆ

Radovan Rade Jaković Cestarov, rođen je 1923. u Donjim Dubravama, zaseoku Rakići. Bio je peto, najmlađe, i četvrto muško dijete Mande i Petra Perice Jaković.

Zajedno sa sestrom Milijom — dok se nije udala — i starijom braćom Milanom, Đurom-Đuricom i Dušanom, Rade je rastao, razvijao se u domu roditelja, okružen brigom i ljubavlju kakvu stariji najčešće iskazuju prema najmlađem članu porodice.

Njegov otac, zaposlen kao cestar, imao je siguran mjesečni dohodak. Porodica je živjela bolje od većine drugih koje su sredstva za odjeću, obuću, porez i druge potrebe morale pribavljati na drugi način. Radini su roditelji bili u mogućnosti da, pored najstarijeg sina Milana, školuju i Radu.

Po završenoj osnovnoj školi u Donjim Dubravama, Rade je školske 1935/36. godine pošao u prvi razred gimnazije u Karlovcu. Sve do fašističkog napada, aprila 1941. godine, bio je đak gimnazije. Tada se nalazio u šestom razredu.

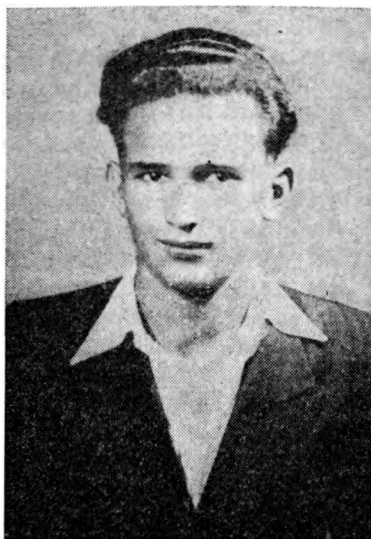
U školu je svakodnevno putovao ranim jutarnjim, a iz Karlovca se vraćao popodnevnim vlakom koji je u Donje Dubrave stizao između 15 i 16 sati. Sve svoje slobodno vrijeme Rade je koristio za učenje i koliko je mogao, pomagao je roditeljima i braći u poljoprivrednim i drugim poslovima.

Nastojao je da redovno i uspješno završava razrede koje je pohađao. Zbog svakodnevnog putovanja i učenja za vrijeme školske godine malo se nalazio u društvu seoskih mladića i djevojaka.

Međutim, za vrijeme zimskog i ljetnog školskog raspusta živio je, radio i ponašao se kao i sva druga mladež Donjih Dubrava. Osim po obrazovanju, ni po čemu drugom se nije razlikovao od svojih vršnjaka.

Nakon fašističke okupacije aprila 1941. godine, do polovine juna bio je Rade kod kuće u Donjim Dubravama, i zajedno sa roditeljima i dubravskim narodom živio u psihozi zbunjenosti i straha od neizvjesnosti što će ustaški zločinci učiniti narednog dana ili noći.

U drugoj polovini juna 1941. godine, Rade je napustio roditeljski dom. Otputovao je kod starijeg brata Milana, koji je kao željez-

nički saobraćajni činovnik iz Novske pobjegao ispred ustaškog terora u Kraljevo i na tamošnjoj željezničkoj stanici nastavio da radi kao prometnik.

Po otpočimanju oružanog narodnog ustanka u Srbiji, Milan se povezao sa partizanima u okolini Kraljeva. Bio je jedan od aktivnih učesnika u diverzantskoj akciji što je 1941. godine, izvedena na željezničkoj stanici Kraljevo, a potom je otišao u partizane.

Na spomen ploči na željezničkoj stanici Kraljevo upisano je i ime Milana Perice Jakovića.

Put starijeg brata slijedio je i Rade. Poslije četničke izdaje i povlačenja partizana sa područja slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji, Milan se sa Radom vratio u Beograd. Milana su po dolasku u Beograd otkrili i prijavili izdajnici i saradnici specijalne policije. Na ulici je uhapšen i nikad se više nije vratio. Vjerojatno, po uputama specijalne policije, izdajnici su među Dubravce, koji su pobjegli ispred ustaškog terora i živjeli u Beogradu, lansirali vijest da je Milana Perice Cestara uhapsio na Terazijama njemački vojnik, koji je bio zarobljen od strane partizana, zato što ga je prepoznao i vidio kao partizana u Užicama.

Poslije Milanovog hapšenja Rade se vratio kući u Donje Dubrave, kuda je stigao, prema sjećanju brata Dušana, u prvoj polovini decembra 1941. godine.

Hapšenje i ubistvo brata Milana, ubistvo drugog brata Đure-Đurice od strane ustaša, bol i tuga roditelja za izgubljenim sinovima, uticala je i na Radino psihičko stanje. Međutim, on se nije pasivno odnosio prema akcijama koje su organizatori narodnog ustanka sprovodili u Dubravama.

Krajem februara, ili početkom marta 1942. godine primljen je u SKOJ. Kao skojevac, početkom maja 1942. godine Rade je otišao u partizane. Stupio je u Dubravsku, odnosno 3. četu 1. bataljona II kordunaškog partizanskog odreda.

U četi se u borbenim, diverzantskim akcijama, kao i u slobodnom vremenu, potvrđivao kao dobar, hrabar i disciplinovan borac i skojevac, pa je krajem augusta 1942. godine, prema sjećanju Rade Rebića-Pajina primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

U septembru 1942. godine kad je formirana 5. kordunaška brigada, u čiji je sastav ušao i 1. bataljon II KPO-a, Rade je raspoređen na dužnost političkog delegata voda u novoformiranom drugom teritorijalnom partizanskom bataljonu Kordunaškog vojnog područja, odnosno nešto kasnije formiranog Kordunaškog partizanskog odreda.

Kao delegat voda krajem oktobra 1942. godine završio je kraći politički kurs. Sa dužnosti delegata voda, koju je sa uspjehom obavljao Rade je u vrijeme formiranja upućen u 15. kordunašku brigadu.

Po dolasku u 15. brigadu ponovno je raspoređen na dužnost delegata voda, ali se na toj dužnosti nije zadržao ni pun mjesec dana.

Naime, pred početak četvrte neprijateljske ofanzive, januara 1943. godine, preuzeo je dužnost zamjenika polit-komesara čete. Na žalost, nije imao sreće da na toj dužnosti ispolji svoje ljudske i boračke kvalitete i da se dalje razvija kao partijski i politički rukovodilac. Sve je to prekinuto u prvim danima četvrte neprijateljske ofanzive u rejonu Ličkog Petrova Sela gdje je teško ranjen.

Poslije ranjavanja prebačen je na liječenje u partizansku bolnicu u Drežnici. Put do bolnice za teškog je ranjenika bio težak. Liječnici i drugo sanitetsko osoblje učinili su sve što je bilo u njihovoj mogućnosti da spase njegov život. Nisu uspjeli. Teške rane i dug put do bolnice Radin organizam nije izdržao. U prvoj polovini marta 1943. njegovo srce zauvijek je prestalo da kuca. Umro je prije nego je navršio 20 godina.

Milan Jaković

KOMESAR DIVERZANTSKE CETE

Tode Jaković Zec, rođen je 1918. godine u SAD. Tode, još dijete u pelenama, i stariji brat Nikola, ostali su bez roditelja, majke Stoje, rođene Mišćević, i oca Đure.

Poslije smrti roditelja, u Americi je Todu i Ninu preuzeo stric Simo.

On ih je 1920. godine doveo iz Amerike u Donje Dubrave k mlađem bratu, Todinom drugom stricu Peri Jakoviću Zecu. Pero je preuzeo na sebe svu roditeljsku brigu i obaveze.

U školskoj 1928/29. godini u Donjim Dubravama završio je 4 razreda osnovne škole.

Uz saglasnost i pomoć strica Pere 1932. godine podnio je molbu za prijem u vojno-muzičku školu u Vršcu.

Imao je dobar sluh i lijepo je pjevao. Ali, na njegovu veliku žalost u školu nije primljen. Dječaćki tužan i razočaran vratio se iz Vršca i do 1934. godine nastavio da živi i radi kod strica Pere. Krajem ljeta preko Privrednika, otišao je u Tomaševac (Banat) gdje je do 1938. izučio čurčijjski zanat, a potom se u istom mjestu zaposlio kao majstorski pomoćnik-kalfa.

U jesen 1939. godine pozvan je na odsluženje dvogodišnjeg vojnog roka.

Aprilski rat 1941. godine zatekao ga je kao vojnika, vozača kamiona, u blizini Novog Mesta u Sloveniji. U zbunjenosti i rasulu koje je zahvatilo njegovu jedinicu, kad su čuli da su njemačke trupe ušle u Zagreb i da je proglašeno uspostavljanje tzv. NDH, odlučio je da kamionom bježi u Donje Dubrave k stricu Peri i tako izbjegne zarobljavanje, odnosno odvođenje u njemačko ropstvo.

Uspio je da preko Metlike stigne do Karlovca, do mitnice na Švarči, gdje ga je presrela Mačekova »zaštita«, oduzela mu kamion i pušku sa municijom. Prijetili su mu, ali se on ipak uspio odvojiti od presretača, pronaći bicikl i 13. aprila 1941. godine tokom noći stići kući u Donje Dubrave.

Fašističku okupaciju zemlje, teror i zločine što su ih činile ustaše nad srpskim narodom, Tode je preživljavao kao i svi drugi stanovnici Donjih Dubrava.

U psihozi zbunjenosti i straha od neizvjesnosti, stalne opreznosti da ga ustaše ne uhvate, do oktobra 1941. godine Tode se uglavnom zadržavao u blizini kuće, i koliko je mogao pomagao je stricu u obavljanju poljskih poslova. Kad je krajem oktobra 1941. godine formiran Dubravski partizanski odred, u stroju njegovih prvih boraca nalazio se i Tode Jaković Zec:

Todina obaviještenost o revolucionarnom radničkom i komunističkom pokretu bila je veoma površna. U predratnim godinama njega nisu mnogo zanimala politička i druga zbivanja u društvu, čak ni kad je kao kalfa radio i živio u drukčijoj društveno-socijalnoj sredini i drukčijim uslovima od onih u kojima je rastao do svoje 16. godine života. Bio je nestašan, odlučan i snalažljiv seoski mladić. Volio je društvo i pjesmu, a iznad svega djevojke.

Spadao je među partizanske borce za koje su njihovi drugovi, stariji i mlađi, govorili da su najhrabriji, snalažljivi da mogu uraditi za što drugima nedostaje smjelosti, da su najveseliji i dobri drugovi, ali i da su i svojeglavi.

Više je primjera zbog kojih se o Todi kao partizanskom borcu i diverzantu tako govorilo i mislilo. Navešću ih samo nekoliko.

Kad je stupio u partizane, nije bio naoružan. Znajući da su, pored drugih, skretničari na željezničkoj stanici Donje Dubrave naoružani, odlučio se da jednom od njih oduzme pušku, iako se blok skretnice nalazio svega oko 300 metara daleko od talijanske posade koja se nalazila na stanici. Svoju odluku je ostvario 4. novembra 1941. godine između 12 i 13 sati. Kad se udaljio od bloka oko 400 metara ispalio je nekoliko metaka. Uznemirena talijanska posada odgovorila je puščanom i mitraljeskom vatrom. Kad je stigao u odred, sjeća se Raco Rebić-Paja, i pohvalio se kako je razoružao skretničara, primijećeno je da na pušci nema prednjeg nišana, pa su se drugovi na Todin račun počeli šaliti. Tode je sa-

mo ćutao. Kad se smrklo, nestalo ga. Vratio se poslije nekoliko sati sa novim karabinom i onda ispričao kako je čuo da je neki domobran došao kući u Otok (selo kod Trošmarije) i odmah odlučio da ga potraži sa svojom puškom bez nišana. Našao ga i naružao se novom, ispravnom puškom.

Poslije paljenja općinske zgrade u Gornjim Dubravama, ustaški bilježnik Slavko Posavac uspostavio je svoju kancelariju u kući neposredno kraj željezničke stanice Gornje Dubrave na kojoj se nalazila relativno jaka talijanska posada.

Kad je odlučeno da Posavca treba onemogućiti u njegovoj upornosti da održi ustašku vlast i primjerno ga kazniti, izvršenje hvatanja, zajedno sa Radom Ivkovićem, ostvario je Tode. Pomogao im je omladinac Đuro Zlatar koji je živio i radio u kući u kojoj je Posavac imao kancelariju. Osim njega, i omladinka Draga »Babičina«, u čijoj su kući Tode i Rade dva dana sakriveni čekali Posavca, za to vrijeme izvršavala je »obavještajne« zadatke.

Ta se kuća, također nalazila u blizini talijanske posade u Višnjicima.

30. decembra 1941. godine nešto prije 7 sati na večer, omladinac Đuro sklonio je opasnog psa koji je čuvao ulaz u kuću sa strane koju nije kontrolisala talijanska straža. Posavac je završavao večer u tom momentu Tode i Rade su upali u kuću i zajedno sa njim iste noći stigli na Mrežnicu kod Rebić mlina, prešli na slobodnu teritoriju, gdje je Posavac osuđen na smrt i strijeljan. Akcija hvatanja i odvođenja Posavca iz kuće koja je s jedne strane bila obuhvaćena talijanskim stražarskim obezbjeđenjem, imala je širok odjek ne samo na području Dubrava, već i širem.

U razdoblju od januara do jula 1942. godine Tode je učestvovao, kao borac Dubravskog partizanskog odreda, u svim borbenim i drugim akcijama što ih je u tom vremenu izveo 1. bataljon 2. Korunaškog partizanskog odreda, odnosno Dubravski odred — četa. U svakoj od vođenih borbi Todina je snalažljivost i odlučnost, odnosno smjelost, dolazila do izražaja, a naročito u diverzantskim akcijama rušenja željezničke pruge Karlovac—Rijeka.

Upravo zbog toga se o Todi i njegovim potezima, kao što je bilo penjanje po štigama na visoki zid prilikom napada na neprijateljsku posadu u Perjasici, krajem aprila 1942. godine, da bi se likvidirao neprijateljski puškomitraljez, stalno nešto pričalo i prepričavalo.

U julu 1942. godine Tode je ranjen u akciji kod Kukače. Neprijateljski metak mu je probio pluća. Relativno brzo se izliječio i ponovno našao među borcima Dubravske, tj. treće čete 1. bataljona 2. KPO-a. Početkom septembra 1942. godine u Lužanjku odletio je u vazduh jedan od oklopnih vagona tzv. »mljekare«, koja je kontrolirala željezničku prugu između Karlovca i Ogulina, u kojem je bilo sedam neprijateljskih vojnika. Minu, ustvari neeksplodiranu

avionsku bombu tešku oko 70 kg uz pomoć drugova, Tode je stavio i pripremio za mehaničko dirigovano paljenje, potezanjem žice dugačke oko 60 metara.

Kad je sve bilo gotovo, sam je ostao kraj pruge i čekao. Četa je bila na obezbjeđenju. Dočekao je »mljekaru«, i uništio jedan od njenih vagona sa posadom.

U toku četvrte neprijateljske ofanzive 1943. godine, ustaška i druga neprijateljska propaganda uporno je tvrdila da su partizani pred uništenjem. Nikako nisu prestajali sa pričama da se u partizanima nalaze samo Srbi i da ih podržava samo srpski, ali ne i hrvatski narod. U lokalnim okvirima kao dokaz za to navodili su da se željeznička pruga ruši samo između Donjih i Gornjih Dubrava u Lužanjku. S tim u vezi Tode je pripremio minu, neopaženo je postavio pod skretnicu na izlasku iz željezničke stanice Generalski Stol prema Ogulinu i povukao se na susjedno brdo, odakle je posmatrao što će se dogoditi. Na izlasku vlaka iz stanice, naravno, dogodilo se što neprijatelj ni jednog momenta nije očekivao.

Nekoliko dana poslije te diverzije, Tode je malo dalje od bloka skretnice prema Donjim Dubravama, u običnu kartonsku kutiju natrpao zemlje i postavio je na prugu. Tako da se lako može primijetiti. Više od pola dana k toj kutiji niko nije prilazio. Saobraćaj je stajao, Tode se sa još jednim drugom, Vladom Zatezalo-Macanom, na obližnjem brdu smijao. Neprijatelj je otkrio tu »minu« pa kad je Tode, poslije izvjesnog vremena, na drugom mjestu postavio po izgledu sličnu, grupa koja je pošla da vidi kakva je to mina, nikad se više nije vratila. Bila je to Todina »mina iznenađenja«, koja je eksplodirala i tri neprijateljska vojnika ubila.

Na sličan način Tode je iznenadio ustaše i na mostu preko Dobre kod Stativa. Naime, i na tome je mostu postavio »minu iznenađenja« tako što ju je maskirao kaputom. Ne sluteći ništa grupa ustaša, kad je naišla, iz radoznalosti je podigla kaput i tu završila, jer je mina eksplodirala i pobila ih.

U toku rata Tode je bio borac, diverzant i vođa diverzantske grupe za dejstvo na terenu 5. bataliona Kordunaškog partizanskog odreda, odnosno na terenu Karlovačkog partizanskog odreda...

Tode je zbjegavao da se prihvati bilo kakve dužnosti. Znao je reći, da nije rođen za komandovanje, da ne voli da za bilo koga odgovara. Volio je da se »s bandom na sve moguće načine tuče«.

Početak druge polovine 1943. godine, odlučeno je da se za diverzantska dejstva s područja Bosiljeva prema Karlovcu i okolini formira diverzantska četa.

Pošto je krajem januara 1943. godine primljen u KPJ. Tode je određen na dužnost političkog komesara čete. U to vrijeme, kad mu je saopćeno da je određen na dužnost komesara čete, a Rade Kukić na dužnost komandira, Tode je rukovodio diverzantskim kursom u Bosiljevu. Slušaoci kursa bili su predviđeni za popunu

čete. Kurs je bio pri kraju, i tada se desila tragedija. Eksplodirala je mina koju su pripremili za izvođenje diverzije. U toj tragediji, sa još osam drugova poginuo je 13. augusta 1943. i komesar-diverzantske čete Tode Jaković Zec, a da postrojenu četu nije ni vidio.

Milan Jaković

NARODNI HEROJ RADE JANJANIN

Rade Janjanin se rodio 1919. godine u selu Donje Dubrave — zaseoku Janjani. Bio je drugo muško dijete, po redu rađanja četvrto, od ukupno petero djece koliko ih je imala porodica Ostoje i Save Janjanin. Do drugog svjetskog rata niti jedno seosko domaćinstvo u Donjim Dubravama nije živjelo isključivo od zemljoradnje i stočarstva, jer samo tom djelatnošću nisu se mogla obezbijediti potrebna sredstva za podmirenje svih svojih potreba. To je i bio osnovni razlog što su se prvenstveno muškarci nastojali da zaposle i rade van sopstvenog imanja, ali da ga ne napuštaju. Najveći broj je to ostvarivao zapošljavanjem na željeznici. Rade potječe upravo iz takve porodice. Njegov je otac bio željeznički radnik — službenik, s porodicom je živio na svom seoskom posjedu i Radino djetinjstvo, dječastvo i rano mladičko doba bilo je slično kao i ostale seoske djece i mladeži.

Po završenoj osnovnoj školi u Donjim Dubravama Rade je produžio školovanje u gimnaziji. Niže je razrede završio u Ogulinu, a više u Karlovcu gdje je školske 1937/38. godine i maturirao. Uslovi pod kojima je pohađao gimnaziju nisu bili laki. Svih osam godina je putovao. Odlazio je ranim jutarnjim vlakom, a vraćao se poslije podne između tri i četiri sata. Vremena za učenje na miru nije imao mnogo. Po dolasku kući obavljao je, srazmjerno svom uzrastu, i određene poslove svojstvene seoskom domaćinstvu.

Ljetnji i zimski školski raspusti za Radu nisu bili ono što su bili za njegove školske drugove čiji su roditelji bili bogati. Umje-

sto ljetovanja i sunčan ja na karlovačkoj ili nekoj drugoj plaži, on je školske raspuste provodio radeći kod kuće kao i većina drugih seoskih mladića i djevojaka. Ali, u poređenju s njima njegovo obrazovanje, kultura i znanje iz godine u godinu se uvećavalo. I pored toga on se ni u jednom momentu nije odvajao od sredine u kojoj je i s kojom je rastao. Bio je srednjoškolac koji je svojom jednostavnošću, neposrednošću, srdačnošću, drugarstvom i drugim lijepim vrlinama osvajao mlade i stare. Još kao đak osmog razreda karlovačke gimnazije došao je do prvih saznanja o postojanju Komunističke partije Jugoslavije, Saveza komunističke omladine Jugoslavije i revolucionarnog radničkog i omladinskog pokreta. Ta saznanja Rade nije zadržavao za sebe, već je s njima upoznao one s kojima se u Dubravama najviše družio.

Ujesen 1938. Rade se upisao na Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zagrebu. Odlaskom na studije njegova početna saznanja o Komunističkoj partiji i revolucionarnom pokretu, o ciljevima toga pokreta i oblicima političke borbe, o socijalističkoj revoluciji izvedenoj u Rusiji itd. ubrzano su se proširivala. Uporedo s time rastao je, i razvijao se i njegov moralno-politički lik, te ideološki učvršćivalo revolucionarno opredjeljenje. Bila je to neposredna posljedica Radinog povezivanja i aktivnog učestvovanja u revolucionarnim studentskim akcijama, prije svega na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Kulturnom udruženju studenata pacifista, udruženju studenata ljevičara marksista.

Slijedeće 1939. godine u Donjim Dubravama je oformljen ogranak Seljačkog kola. Aktivan član toga ogranka bio je i student Rade Janjanin. To je bila organizacija u kojoj su se okupljale donjodubravске pristaje Samostalne demokratske stranke čiji je šef bio Adam Pribičević. Međutim, bila je to i legalna organizacija u kojoj su se okupljali i djelovali napredni omladinci i komunisti. On je organizovan i djelovao je, uglavnom, pod utjecajem Raše Stanisavljevića, koji je živio u Karlovcu i u to vrijeme bio član Okružnog komiteta KPH Karlovac. Rašo je preko Rade stalno podsticao donjodubravski ogranak Seljačkog kola na aktivno djelovanje. Sadržaj toga djelovanja obuhvatao je pripremanje i održavanje seoskih zabava. Program tih zabava sastojao se od tzv. pozdravnog govora, pozorišnog komada u izvođenju glumaca amatera i narodnog veselja. U toku 1940. i početkom 1941. godine u Donjim Dubravama su održane takve tri zabave. Na njima su izvedene predstave: Nušićeva »Muha«, Kočićev »Jazavac pred sudom« i Cankarev »Sluga Jernej i njegovo pravo«. Ulogu Jerneja tumačio je Raša Stanisavljević. Drugi vid te aktivnosti bilo je širenje i podsticanje na čitanje legalne i ilegalne štampe i literature s naprednim i revolucionarnim sadržajem.

Prvih mjeseci 1940. Rade je prvi put donio u Donje Dubrave na geštetneru umnožene ilegalne listove »Vjesnik«, »Srp i čekić«, što ih je izdavao Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske.

SMRT RADE JANJANINA

Od teškog pjegeavca umro je drug Rade Janjanin, zamjenik komosara V. Udarne Brigade, sekretar Divizijskog Komiteta "P.N.", prvobornac i jedan od organizatora narodno-oslobodilačkog ustanka na Korčunu.

Vijest o njegovoj smrti potresla je čitavu našu Diviziju. Svakome se srce steglo žaleći onoga divnoga čovjeka, onu mladost, snagu i dobrotu. Zalost i tuga obuzela je sve koji su ga poznavali, jer su sa njegovom ličnošću bili nerazdvojno vezani u najtežim časovima, onda kada smo još bili slabi i u povelju. Drug Rade bio je jedan od onih boraca, koji je skoro 2 godine neprestano bio u prvom borbenom redu, u najvećoj opasnosti i dijelio sa drugovima dobro i zlo. Izlažući se neprestano opasnosti bio je teško ranjen, ali se je opet vratio u redove svojih ljubljenih boraca i ostaje s njima sve do smrti.

Seljački sin, očan svome narodu i njegovoj borbi drug Rade svojim radom i zaslugama zaslužio je da postane član Komunističke Partije vrlo rano i vrlo mlad.

Savjestan, hladnokrvan i hrabar starješina, toplom drugarskom ophođenjem postao je vrlo omiljen i obiljubljen u redovima naših boraca i čitavog naroda sa kojim je saradivao. Kao partijski rukovodilac bio je neumoran, spreman i savjestan i sa njime je naša Partija izgubila jednog rijetke marljivog i sposobnog svojeg kadrovića, a naša Divizija najspособnijeg partijskog rukovodilca.

Praznina koja je nastala u rukovodećim redovima naše Divizije smrću druga Rade, ne će se nikada moći ispuniti. Mi smo izgubili starješinu, drugu, borca i partijskog rukovodioca, čije sposobnosti, volja i ljubav prema svetoj narodno-oslobodilačkoj borbi i našem narodu služi kao najsvjetliji primjer svima starješinama i borcima.

NEKA JE SLAVA DRUGU RADI JANJANINU!

Kasnije je to bila stalna praksa sve do rata 1941. godine. Širenjem tih listova Rade je u Donjim Dubravama, a prije svega u sredini u kojoj se najviše kretao, u stvari djelovao kao komunistički agitator i propagator, iako formalno tada još nije bio član Komunističke partije.

U danima aprilskog rata 1941. godine kod naroda Donjih Dubrava vladala je zbunjenost i veliki strah od neizvjesnosti šta ga već sutra čeka i šta će biti u budućnosti. U svemu tome ipak je najpoznatije djelovala vijest koja je 10. aprila 1941. godine u popodnevnim satima stigla preko trake telegrafskog aparata željezničke stanice u Donjim Dubravama. Tom su depešom, obavještavane sve željezničke stanice na pruzi Zagreb—Rijeka, odnosno Split, da su njemačke trupe ušle u Zagreb, da se Hrvatska otcjepljuje od Jugoslavije i postaje nezavisna država itd. Ta se vijest veoma brzo proširila po svim zaseocima Donjih Dubrava. U tim danima mladi i stari s velikim su interesovanjem očekivali šta će reći i šta misli najškoloraniji stanovnik Donjih Dubrava. Nisu bili iznevjereni. Rade je savjetovao narod da se pri nailasku fašističke vojske ne okuplja kraj ceste i željezničke pruge, već da se sklanja, da se ne odaziva na pozive, niti da sluša što zahtijevaju i govore organi ustaške vlasti. Tvrdio je da ono što je nastalo dolaskom Nijemaca i Talijana ne može i neće dugo ostati.

Krajem aprila 1941. godine Rade je primljen u Komunističku partiju Jugoslavije. Odluku o tome saopštio mu je Rašo Stanislavljević. Pored razgovora o nastaloj situaciji tada, dogovoreno je da se što je moguće prije, i u tajnosti, u Donjim Dubravama formira partijska ćelija, kao što je bilo učinjeno na području Gornjih Dubrava. Tokom maja, juna i dijelom jula Rade je djelovao u smislu ostvarivanja tog organizaciono-političkog zadatka. Njegovom inicijativom i zalaganjem u prvoj polovini jula došlo je do sastanka na kojem su, pored njega, učestvovali Raco Rebić-Pajin, Rade Mirić Lugan, Mića Mikašinović Ćibin i Milan Jaković. Na sastanku se razgovaralo o nastalim prilikama, naravno, na način i na nivou koji je odražavao tadašnja znanja i shvatanja učesnika. Bilo je dogovoreno da se drugi sastanak održi za desetak dana u livadama između zaseoka Mikašinovići i Vučak. Rade je želio da se na tom drugom sastanku prijemom u Partiju trojice novih drugova oformi prva partijska ćelija Donjih Dubrava. Međutim, to nije ostvareno kako je bilo zamišljeno. Sve je bilo poremećeno pojačanim terorom ustaških zlikovaca nad srpskim narodom i svim drugim poštenim i progresivnim ljudima u Hrvatskoj, posebno nad komunistima.

U Karlovcu je pohapšeno, potom likvidirano, više komunista među kojima i Rašo Stanislavljević. Komunisti braća Simo i Branko Karapandža, da bi izbjegli takvu sudbinu, sklonili su se s područja Gornjih Dubrava. U tim prilikama gotovo svaki muškarac, koji je imao bilo kakve mogućnosti, nastojao je da se privremeno bilo gdje skloni. Rade krajem jula 1941. godine s propusnicom, koju mu je poslala sestra, oputovao je za Beograd. Vratio se noću između 4. i 5. oktobra 1941. godine, kada je bila razoružana domobranska posada na željezničkoj stanici Donje Dubrave.

Kada se vratio iz Beograda, Rade se zajedno s Đurom Zatezalom-
- Judom i Simom Karapandžom odmah angažovao oko formiranja

i organizacionog učvršćenja Dubravskog partizanskog odreda. Po formiranju u odredu je bila osnovana i partijska ćelija. Prvi sekretar ćelije bio je Rade Janjanin. Bila je to njegova početna partijsko-politička funkcija u partizanskim jedinicama. Međutim, Rade se na toj dužnosti nije zadržao ni pun mjesec dana. U diverzantskoj akciji, koju je noću između 6. i 7. novembra 1941. godine na željezničkoj pruzi između Gornjih Dubrava i Tounja izveo Dubravski partizanski odred, Rade je teško ranjen. Bila je to akcija kojom se željelo ne samo onesposobiti prugu za saobraćaj, već i obilježiti 24. godišnjicu velike oktobarske socijalističke revolucije.

Radino liječenje je trajalo više mjeseci. Zapravo, tek krajem marta 1942. godine, bio je sposoban za sve napore što ih je nameštao narodnooslobodilački rat. Prvih dana aprila 1942. godine upućen je na dužnost politkomesara 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. U tom bataljonu je ostao oko 4 mjeseca, a potom postavljen na dužnost zamjenika politkomesara, odnosno partijskog rukovodioca pomenutog odreda i bio kooptiran u Kotarski komitet KPH za Veljun.

Većina boraca i starješina odreda, čiji je partijski rukovodilac bio Rade Janjanin, ušla je u septembru 1942. godine u sastav novoformirane 5. kordunaške brigade. Dužnost zamjenika političkog komesara, odnosno partijskog rukovodioca te brigade, bila je povjerena Radi, a nakon formiranja 8. kordunaške divizije — novembra 1942. godine, i dužnosti sekretara Divizijskog komiteta. Te političke funkcije Rade je obavljao do prvih dana maja 1943. Umro je 2. maja 1943. u 24. godini života od opake zarazne bolesti — pje-gavog tifusa.

Vijest o Radinoj smrti duboko je potresla borce i starješine 8. kordunaške divizije i drugih jedinica naroda Korduna, a posebno ljude u njegovim rodnim Dubravama. Svima se srce stezalo žaleći tog divnog, mladog, iskrenog, poštenog, odlučnog, beskompromisnog i principijelnog, upornog, istrajnog i hrabrog čovjeka, borca, partijsko-političkog radnika i rukovodioca. Isticao se neumornošću u partijsko-političkom radu, ljudskom toplinom, drugarskim ophođenjem i poštovanjem ličnosti s kojima je radio i saradivao. Zbog tih i drugih vrlina bio je veoma omiljen kako među borcima i starješinama vojnih jedinica u kojima se nalazio, tako i među narodom koji ga je poznavao. Zbog toga što je sve svoje umne i fizičke mogućnosti, znanje i sposobnosti, nesebično podređivao interesima oružane borbe, ostao je u živoj uspomeni svojih drugova i saboraca kao svijetao lik i jedan od najsposobnijih partijsko-političkih rukovodilaca u 8. kordunaškoj udarnoj diviziji.

Milan Jaković

DUŠAN B. LALIC B0JD2IJA

Rođen je 15. 10. 1920. godine u selu Ponikve u porodici u kojoj je bilo sedmero braće i jedna sestra. Svi su živjeli sa ocem i majkom, osim Dušana, koji je 1938. otišao u podoficirsku — artiljerijsku školu koju je i završio 1940. godine. Unaprijeđen u čin artiljerijskog podnarednika, raspoređen je na službu u garnizon Skoplje.

Divizija u čijem je sastavu bila njegova jedinica, vodila je borbu svega nekoliko dana na jugoslavensko-bugarskoj granici, nakon čega je odstupala prema Skoplju i veoma se brzo raspala. Vojska i starješine su se snalazili kako je tko znao, samo da ne padnu u zarobljeništvo. Dušan se našao na teritoriji Makedonije. Na svakom koraku prijetila je opasnost da ga presretnu petokolonaši, zarobe i predaju Nijemcima ili Talijanima, ili da bude ubijen.

Krenuo je pravcem Skoplje — Šar-planina — Kosmet i dalje pravcem u svoj rodni kraj. U okolini Šar-planine, presrela ga je već organizovana patrola Šiptara, uzela mu oružje i vojničko odijelo, a dali mu civilno. To je Dušanu dobro došlo, jer lakše se kretao u civilnom odijelu nego u vojničkom. Uspio je doći u svoj rodni kraj, u svoje Ponikve, krajem aprila 1941. godine.

Našao je u Ponikvama svoje poznanike i komšije koji su isto tako uspjeli da se vrate kući iz bivše vojske, i da izbjegnu zarobljeništvo. Doznao je da je proglašena »Nezavisna Država Hrvatska« u kojoj glavnu vlast imaju ustaše i poglavnik Pavelić. Pošto se ustaška vlast donekle sredila, počelo je hapšenje, ubijanje i pljačkanje srpskog naroda. U srpskim selima, nastao je opći strah i neizvjesnost. Dušan dolazi na ideju da napadnu žandare, koji su po selu skupljali oružje i uniforme bivše jugoslovenske vojske, ali mu to nisu dozvolile komšije, bojeći se veće odmazde ustaša.

Krajem 1941. godine selo Ponikve se čvrsto povezuje sa organizatorima ustanka. Dušan sa grupom svojih drugova dolazi u Dubravski partizanski odred. Grupa u prvim akcijama se pokazala veoma hrabrom a posebno se ističu Dušan i Nikica Lalić i Milan Vignjević. Teško ih je razdvojiti po hrabrosti. (Posebno se isticao Nikica Lalić koji je bio najstariji, a pored toga, bio je narednik bivše vojske i njegovo vojničko znanje bilo je iznad njihovog).

Dolaskom ove grupe boraca iz Ponikava u Dubravski partizanski odred, veza sa Ponikvama postaje čvršća, stvaraju se organizacije SKOJ-a i ćelije KPJ. Selo postaje čvrst oslonac partizanskog odreda i jedna od čvrstih veza sa hrvatskim selima, Bosiljeva, Gorskog kotara, a isto tako i sa Slovenijom.

Dušan Lalić bio je u ljeto 1942. određen da ide u novoformiranu brigadu Hrvatske. Prilikom rastajanja sa Dušanom cijela četa je žalila. Međutim, nakon nekoliko dana Dušan se vratio sa još par drugova na opće zadovoljstvo svih.

Poslije rasformiran ja »Dubravske« 3. čete 1. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda Dušan Lalić sa većim brojem drugova iz ove čete odlazi u novoformiranu 2. kordunašku brigadu. U brigadi je našao mogućnost da dođe do omiljenog oružja o kome je uvijek volio da priča, a koga je dobro upoznao u artiljerijskoj podoficirskoj školi. Postaje komandir voda topova u 2. brigadi. U svim akcijama veoma uspješno gađa ciljeve. Vrijedi pomenuti slučaj, u borbi sa četnicima u Ličkoj Jasenici. Komandant brigade naređuje komandiru voda topova Dušanu Laliću, da tuče topom crkvu, u koju su se sklonili četnici kao u tvrđavu i iz nje djeluju. Dušan pita komandanta: A gdje da tučem? Komandant odgovara: U crkvu. Dušan kaže: Nije to meni dovoljno, reci mi da li u vrata, u prozor. Komandant se začudio. Nakon nekoliko sekundi, Dušan iz topa pogodi u vrata crkve, a poslije toga, svi četnici su se predali.

U toku četvrte ofanzive, koja je za krajeve Korduna i Banije bila najstrašnija, Dušan je sa 2. brigadom 8. kordunaške divizije, pod stalnom borbom, odstupao na pravcu: Barilović — Slunj — Drenovača. U tim borbama istrošila se artiljerijska municija i Dušan nije mogao više da tuče neprijateljske tenkove. Teška srca primio je naređenje da zakopa svoje omiljene topove i sa svojim vodom da nastavi borbu kao pješadija.

Vjerujem, da mu je to bilo najteže naređenje, koje je morao izvršiti. Osjećao se kao da sahranjuje najmilije drugove ili rođake. U teškoj borbi na Drenovači, teško je ranjen od granate neprijateljskog topa i sa teško oštećenom kičmom prebačen u bolnicu, gdje poslije nekoliko dana umire. Krajem februara 1943. godine sahranjen je u zajedničku grobnicu, kraj bolnice u Belom Potoku. Tako se završio životni i borbeni put jednog od primjernih rodoljuba i članova slavne KPJ.

Raco Rebić

BRANKO S. KARAPANDŽA

Branko S. Karapandža, rodio se januara 1919. godine u Gornjim Dubravama (Jusići). Potiče, za tadašnje prilike, iz bogate seosko-trgovačke porodice.

U desetoj godini života ostao je bez oca Sime.

U Gornjim Dubravama 1929/1930. godine završio je osnovnu školu uz veliku pomoć i brigu majke Jelene.

Niže razrede gimnazije završio je u Ogulinu, a više u Karlovcu gdje je školske 1937/1938. godine i maturirao.

Kao đak viših razreda gimnazije uključio se, i tokom 1937. i 1938. godina aktivno učestvovao u naprednim revolucionarnim omladinskim aktivnostima karlovačkih srednjoškolaca, koje je poticala i usmjeravala partijska i skojevska organizacija.

Tada dolazi i do prvih marksističkih saznanja o revolucionarnom pokretu, o organizaciji SKOJ i KPj kao i o ciljevima za koje se bore.

U skladu sa tadašnjim svojim znanjima i mogućnostima Branko Karapandža je svojim Dubravcima objašnjavao potrebe političke borbe za socijalnu i nacionalnu ravnopravnost. Posjećuje pojedine ugledne ljude u zaseocima Gornjih Dubrava, Ponikava i Trošmarije i sa njima raspravlja o političkim pitanjima s ciljem da ih pridobije sa svoja idejna shvatanja i opredjeljenja. Zbog takve aktivnosti, za njega se već kao đaka sedmog i osmog razreda gimnazije počelo govoriti da je komunist. On je zaista bio jedan od prvih mladih dubravskih intelektualaca koji je na području dubravske općine počeo širiti istinite vijesti o KPJ-e, oktobarskoj socijalističkoj revoluciji, SSSR-u i djelovati kao komunistički agitator.

Tajem ljeta 1938. godine, u Gornjim Dubravama je formiran ogranak »Seljačkog kola«. To je bila organizacija u kojoj su se okupljale malobrojne pristaše Samostalne demokratske stranke s ciljem unapređenja kulturno-prosvjetnog rada i djelovanja na selu. Međutim, bila je to i organizacija u kojoj su se okupljali i djelovali napredni omladinci i komunisti. U stvaranju toga ogranka i otvaranju njegove čitaonice, a po uputstvima Raše Stanisavljevića i Ive Marinkovića, tada rukovodilaca karlovačke partijske organizacije, aktivno je učestvovao i Branko Karapandža.

U jesen te godine Branko se upisao na pravni fakultet u Beo-

gradu, tako da se njegova politička aktivnost u Dubravama uglavnom odvijala za vrijeme raspusta.

Odlaskom na studije, tadašnja Brankova saznanja o Komunističkoj partiji, revolucionarnom radničkom i omladinskom pokretu, o ciljevima i oblicima političke borbe, ubrzano su se proširivala. Učvršćivalo se njegovo marksističko revolucionarno opredjeljenje. Branko su uključuje veoma aktivno u revolucionarne aktivnosti studenata beogradskog Univerziteta.

Zapažen je i provjeren u više revolucionarnih studentskih demonstracija i drugim naprednim aktivnostima, Branko je primljen 1940. godine u KPJ-e.

U vrijeme raspadanja kraljevine Jugoslavije, aprila 1941. godine Branko se zajedno sa bratom Simom i majkom nalazio kod kuće u Gornjim Dubravama. Nekoliko dana poslije proglašenja NDH-e kod Branka i Sime u Gornje Dubrave došao je sekretar OK KPH Karlovac Ivo Marinković. Sa njima je, između ostalog, razgovarao o mogućnostima stvaranja partijske organizacije kojom bi se, u organizacionom smislu, pokrilo cjelokupno područje dubravske općine.

Branko je neposredno radio na pripremi sastanka na kome je uz prisustvo člana OK KPH Karlovac Raše Stanisavljevića 27. aprila 1941. godine u Dubravama formirana prva ćelija KPJ-e.

Poslije formiranja ćelije, Branko je zajedno sa bratom Simom nastavio da djeluje u smislu ostvarivanja dogovorenih političko-organizacionih zadataka sve dok se, zbog ustaškog terora, nisu morali privremeno skloniti iz Dubrava.

Obojica su, naime, početkom juna 1941. godine otišli u rodni kraj svoje majke, potom Branko u Ljubljani, a Simo na Sušak, odakle se krajem augusta vratio u Dubrave.

U Ljubljani, Branko se tokom jula 1941. godine povezo sa gradskom partijskom organizacijom i uključio se u ilegalni partijski rad. Jedno vrijeme je bio na dužnosti sekretara rejonskog komiteta KPS za rejon željezničke stanice Ljubljana i kao takav uključen je i u rad OF na ljubljanskom univerzitetu.

U maju 1942. godine Branko je bio određen za komandanta »Narodne zaštite« u Ljubljani i istovremeno uključen u rad (kao član) Varnosne obaveštajne službe (VOS). U sklopu zadataka formirao je i udarne grupe, koje su uspješno izvršile više sabotažnih akcija.

Nekoliko mjeseci kasnije, zbog toga što je bio »kompromitovan« i kao takav u opasnosti da bude uhapšen, Branko je upućen u Dolomitski partizanski odred. U tome Partizanskom odredu, do marta 1943. godine obavljao je dužnost politkomesara bataljona, a potom politkomesara odreda. Kad je formirana Brigada »Tone Tomšića« određen je na dužnost zamjenika politkomesara brigade, odnosno za partijskog rukovodioca. Kratko vrijeme je istu dužnost vršio i u Brigadi »Franca Prešerna« kao i dužnost komandanta te brigade.

U oktobru 1943. godine postavljen je na dužnost pomoćnika (zamjenika) politkomesara 31. partizanske divizije NOV-e. Na toj je dužnosti bio do marta 1944. godine. Tada je teško ranjen. Njegovo liječenje trajalo je više mjeseci, sve do oslobođenja zemlje. Od zadobijenih rana Branko je ostao ratni vojni invalid.

Poslije oslobođenja, Branko je određen za člana Stalne vojne misije FNRJ pri Kontrolnom savjetu za Njemačku u Berlinu. Kroz nepune tri godine rada u vojnoj misiji u Berlinu, stekao je mnoga iskustva i obogatio svoja znanja, koja su mu koristila u toku čitavog njegovog službovanja. Tako je uvidjevši da mu je za uspješno obavljanje radnih zadataka neophodno znanje stranih jezika, naučio njemački, engleski i francuski jezik, a služio se i ruskim i italijanskim.

Uporedo sa učenjem stranih jezika, poslije povratka iz Berlina završio je pravni fakultet. Nekoliko godina kasnije odbranio je doktorsku tezu »Međunarodni monetarni fond i intervalutarni odnosi«.

Od 1948. do 1950. godine bio je na dužnosti u OZN-i za Jugoslaviju. Radio je na zadacima međunarodnog karaktera.

Od 1950. do 1958. godine Branko je bio na rukovodećim dužnostima u Saveznom sekretarijatu za spoljnu trgovinu i Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove. U raznim organizacionim jedinicama tih sekretarijata radio je na političkim, ekonomskim i socijalno-humanitarnim pitanjima, uvijek sa zapaženim uspjehom. Zbog toga je određen na dužnost savjetnika za ekonomska i socijalna pitanja u Stalnoj misiji SFRJ pri UN u Njujorku, gdje je ostao do 1962. godine.

U toku službovanja u misiji pri UN, Branko je, pored uspješno obavljenih poslova za koje je bio zadužen, bio biran i za reportera Komiteta za uspostavljanje Fonda UN za ekonomski razvoj, druge godine za predsjednika Programskog komiteta UNICEF, a kasnije i za predsjednika Komiteta za finansijska i budžetska pitanja UNICEF-a.

Održao je niz predavanja na američkim univerzitetima o društveno-političkim pitanjima u Jugoslaviji i o raznim međunarodnim problemima.

Prije povratka iz Njujorka, 1962. godine, do oktobra 1965. godine bio je na dužnosti u Saveznom Sekretarijatu za inostrane poslove, a tada je postavljen na dužnost izvanrednog i opunomoćenog ambasadora SFRJ u Nigeriji. Na dužnosti ambasadora u Nigeriji ostao je do oktobra 1969. godine. Bila je to njegova prva potpuno samostalna diplomatska funkcija.

Poslije povratka iz Nigerije, 1969. godine, Branko je do 1975. godine radio u Saveznom Sekretarijatu za inostrane poslove kao specijalni savjetnik.

Branko je 1975. godine imenovan za ambasadora u Novom Zelandu. Pored toga, bio je akreditovan u Fidžiju i Zapadnoj Samoi.

Bilo je to novo i do tada nedovoljno poznato područje. Branko se na njemu brzo snašao. Na dužnosti u Novom Zelandu bio je do 1979. godine, a potom se vratio u zemlju.

Nakon povratka u zemlju, dvije je godine bio na dužnosti u SSIP-u, a u aprilu 1981. godine je prešao na rad u Izvršno veće SR Slovenije. Ustvari, to je bilo samo formalno premještenje, jer već tada je Brankovo zdravstveno stanje bilo teško narušeno.

Ubrzo poslije povratka iz Novog Zelanda Branko je obolio od teške bolesti. Dugotrajna i teška bolest nadvladala je Brankov organizam i njegovu želju za životom. Umro je 30. decembra 1984. godine, nepun mjesec dana prije nego je navršio 66. godina života.

Branko Karapandža-Matijažek, kako mu je bilo ilegalno ime dok je radio i djelovao u okupiranoj Ljubljani, i po kome ga znaju njegovi saborci iz Slovenije, svojim je radom i borbom, ličnim životom i drugim ljudskim vrlinama, do kraja svoga života, stalno potvrđivao da pripada revolucionarnoj generaciji intelektualaca, koji su se od svoje najranije mladosti opredijelili i slijedili ideje KPJ na čelu sa Josipom Brozom Titom.

Milan S. Jaković

SJEĆANJE NA SKOLSKOG DRUGA BRANKA KARAPANDŽU

Druga polovina tridesetih godina ovog vijeka obilježena je u našoj zemlji veoma intenzivnim previranjima u političkom i društvenom životu. Težnja ka progresu i slobodi postala je svakodnevna preokupacija svakog naprednog čovjeka.

Ostvarenje tih težnji i ideja povlačilo je za sobom i nove sadržaje i oblike političke borbe kao i nove snage koje bi bile nosioci te borbe. Raste i svijest radničke klase o svojoj društvenoj ulozi, jača njen politički ugled izražen kroz djelovanje tada već ojačane KPJ i organizacije mladih SKOJ-a, koji su sebi stavili u zadatak preobražaj društva i borbe za bolji život i tako postali ono neophodno jezgro oko koga su se okupljale sve progresivne i revolucionarne snage tadašnjeg jugoslavenskog društva.

Karlovac, kao jak administrativni, ali i industrijsko-kulturni centar nije ostao van ovih svih previranja i zbivanja. Uz relativno brojnu radničku klasu, a i relativno velik broj inteligencije — studenata i đaka, usloveli su da je grad postao centar revolucionarne i marksističke aktivnosti. Broj omladinaca u skojevskoj organizaciji u školama i fabrikama zaista je bio velik pa ni rezultati rada SKOJ-a nisu izostali što su događaji kasnije i potvrdili. Među tim mladim

aktivistima — skojevcima bilo je i onih koji su se već tada isticali po nekim svojim izuzetnim vrlinama i sposobnostima.

Danas, poslije toliko godina od tih dana nema ni jednog od članova skojevske organizacije iz Karlovca koji ne bi izdvojio kao posebnu ličnost, aktivistu SKOJ-a Branka Karapandžu, đaka karlovačke gimnazije od 1934—1938. godine. Svi ti skojevci karlovačke gimnazije bili su beskrajno odani ideji i pokretu kome su pripadali i svaki na svoj način doprinio je zajedničkoj borbi, ali kvalitete koje je posjedovao Karapandža bili su zaista izuzetni.

Branko je bio odličan đak. Imao je oštar um i lucidan duh i posjedovao široku opću kulturu. Po prirodi je bio veoma veseo čovjek. Volio je pjesmu i dobar vic. Bio je širokogrud i imao je puno razumijevanje za sve nedostatke i slabosti koje su svojstvene mladim ljudima. Bio je u pravom smislu masovik — ali nikad sa ambicijama da bude neprikosnoveni lider. Uvijek sa smijehom na licu plijenio je ljude i okolinu. Bio je uspješan govornik. Nije se mogao zamisliti sastanak literarne sekcije đaka karlovačke gimnazije, a da on ne bi uzeo riječ i da problem i diskusiju nije sveo na marksističke postavke i diskusiji dao revolucionarnu obojenost. Literarna sekcija bila je njegova velika ljubav i njegovo djelo. Bilo je na toj sekciji i oštih polemika sa nosiocima drugih ideologija, ali urođena sugestivnost i dobro poznavanje literature i teorije obezbjeđivalo mu je uvijek premoć nad protivnicima.

U to doba politički život u Jugoslaviji bio je veoma intenzivan i u redovima građanskih partija, te je tako došlo do udružene akcije demokratskih građanskih partija u borbi protiv vladajućeg režima. Jedna od tih partija bila je i Samostalna demokratska stranka sa svojom organizacijom »Seljačko kolo«. Jedan od načina djelovanja KPJ bio je i taj što je partija ubacivala u građanske partije i njihove institucije svoje odabrane ljude. Tako je i Branko Karapandža bio zadužen za rad u omladinskoj organizaciji Seljaškog kola. Tu je, kao masovik, došao do punog izražaja. Ta organizacija je putem zborova, priredbi, kulturnog i političkog rada vršila snažan uticaj uglavnom na srpske seljačke mase. Od većih i uspješnijih takvih priredbi u to doba treba spomenuti one koje su održane u Dubravama i Krnjaku. Tu je Branko dao pun doprinos i zaslužan je za njihov pun kulturno-politički uspjeh. Desetine skojevaca karlovačke gimnazije sa radničkim tamburaškim orkestrom i sa govorima i parolama, koje su bile uglavnom skojevsko-partijske, prisustvovalo je na zborovima zahvaljujući Branku i njegovim organizacionim sposobnostima. Bio je to takav uspjeh da se o tome govorilo u svim sredinama.

Otvaranje knjižare »ATHENEUM« u Karlovcu bilo je takođe značajan događaj za Karlovac i okolinu, jer je ta knjižara postala, maltene, marksističko-diskusioni klub. I tu je Branko, kao već donekle teoretski izgrađen omladinac, uzimao vidnog učešća, i tu

je oštrio svoj inače vispreni i revolucionarni duh. U to vrijeme već je nekako započinjala borba na književnoj ljevici i trebalo je mnogo napora da se partijski stavovi oživotvore i sprovedu u djelo. I tu je Branko opet bio među prvima.

Kao masovik nije se samo zadovoljavao da se kreće u studentskoj i đačkoj sredini, već je odlazio među radnike prilikom njihovih kraćih štrajkova — prilikom »out-lock« Jakilove fabrike u Karlovcu i drugdje.

Takođe treba reći da nije izostala njegova aktivnost ni u Sokolskoj organizaciji koja je takođe bila pogodno mjesto za rad sa mladim ljudima.

Koliko je bio zaokupljen i zanijet širenjem naprednih socijalističkih ideja može da posluži za dokaz i to što je poslije mature 1938. godine krenuo biciklom na put po Jugoslaviji i stigao do Makedonije. Svagdje, gdje je došao i noćio u selu, skoro uvijek je uspjevao da skupi grupu mladih ljudi i da održi kratko predavanje ili govor, uvijek intoniran socijalističkim revolucionarnim idejama.

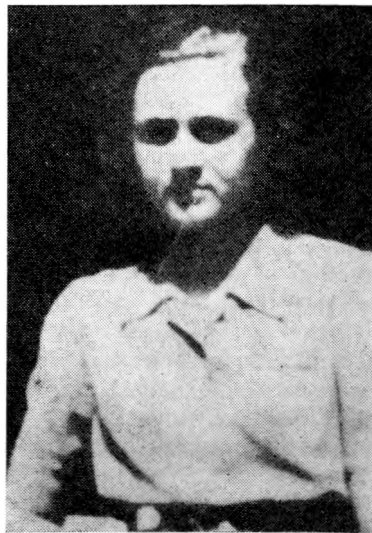
Ratković A. Milutin

MARTA KARAPANDŽA

Marta Karapandža rođena je 1921. godine u Gornjim Dubravama u zaselku Karapandže. Martin otac Miloš Karapandža bio je radnik, a kasnije službenik na željeznici. Do 1932. godine sa suprugom Jelenom i djecom stalno je živio u zaselku Karapandže, a tada je sa porodicom odselio iz Gornjih Dubrava i nastanio se u Selcu kraj Karlovca gdje je živio do fašističke okupacije.

Jula 1941. godine Martinog oca Miloša sa drugih 1285 Srba ustaše su ubile u Banskome Grabovcu. Poslije toga zločina Martina majka Jelena sa djecom otišla je iz Karlovca u svoje selo Karapandže u Gornjim Dubravama.

Marta je završila osnovnu školu u Gornjim Dubravama, a u Karlovcu 4 razreda gimnazije, položila malu maturu i upisala se na trgovačku akademiju, koju je završila 1940. godine.

U završnom razredu Trgovačke akademije Marta je došla do prvih saznanja o revolucionarnom radničkom i komunističkom pokretu. U tom joj je najviše pomagao brat od strica Simo Karapandža, karlovački srednjoškolac i skojevac.

Poslije povratka u Gornje Dubrave, Marta je do decembra 1941. godine živjela zajedno sa majkom, dvije sestre i dva brata.

Krajem decembra 1941. godine otišla je u Zagreb. U Zagrebu se, prema kazivanju Mile Vucelića, zaposlila prvo u privatnoj knjižari u Petrinjskoj ulici, a zatim u poduzeću »Ulje plod«.

Nedugo po dolasku u Zagreb Marta se povezala s partijskim aktivistom Ivicom Mučjak i uključila u ilegalni rad zagrebačkih komunista. Ivica Mučjak joj je sve do svog odlaska u partizane davao zadatke koje je Marta prema njegovom sjećanju veoma hrabro i disciplinovano izvršavala. Najviše je radila na prikupljanju priloga za NOP, nabavci lijekova i drugog sanitetskog materijala, te rasturanju partijskog propagandnog materijala. Obavljala je kao komunista kurirsku dužnost i radila na partijskim vezama. Češće je putovala u Karlovac i vraćala se sa vijestima i novostima o razvoju i uspjesima NOP-a na Kordunu i u drugim ustaničkim krajevima.

Kada su ustaše narod Gornjih Dubrava provodile u ustaški logor Sisak aprila 1943. godine i nekoliko dana ga držale u zatvorenim željezničkim vagonima u Zagrebu — Borongaju, bez hrane i vode, Marta je bila jedan od organizatora akcije Crvenog križa za pružanje pomoći uhapšenom narodu.

Mile Vucelić se sjeća da je Martu ustaškim agentima pokazao njezin stanodavac Janko, bivši žandar. Ustaški agenti su je poslije više uzastopnih provokacija juna 1943. uhapsili.

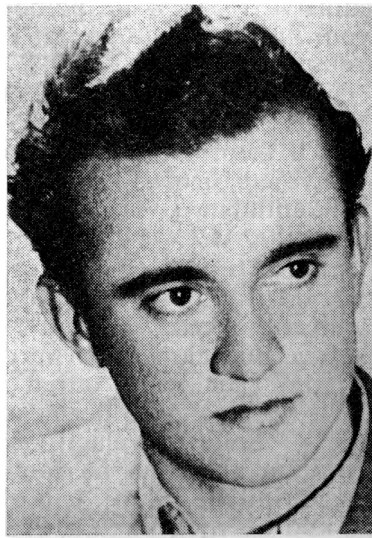
Odvedena je u zatvor ustaške nadzorne službe na trg »N« gdje je saslušavana i mučena. Marta nije htjela odati nikoga od svojih saradnika. Izvršila je samoubistvo skočivši kroz zatvorski prozor s drugog kata. Tako je u 22 godini svoj životni put završila mlada i hrabra djevojka Marta Karapandža boreći se za slobodu, bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda.

Milan Jaković

POLITIČKI KOMESAR PARTIZANSKOG ODREDA I ČETE »DUBRAVE« SIMO KARAPANDŽA

Simo Karapandža rođen je 1920. godine. Potječe iz seljačke porodice.

Osnovnu školu završio je u Gornjim Dubravama, a gimnaziju u Karlovcu. Još kao srednjoškolac u Karlovcu uključio se u napredni radnički pokret grada, a kao sedmogimnazijalac postao je član SKOJ-a u karlovačkoj gimnaziji. Taj mladi revolucionar bio je urednik gimnazijskog lista »Naš glas« koga je policija često zabranjivala zbog njegovog revolucionarnog sadržaja. Tako u broju 1 od 1938, Simin brat Branko, u članku »Ciljevi i zadaci omladine«, pored ostalog piše: »Danas ne znamo što nam donosi sutra .. . Stoga je danas potrebnije nego ikada da omladina bude svjesna svojih zadataka. Budimo omladina koja će zastupati interese svoga radnog naroda, budimo omladina na čija usta će govoriti milioni!«

Simo je i jedan od organizatora demonstracija maturanata gimnazije 1938. i 1939. godine. Po završetku srednje škole nastavlja studij u Zagrebu na Visokoj ekonomskoj školi gdje je među studentima vrlo brzo zapažen kao skojevac i komunist.

U rodnom kraju ističe se kao napredni intelektualac i organizator »Seljačkog kola« u srpskim selima i »Seljačke sloge« u hrvatskom selu Trošmarija.

Zbog širenja lijevo orijentirane literature i letaka bio je hapšen nekoliko puta i suđen zatvorom 1939. godine. Nisu bile rijetke premetačine žandara u njegovoj rodnoj kući.

Kao komunist na Visokoj ekonomskoj školi u Zagrebu bio je izabran u ljevičarski odbor studentske organizacije. Kroz »Seljačko kolo« i »Seljačku slogu« širio je uticaj KP u svom rodnom kraju i objedinjavao hrvatsku i srpsku omladinu. Održavao je neprekidne veze svog kraja s OK KPH za Karlovac preko sekretara prof. Ive Marinkovića i člana OK KPH Raše Stanisavljevića.

Okupacijom zemlje i proglašenjem NDH, uz prisustvo i pomoć Ive Marinkovića i Raše Stanisavljevića, već u aprilu 1941. godine formirana je organizacija KPH u Gornjim Dubravama ^iji prvi sekretar postaje Simo Karapandža. i U najtežim danima neumorno

radi na organizaciji **ustankau** Dubravama, Ponikvama i Trošmariji.

Upoznaje stanovništvo hrvatske i srpske narodnosti s novonastalom političkom situacijom i ciljevima KPH.

Simo Karapandža ima velike zasluge za očuvanje i učvršćenje jedinstva i uzajamne pomoći hrvatskog i srpskog stanovništva u svom kraju. Bio je poznat i u hrvatskim i srpskim selima kao sekretar organizacije KPH.

Organizator je u skupljanju oružja i priprema oružanog ustanka u Dubravama i Ponikvama. Jedan je od najzaslužnijih komunista u Dubravama za organizaciju skojevskih i partijskih ćelija, a razvojem oružane borbe i jedan od najvrednijih i najzapaženijih komunista u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora i organizacije AFŽ.

Kao sekretar partijske organizacije ima vidan udio u stvaranju i organiziranju Partizanskog odreda »Dubrave«. Formiranjem partizanskog odreda oktobra 1941. Simo je izabran za političkog komesara. Sudjeluje u prvim diverzantskim i pružanim akcijama koje izvodi partizanski odred na najosjetljivijem mjestu za okupatore tj. na glavnoj željezničkoj pruzi i cesti Zagreb — Rijeka, Zagreb — Split na relaciji između Karlovca i Ogulina. Ističe se u oružanim akcijama na žandarmerijske postaje, u borbi za Perjasicu, Primišlje, Slunj, u borbama kod Veljuna i Blagaja, u borbama kod Gornjeg Vakufa, Prozora Prenja i na Neretvi.

1941. godine na dužnosti političkog komesara u odredu organizira punkt CK KPH u Gornjim Dubravama.

Održava neprekidnu partijsku vezu u 1941. i 1942. godini s OK KPH u Karlovcu putem kurira, bilo željezničkih radnika, komunista ili simpatizera u domobranskim jedinicama. Tim vezama već 1941. godine, a naročito 1942. dolaze u Dubrave i dalje na oslobođeni teritorij Korduna simpatizeri, komunisti i istaknute partijske ličnosti, organizatori NOP u Hrvatskoj. U Dubrave pored ostalih dolazi i Vladimir Popović, Veliko Kovačević, Ivo Marinković i niz drugih revolucionara iz Zagreba i Karlovca putem veze koju je organizirao sekretar partijske organizacije i politički komesar u Dubravama Simo Karapandža.

I u najtežoj situaciji kada je iz partizanskog odreda »Dubrave« poginulo u jednoj noći osam boraca, istaknutih komunista, Karapandža se vrlo uspješno snalazi. Glavni teret pao je na njega i na još nekoliko komunista. On uspijeva izvući iz krize Partizanski odred, omasoviti ga i osposobiti da preraste u četu. On se uspijeva povezati s ljudima iz hrvatskih sela u okolini Dubrava i tako uspješno djeluje na širenju narodnooslobodilačkog pokreta u okolne krajeve. Simo održava i veze s Mjesnim komitetom u Ogulinu, a početkom 1942. godine biran je i za člana KK KPH za Veljun.

Hjppčetkom maja 1942. godine formirana je Dubravska partizanska četa čiji komesar postaje Simo Karapandža.

12, 13. i 14. marta 1942. godine sudjeluje kao delegat Dubrava i Ponikava na Drugoj okružnoj partijskoj konferenciji Karlovca u Velikoj Kladaši.

Iako već do tada dobro poznat revolucionar i organizator ustanaka, u Kladaši je zapažen svojim referatom i diskusijom kao prekaljeni politički radnik.

Od marta do kraja septembra 1942. godine kao aktivist i politički radnik OK KPH za Karlovac organizira i održava predavanja na više partijskih i vojnih kurseva širom Korduna, o čemu govore dokumenti u prilogu, te hrvatskim i srpskim selima Dubrava, Ponikava, Trošmarije, Vukove Gorice, Prilišća, Bosiljeva i drugim.

Na sjednici Plenuma Okružnog komiteta KPH za Karlovac 17. septembra dogovoreno je da se Simo oslobodi zadataka organizacije kurseva i predavanja te uputi u NOV-u. Tako on po zadatku Partije odlazi najprije u bosanske, a zatim u srbijanske jedinice gdje sudjeluje i ističe se u teškim borbama za vrijeme IV neprijateljske ofanzive.

U tim jedinicama iako kratko vrijeme, zapažen je kao istaknuti marksist i revolucionar i aktivni politički borac Partije. I danas ga se sjećaju preživjeli borci po dirljivom govoru na masovnom mitingu u oslobođenom Prozoru gdje je govorio u ime 2. proleterske brigade.

Poginuo je na Prenju poslije prijelaza Neretve u borbi s četnicima 15. marta 1943. godine.

Kao komunist Simo Karapandža ima velike zasluge za sprečavanje bratoubilačkog rata u rodnom kraju, za suzbijanje četničkih pojava i pokušaj razvoja četničkog pokreta na Kordunu i u Dubravama.

Simo Karapandža živi danas u narodu kao komunist, borac, organizator narodnoslobodilačke borbe u Dubravama i na Kordunu, kao legenda i heroj. Sjećanje na njega kao takvog je neizbrisivo i lik toga revolucionara bit će još dugo duboko usađen u srcima svih koji su ga poznavali.

Dr Đuro Zatezalo

PISMO OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA KARLOVAC UPUĆENO SIMI KARAPANDŽI 18. APRILA 1942.

Druže Karapandža!

Tvoje pismo od 12/IV primio sam 17/IV uvečer. Raspoloženje hrvatskih seljaka u vašem kraju nije iznimka. Sa svih strana javljaju se slične pojave kao i u vašem kraju. Iz pisma OK od 16/IV kojega si vjerojatno dobio vidjet ćeš da nam se danas u hrvatskim selima otvaraju sjajni uslovi za rad.

Vi treba da najveću pažnju posvetite radu u tim hrvatskim krajevima u kojima treba stalno da krstari bar jedan naš partizanski vod ili čak i veća jedinica. Ti kao politički komesar treba da naročitu pažnju posvetiš tome radu. Što prije pristupiti formiranju partizanskih odreda u tim hrvatskim krajevima, stvaranju odbora NOF, odbora AFŽ, odbora Saveza mlade generacije, SKOJ-a. Od najboljih i najpouzdanijih najborbenijih drugova stvorite partijske ćelije. Ti tražiš da vam tamo pošaljemo na rad nekoliko političkih radnika i to iskusnih i izgrađenih. Međutim taj isti zahtjev postavili su drugovi sa desetak raznih strana. Mi vam ne možemo dati takove kadrove, morate raditi sami. Jedino što sam uputio drugu Velimiroviću pismo da vam instruktora KK Veljun koji je po narodnosti Hrvat pošalje da ga vi zatim prebacite na rad u onaj hrvatski kraj. Drugove iz Zagreba koji su došli, ako su partijci neka se odmah prebace do mene u Petrovu goru da sa njima porazgovorim. Mjesto gdje se nalazim doznat će preko Štaba Grupe. Javi mi potanko koji su tih 9 drugova iz Karlovca, na kojem mjestu je bio njihov logor i da li imaju vezu sa part, organizacijom u Karlovcu. Javljaš mi da imaš vezu sa Karlovcem. Hitno me obavijesti da li je to veza sa partijskom organizacijom u Karlovcu, ako nije, nastoj da se veza sa part, organizacijom u Karlovcu i preko tebe uspostavi. Isto tako javi mi hitno kakove su veze koje imaš sa Zagrebom. Ja ću poslije 20. ovog mjeseca doći na vaš teren pa ćemo se onda o svim pitanjima moći usmeno porazgovarati. U prilogu ti šaljem narudžbu za pisani materijal i ostali materijal za umnožavanje. Nastoj preko svojih veza sa Karlovcem i Zagrebom da što više stvari koje su u narudžbi nabaviš. Novac za nabavku dobit će od OK.

Šaljem ti oko 50 letaka za hrvatski narod, koji su istina pisani povodom jednogodišnjice postavljanja Pavelića na vlast ali su još uvijek aktuelni.

Smrt fašizmu — Sloboda narodima!

HAK, 2/191

Sekretar:
Savo Zlatić Mićo

PISMO SIME KARAPANDŽE UPUĆENO OKRUŽNOM KOMITETU
KPH ZA KARLOVAC U VEZI HAPŠENJA KURIRA KORENICA
14. JULA 1942.

Okružnom komitetu

Karlovac

U vezi sa dopisom KK Veljun od 12. VII 1942. glede hapšenja kurira Korenića:

Ja sam poslao dva dopisa OK gdje sam naveo imena nekih ljudi koji su uhapšeni radi 1. maja a neki koji je denuncirao, po pričanju, Korenić.

Kasnije sam poslao dopis o hapšenju nekih Karlovčana koji su bili u šumi Brdo a izdao ih je neki seoski ustaša Vujin. Sve te podatke kazao mi je Mato Mejašić.

Koliko sam čuo s jedne strane da je Korenić uoči 1. maja išao iz Karlovca (u zajednici sa Matom Mejašićem otišao je iz Ponikava) i uhapšen je na Borlinu oko 23 h, s druge strane da ga je izdao jedan konfident koga su uhapsili kasnije partizani. Naime ja sa Korenićem nisam bio nego na kratko vrijeme kada bi naišao sa partizanima a uglavnom je on bio sa drugom Matom Mejašićem i on ga je slao u Karlovac i kontrolisao jer je Mate za to vrijeme bio stalno u Ponikvama zbog bolesti.

Ponešto neznam gdje se sada Mejašić nalazi ja ću se obratiti na njega i poslaćemo vam iscrpan izvještaj. Po pričanju nekih drugova koji su došli kasnije iz Karlovca većina drugova koji su pohapšeni u to vrijeme policija ih hapsila jer se bojala sabotažnih akcija.

SF — SN!

HAK, 3/279

Karapandža Simo v. r.

IZVJEŠTAJ SIME KARAPANDŽE OD 25. JULA 1942. O
ODRŽAVANJU PREDAVANJA NA PARTIJSKIM KURSEVIMA
I POTEŠKOĆAMA NA TERENU

Okružnom komitetu

Karlovac

Održavajući predavanja u nizu partijskih organizacija kotara Veljun opazio sam da je održavanje kurseva skopčano kod općinskih ćelija sa poteškoćama koje leže u samoj naravi seljačkih gospodarstava tj. da se partijci nemogu ili bolje nemaju vremena da proče prođeni materijal na sastancima jer jedva čekaju da odlete kupiti sijeno. Slična situacija bila je i sa partizanima. Naime ja sam obavljao kurs tako da sam obilazio od jedne ćelije do druge. Metoda tumačenja i izlaganja bila je:

- 1) objašnjenje predviđene teme
- 2) Debata o toj temi

3) Pitanja koja moraju sami proraditi. Sa partijcima II bat II KPO održao sam permanentni kurs u 2 dana sa rasporedom:

5 1/2 h	ustajanje
7 — lih	tumačenje i debata
11 — 11 1/2 h	ručak
11 1/2 — 14 h	učenje
14 — 16 h	ispitivanje
16 1/2 — 18 1/2 h	nova tema
19 — 20 h	večera
20 — 21 h	debata

Sto se tiče vojnih ćelija na području KK Veljun kao inače rjetkost broj članova je veliki i partijska organizacija po kvantitetu je jedan od najjačih ali kvalitativni sastav, sposobnost članova tih partijskih organizacija je u mnogo slučajeva niska, jer su se u partiju primali oni koji su hrabri i neustrašivi a puštalo se i zanemarivalo i druge uvjete za članstvo.

I bat II KPO: Ne osjeća se da vlada među njima disciplina koja je svojstvena samo komunistima.

II bat II KPO: broj članova velik je a rad slab. Kod njih partija radi legalno i svaki partizan je znao tko je partijac a kako se do nedavna nalazilo u redovima KP i ljudi koji nemaju ništa zajedničkog sa KP to moje mišljenje znači da su oni samo škodili i u očima mnogih partizana oni su samo okaljali KP i potreban je veći rad da u očima partizana KP bude i dalje odred nasvjесnijih, najpoštenijih i najodanijih boraca.

Udarni bat II KPO: Postavlja se pre partiju u prvom redu organizaciono pitanje. Ćelija u III čet. nije postojala. Mitraljeski vod ima jednog partijca. Bataljonski biro nije biran. U II čet. treba sprovesti čistku. Opć. ćelije Perjasica, Gor. Dubrave kao i sve ostale opć. ćelije ne pokazuju još za sada da su stvarno postali duša svoje općine, duša svoga kraja i da su sposobne da rukovode seljačkim masama svoga kraja. Na mnogim partijcima sam osjetio pomanjkanje inicijative, iako kod većine postoji volja za radom. U nekim odelenjima osjeća se da nema one pokretljivosti koja svakog partijca pokreće kod ispunjavanja zadataka. Neke organizacije treba pomlađivati uvlačenjem novih snaga. Kod većine part, organizacija ne postoje kandidatske grupe i skoro nikakva briga se ne posvećuje njima.

Osjetio sam da je potrebno češće posjećivati pojedine ćelije jer se osjeća da pojedina odelenja i ćelije imaju volje da sprovedu u život direktivu KP ali im nedostaje snage da te upute primijene na konkretne uslove svoga kraja.

Na području KK Slunj otežan je rad jer ofanziva je učinila takva zvjerstva da narod bježi u gomilama i potrebno je pobrinuti se za

izbjeglice a većina članova su odbornici tako da je nemoguće da ih odvajaju od naroda. Bilo bi potrebno da u ovo vrijeme kada prijeti opasnost od gladi i od umiranja od gladi da pošalješ i da dođu predstavnici civilne vlasti da se pomogne narodu u granicama mogućnosti. Iz Ljeskovca, Mašvine — dolaze ljudi, žene i djeca napola zaklani: lica izrezana, ranjavi koji pričaju o strahotama njihovog kraja. Ustaški razbojnici uspjeli su da veliku većinu muslimanskog življa pridobiju za bratoubilački rat tako iza vojske idu roguljaši, pljačkaši, palikuće, koji uništavaju sve. I usuprot tih zvjerstava čuo sam jedan primjer gdje je jedan Musliman — domobran — prošao mimo skupine žena a da ih nije napao na to su naišli »koljači« koji kad su to vidjeli zapovijedali su mu da narod kolje, on nije htio, i koljači okrvarili su ruke svoje sa toplom krvi svoga brata Muslimana. Žene leže poubijane po šikarama. Kuće potpuno opljačkane, goveda otjerana. Hrana odnešena a kraj ognjišta, pričaju očevici, leže djeca i oplakuju ona koja su još živa, poubijanu iskasaplenu svoju braću kojima su presjekli noge sa sikerama, skršili ruke i roguljama tukli. Civili su bili po 5 dana u pećini jer se nisu usuđivali van. U jednoj pećini ima 36 lješeva. Putem viđaju se lješevi i zrak je sav kužan od žrtava krvavih razbojnika. Putem se sreću žene koje leže rasječenih kičmenica i njihovih susjedi skraćuju im muke koje su prouzročile bezumne rulje poživotinčenih bandi. Događalo se da je jedan Musliman »Memed« koga su partizani bili uhvatili i zatim pustili da je imao sve krvave ruke i sa nožem u ruci prišao je jednoj maloj curici zapitao je čija je i počeo joj objašnjavati »bolan ja te neću ...« i ukazivao joj da će je drugi zaklati i sakrio ju je u neki šiprag. Jedan starac došao je u Zbjeg koga je koljač narezao po vratu, po licu, po čelu i prsima i pustio ga. Jedan dio naroda odveden je u Rakovicu i Drežnik i prvu dvojicu, trojicu vratili su natrag svojim kućama dajući im propusnicu za slobodno kretanje. Kasnije zaluden narod u paničnom strahu od noža i krvi odlazio je u Rakovicu i sada je došla jedna žena koja priča da je pobjegla iz Rakovice da su svi oni koji su tamo otišli sada poklani.

U početku ustaški banditi govorili su da oni nisu krivi za zločine Muslimana da im oni ne mogu ništa neka se sklone u Rakovicu a sada, ako je istina što govori preplašena žena, kolju i oni.

Neprijatelj pokušava ponovno da izazove bratoubilački rat i međusobno krvarenje. Za vrijeme ofanzive a i sada kada je narod prepušten sam sebi a kako sam obaviješten partijske organizacije su slabe bile u tim krajevima, postoji mogućnost da bi se moglo dogoditi da ode izvjestan dio naroda četnicima uz obećanje da će dobiti jesti.

Hrvatski seljaci po pričanju izbjeglica nisu sudjelovali u pljački i kako izgleda ustaškim mjerama nije uspjelo pridobiti nikoga za krvoločni posao.

Druže sekretaru! Nastoj sa Komisijom pri Grupi pomoći ovome narodu!

SF — SN

Močila 25. VII 42
HAK, 3/298

Karapandža Simo v.r.

PISMO SIME KARAPANDŽE UPUĆENO SEKRETARU OK KPH
ZA KARLOVAC SAVI ZLATICU MICI 31. JULA 1942. U VEZI
ODRŽAVANJA PARTIJSKIH KURSEVA

Druže sekretaru!

23/VII krenuo sam iz Veljuna i isti dan došao sam u Močila. Održao sam predviđeni kurs sa partijcima II čete III bat II KPO i sa čelijskim odeljenjem Močila. Kurs je trajao 2 dana. Poslije toga održao sam trodnevni kurs u općini Zbjeg selo Rakinići. Prisustvovalo je 13 delegata i jedan partijac iz II bat II KPO, čelijsko odeljenje Tobolić, Zbjeg, Gornje Primišlje i Mrzlo Polje ukupno 28 drugova. Vjerujem da je kurs uspio. Zapazio sam da se posvećuje malo pažnje partijskom radu u II i III bat II KPO.

Rad u I čet III bat i opć-čelijom Plaški je otežan zbog neprijateljskog kretanja. Ovdje se nalazi sada i Udarni Bataljon II KPO i s njima imaju sutra sastanak.

Obavijestite me odmah kamo da krenem kada svršim sa kursevima u kotaru Slunj.

Održavajući kurseve iskorištavam prilike i u zajednici sa narodnooslobodilačkim odborima održavam po mogućnosti sastanke sa narodom.

Da ti iskreno priznam bilo bi zgodno da mi pošaljete novog materijala i da održite nove teme za kurs jer održavajući danomice predavanja o istim stvarima pomalo je teško jer nastojim da što više sastanaka održim u isti dan.

Javi mi jesi li primio prvi moj dopis!

SF — SN

HAK, 3/307

Karapandža Simo, v.r.

Bunjevci (Plaški) 31. VII 42.

PISMO SIME KARAPANDŽE UPUĆENO SEKRETARU OK KPH
ZA KARLOVAC SAVI ZLATICU MICI 7. AUGUSTA 1942.

Druže sekretaru!

Čuo sam da sam bio predložen za sekretara KK Ogulin. Poznavajući prilike tog kotara, poznavajući ljude toga kotara jer sam u mnogim opštinama i mjestima radio još za vrijeme Jugoslavije, poznavajući političko raspoloženje mnogih sela a i poznat u izvjesnom broju hrvatskih sela te ako niste odredili koga drugoga ako smatrate da bi bio tamo potreban i da bi mogao koristiti, druže sekretaru, htio bi da radim u kotaru gdje sam poznat i gdje sam prije radio — ako moram negdje drugdje ići na rad, druže sekretaru, obavijesti me.

Kunići 7. VIII 42.

Partizanski pozdrav
Karapandža Simo v.r.

HAK, 3/329

SIMO KUŠIĆ

Rođen je juna 1921. godine u Kušićima, zaselku Ponikava. Ponikao je u siromašnoj porodici kao drugo od devetero djece Đoke i Ljubice Kušić. Osnovnu školu Simo je završio u rodnom mjestu 1933. godine.

Iako je bio odličan đak, nije mogao nastaviti školovanje zbog slabog imovinskog stanja. Porodica je bila brojna, sposobnih za rad i privređivanje malo, a prihodi od poljoprivrede i stočarstva ionako su bili siromašni.

Ne mireći se s besperspektivnošću seoskog života, Simo 1938. odlazi u podoficirsku školu Jugoslavenske vojske u Zagreb i završava je pred rat 1941. godine. U Zagrebu ga je zatekla kapitulacija jugoslavenske vojske i proglašenje tzv. NDH. Spretano je izbjegao zarobljavanje i nekoliko dana nakon kapitulacije našao se kod kuće, u Ponikvama, čekajući daljnji razvoj događaja.

Među prvima koji su došli pod udar ustaškog terora, pored uglednih ljudi, bili su i aktivni pripadnici Jugoslavenske vojske, žandarmerije, policije i sličnih službi. Stoga je trebalo biti danonoćno na oprezu. Bježeći od kuće i skrivajući se, ljudi su se, svjesni opasnosti, sve više okupljali u grupe, naoružavali i organizovali, ne bi li se tako lakše suprotstavili hapšenju, odvođenju, maltretiranju i ubijanju.

U međuvremenu dolazi do napada na SSSR, što je imalo povoljan odjek kod naroda.

U jesen 1941. godine kad je započela oružana borba i organizovanje ustanka, i Simo se predano uključuje u NOP i aktivno radi na njegovom širenju i jačanju. Već početkom 1942. godine uključuje seji Dubravski partizanski odred i učestvuje u borbama ovoga odreda kod Primišlja, Tržića, Perjasice i Dubrava. Potom se borio u Drugom kordunaškom odredu do novembra 1942. kada je otišao u 13. proletersku brigadu »Rade Končar«. Sa brigadom je učestvovao u borbama koje je ona vodila u Lici, Vivodini, oko Krašića, Sv. Jane, Okića i na Zumberku, kao i u borbama na području Pokuplja. U jesen 1943. našao se u Karlovačkom partizanskom odredu na terenu Bosiljeva. Tu sam se prvi put susreo s njim i duže vremena smo ratovali u istim jedinicama.

Bio je Simo Kušić izvanredno vješt i sposoban vojnik. Kao starješina djelovao je autoritativno. Ubjedljivo je nastupao prema boračkom i starješinskom sastavu, političkom opredijeljenošću i vojničkim stavom i držanjem. Znao je u najrazličitijim situacijama da povede i pokrene ljude na akciju, zalaganje i da im podigne borbeni moral. U borbi je bio neustrašiv. Svojim stavom, držanjem i ponašanjem odvažnog i hrabrog starješine ulijevao je osjećaj sigurnosti i nepokolebljivosti kod boraca. Kao komandir čete uvijek im je bio blizak i pun razumijevanja prema kvakom od njih zbog čega je bio poštovan i voljen kao starješina, uživajući veliko povjerenje boraca. U borbi je bio tamo gdje je bilo najteže, uglavnom, rame uz rame sa borcima u streljačkom stroju, i tako služio ličnim primjerom u ponašanju i hrabrosti. U borbi za Stative početkom 1944. godine probijena mu je oficirska torbica i smjel neprijateljskim zrnima. Činilo se da je neranjiv.

U sastavu Karlovačkog odreda učestvovao je u borbama za Stative, Netretić, Bosiljevo, Vinicu, Hrašće, često i u diverzantskim i sličnim akcijama na željezničku prugu Karlovac — Ogulin. U svim akcijama i borbama Simo se dobro snalazio, uspješno komandovao jedinicom, a lično je ispoljavao veliku borbenost i sigurnost.

Početkom 1944. godine, kad je formirana Karlovačka brigada, postao je njen pripadnik i u njoj ostao do pogibije 1945.

Na dužnosti komandira čete, zamjenika komandanta bataljona i komandanta bataliona prošao je u borbi u sastavu ove brigade. U proljeće, odnosno marta i aprila mjeseca 1944. učestvovao

je u borbama kod Ozlja, Hrašća, Netretićaj Bosiljeva, Zvečaja i nekim drugim akcijama. Tu ovim borbama kao i ranije Simo je bio u prvim borbenim redovima, nastojeći da pokaže svakom borcu gdje zauzeti zaklon, otkud pucati ili bacati bombe. Mjesec maj i juni 1944. proveo je sa brigadom na području Vivodine i Žumberka u borbama" kod Krašića, Ozlja, Sv. Jane, Okića, Plješivice i akcijama na željezničku prugu Zagreb — Karlovac. Ovdje su vođene neprekidne borbe i po nekoliko dana. Neprijatelj je poduzimao ofanzivu na ovo područje i vršio uzastopno snažan pritisak na naše jedinice. Koristeći već stečeno iskustvo, kao borac i stariješina Simo se veoma dobro snalazio i uspješno komandovao jedinicom, suprotstavljajući se svim iskušenjima, iznenađenjima i lukavstvima koja je neprijatelj primjenjivao u toku ove ofanzive. U toku borbi, pored uspješnog vođenja jedinice, Simo je dosta radio na političkom planu, jer je situacija bila dosta teška i trebalo je kod ljudi održati na visini borbeni moral, da bi se neprijatelju moglo uspješno suprotstaviti.

Poslije neprekidnih borbi na ovom terenu, mjeseca jula brigada se vratila na teren Karlovca, gdje je ostala kraće vrijeme, da bi polovinom augusta prešla rijeke Mrežnicu i Kupu i našla se u širem rejonu Pisarovine!

U ovom dijelu Pokuplja, i dalje prema Zagrebu brigada je ostala duže vrijeme uspješno izvodeći borbena dejstva na željezničku prugu Karlovac — Zagreb i Zagreb — Sisak, kao i napad na neprijateljska uporišta: Desinac, 23. septembra, Mavračići 23. oktobra, Sv. Klara, Sišljavići, Rečica, Greda, Dužica, žožina, Sela i druge borbe na ovom terenu.

Kao zamjenik komandanta, a zatim komandant bataljona, koristio je svoje stečeno iskustvo u pogledu komandovanja i rukovođenja jedinicom, razvijajući se u vrlo uspješnog vojnog rukovodioca sve do komandanta bataljona, zahvaljujući svojoj odanosti narodnooslobodilačkoj borbi i Komunističkoj partiji, svojoj upornosti, borbenosti i smjelosti. Izvodio je s uspjehom mnoge akcije sa bataljonom na području Donjeg Pokuplja, a ponašao se kao pravi borac i komandant. I kao komandant bataljona ostao je neposredan i blizak borcima. Njegovo mjesto uvijek je bilo sa jedinicom koja je imala teži i odlučujući zadatak. Obilazio je borce i hrabrio ih kad je bilo najteže, dijeleći s njima radosti zbog uspjeha i žalosti zbog poraza.

Posljednja borba 2. bataljona pod komandom Sime Kušića bila je 21. januara 1945. godine u selu Donji Vukojevci kod Turopolja. U to vrijeme bila je dosta jaka zima, a snijeg je potpuno prekrrio zemlju. Između 19. i 22. januara brigada se našla orijentisana prema neprijateljskim uporištima Petrinji, Sisku i Turopolju, sa ciljem osiguranja napada Seljine brigade na žožinu. Drugi bataljon je bio razmješten u selu Donji Vukojevci. Dan ranije, 20. januara, došao

sam iz Cetingrada i navratio u drugi bataljon a zadržao se i narednog dana te u komandi bataljona razgovarao sa Simom o promjenama i novinama koje su se u međuvremenu dogodile. Kao i obično, Simo je bio govorljiv i raspoložen, a i situacija u brigadi uopće bila je povoljna.

Oko 12 sati 21. januara 1945. iz pravca Siska, cestom za Turopolje, naišla je jedna satnija ustaša iz sastava 13. ustaške bojne s namjerom da se jednim dijelom zadrži u selu Donji Vukojevci, a drugim da produži u sastav svoje posade u Turopolje. Tada je bataljon izašao, posjeo položaj i sukobio se sa ustaškom satnijom. I dok je bataljon izlazio i vršio posjedanje položaja, Simo se neprekidno nalazio sa jedinicama, vršeći njihov raspored u cilju što efikasnijeg dejstva bataljona. Neprijatelj je dosta jakom vatrom vršio pritisak na položaj bataljona u namjeri da ga odbaci iz sela. Simo se gotovo slobodno, kao i obično, kretao po položaju jedinica raspoređenih u prvoj borbenoj liniji, vjerovatno da bi otkrio jačinu, sastav i namjeru neprijatelja, radi poduzimanja daljnjih radnji sa jedinicom. Oko 13 sati bio je pogođen puščanim ili mitraljeskim zrnom i ostao na mjestu mrtav.

Na našoj strani nije bilo žrtava, osim njega, komandanta 2. bataljona. Doista, bio je veoma rijedak slučaj da u nekoj borbi pogine samo jedan borac i to starješina takvog ranga.

Poslije jednočasovne borbe neprijatelj je bio odbačen prema selu Pešćanica, a zatim se povukao za Turopolje. Njegovi gubici su iznosili 2 mrtva i 10 ranjenih.

Sutradan po pogibiji Simo Kušić je sahranjen na groblju u selu Kravarskom. Njegova hrabrost, smjelost i odlučnost služili su za primjer i podstrek, starješinama i borcima bataljona i cijele brigade. Hrabro i smjelo se borio, a tako je i poginuo. Vijest o njegovoj smrti duboko je potresla starješine i borce cijelog bataljona kao i sve pripadnike brigade, njegove Ponikve, a posebno najbliže.

Simo Šepelj

ĐURO (JOVE) MIKAŠINVIĆ

Mikašinović Jove Đuro, rođen je u selu Mikašinovići u Gornjim Dubravama 1915. godine. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu i zaposlio se, još kao dijete, u općinskoj kancelariji gdje uči za općinskog pisara. U godinama svog razvoja uočava nepravde koje društvo čini siromašnom seljaku, koji je jedva sastavljao koru sa korom hljeba. Samovlast općinskog bilježnika teško je podnosio. U takvim okolnostima, kao mlad službenik, opredjeljuje se za na-

predni pokret i njegove revolucionarne ideje, a one se u njegovo doba u njegovom kraju, jedva naziru.

Kada je odslužio vojni rok, Đuro se zapošljava u poreskoj upravi u Ogulinu, gdje se još više susreće s nepravdama koje teško oštećuju seljake i radnike. Često boravi u svom rodnom mjestu i ne gubi kontakt sa svojim rodnim selom.

Kada je u osnovnu školu u Gornje Dubrave došao za učitelja Marko Mutić, član KPJ, Đuro uspostavlja s njim prisne drugarske odnose. Učitelj Mutić snažno utiče na Đuru i njegove drugove i uvodi ih u revolucionarni rad, na popularizaciji KPJ i Sovjetskog Saveza, i ukazuje na sve slabosti društva i buržoaske vlasti.

Neposredno pred rat, 1941. godine Đuro se nalazi u rezervi u 53. pješadijskom puku u Ogulinu, u činu rezervnog podnarednika. Rat ga je zatekao na frontu na rijeci Dravi, kod Koprivnice. Nijemci su ga zarobili kraj Križevaca. Veoma promućuran i bistar, Đuro uočava da Nijemci namjeravaju sve zarobljene Srbe otjerati u svoje logore. Mnogima savjetuje da se prijave kao Hrvati i odu što prije u svoj rodni kraj gdje će biti i te kako potrebni.

Već 12. aprila dolazi u rodni kraj i odmah se javlja učitelju Marku Mutiću, pod čijim rukovodstvom nastavlja rad. U periodu ustaškog pokolja u Ogulinu Đuro se sklanja, a savjetuje i drugima da izbjegavaju bilo kakve kontakte sa ustašama, i da ne odlaze u Ogulin.

Otpušten iz službe, dolazi u rodno selo, gdje se još više veže sa učiteljem Mutićem i braćom Brankom i Simom Karapandžom, aktivno se uključuje u pripremu ustanka, i postaje član KPJ.

Među prvima je prolazio kroz sela, povezivao se sa omladincima i starijim, savjetujući ih, da prikupljaju oružje i da se sklanjaju ispred ustaša, nagovještavajući da će ustanak protiv okupatora i ustaša uskoro početi. Svi smo to ozbiljno prihvatili i vjerovali mu, poznavajući ga kao dobrog i ozbiljnog druga. Aktivno učestvuje u prikupljanju prvih grupa, u cilju pripreme ustanka. Među prvom šestoricom sa teritorije Dubrava uzima pušku na rame i odlazi na teren organizirati oružane grupe po selima.

Međutim, u ovoj grupi su se nalazila i dvojica predratnih četnika koji su imali svoju predstavu o budućim zbivanjima. Nisu bili tako vješti da prikriju svoje poglede, pa su se ponekad pojedinačno izjašnjavali što misle o ustanku i liniji KPJ.

Pored Sime Karapandže, Đuro je bio vrlo aktivan u objašnjavanju linije KPJ i potrebe lijepog odnosa prema hrvatskom narodu, pravilnog odnosa među ljudima uopće. Uporno je raskrinkavao buržoasku vlast stare Jugoslavije i novu ustašku vlast, upozoravajući šta nam u cijelosti donosi fašizam preko okupatora i domaćih izdajica. Posebno je često raskrinkavao četnike, koji se u ovom kraju još nisu pokazali u pravom ruhu. On ih je dobro poznao, pojedinačno, sa svim njihovim manama. Bio je u stanju da pred-

vida opasnost od takvih ljudi, od kojih su dvojica bili i sa nama. To su bili Mića Munjas Štršen i Trivo Višnjić Čivak. U jednoj raspravi sa Mićom Munjasom Štršenom, zbog njegovog ispada prema jednom čovjeku, kada se pokazao više nego kriminalcem, Munjas je iz džepa izvadio četnički amblem-mrtvačku glavu i rekao: »Ako vi kažete, ja ću ovo sad baciti«. Prvi je reagovao Đuro Mikašinović i rekao mu: »Baci to, Mića! To je danas sramota nositi pa makar i u džepu«, — što je ovaj i učinio.

Prilikom formiranja Partizanskog odreda »Dubrave« Đuro uzima vidnog učešća. Odlazi na Kordun, uspostavlja vezu sa Partizanskim odredom »Perjasica« i prima direktive za formiranje odreda u Dubravama. Suprotstavlja se postavkama Trive Višnjića, koji nisu bile na liniji NOB-a. Formiranjem ćelije KPJ u našem odredu, Đuro postaje njen član i do maksimuma se zalaže u objašnjavanju linije NOB-a. U nastupu među partizanima, bio je odmjeran, ozbiljan i sve što je znao, veoma je rado prenosio na druge. Po prirodi tih i miran, nikada nije razmišljao hoće li mu netko dati javno priznanje za rad. Imao je puno povjerenje u KPJ i od prvih dana ustanka bio čvrsto ubijeđen u pobjedu NOB. U borbi je bio vrlo hrabar i snalažljiv i uvijek je savjetovao mlade kako da se drže u borbi i kako da se koriste oružjem.

Kada je formiran I bataljon II kordunaškog NOP odreda Đuro odlazi iz Dubravskog odreda u Štab bataljona, da vodi štabsku administraciju. Po odlasku Sime Karapandže, komesara Dubravske čete, na drugu dužnost, tražili smo Đuru za političkog komesara čete, ali ga nije imao tko zamijeniti u Štabu bataljona.

Jedno vrijeme Đuro je u II kordunaškoj brigadi, a kada je formirana 8. kordunaška divizija, odlazi u Štab divizije, za šefa kancelarije. Kao šef kancelarije nije imao mogućnosti da češće razgovara sa borcima, izuzev s drugovima iz štabske straže. I ovdje u slobodno vrijeme borcima objašnjava ciljeve NOB-a i mlade obučava kako se rukuje oružjem. Novembra 1942. godine, jednog tragičnog dana, jednom mlađem borcu objašnjava kako se puška uzima »o desno rame« i »k nozi«. Puška je tom prilikom opalila i smrtno ga pogodila.

Njegovom smrću izgubili smo dobrog druga, komunistu i rukovodioca. Vijest o njegovoj smrti teško je pogodila sve nas koji smo ga poznavali, a pogotovo drugove koji su sa njim usko surađivali prvih dana ustanka.

Raco Rebić

MANE MIKAŠINOVIĆ

Tko je ikada dolazio u Pernoviće, zaselak Gornjih Zatezala u Donjim Dubravama, nije mogao zaobići kuću Mane Zatezalo Bjelina, nadaleko čuvena po gostoprimstvu. Tamo je uvijek vrvjelo kao u košnici. Kod Mane Bjelina se imalo šta vidjeti i čuti. Imao je najbolju stoku, uvijek po nekoliko pari dobrih volova, najbolje alatke, prvoklasno sjeme, dovoljno hrane i krme.

Mane, obišavši svijet, po povratku iz Amerike savio je gnijezdo na djedovskom ognjištu. Prostrane livade, pašnjaci i šume, dobro obrađene njive, svrstavali su ga u red naprednih gospodara.

Mane i njegova Duša nisu imali djece. Kada mu je sinovka Sara ostala bez roditelja, uzeše je za počerku. Kada je Sara stasala za udaju, Mane nije dozvolio da ona ode iz kuće i da se uda negdje daleko. Odbio je mnoge dobre prasce koji su je htjeli odvesti. Kada se pojavio Mile Mikašinović, stasiti momak iz susjednog zaseoka Vučak, dao je blagoslov, uz uslov da mladoženja dođe u njegovu kuću.

U braku Sare i Mile Mikašinovića rodilo se šestera djece. Đedika Mane, kako su ga iz milošte zvali, priželjkivao je unuka, ali »serija« je počela ženskom djecom. Najprije, dvadesetih godina Smilja, pa Danica, Milica ... Svakom djetetu đedika se radovao, ali je pravu radost tek priželjkivao. Najzad, 22. juna 1927. godine ozarilo mu se lice. Sara i Mile dobili su četvrto dijete — sina! Njihovoj, a posebno đedikinoj sreći, nije bilo kraja. Znalo se odmah da će se dječaćić zvate Mane Mikašinović.

Poslije Mane, Mile i Sara dobili su još dva sina, Radu i Simu (Sinišu). Đedika i Duša bili su presretni. Djece nikada nije previše — govorili su.

U međuvremenu, Mile se zaposlio u ogulinskoj šumariji kao lugar. Op služivao je Međuvođe, Bukovaču, Lužanjak i druge šume na području općine Gornje Dubrave. Gospodarstvo je vodio đedika pa se Mile mogao posvetiti svom pozivu. Uživao je povjerenje šumarije i ljudi iz pribrežnih sela. Bio je čovjek koji je u dušu poznavao i prirodu i ljude s kojima se susretao. Štitio je opće dobro, ali je imao razumijevanje i za narod. Znao je vrlo dobro da na ovom području ima domaćinstava koja, ako ne bi mogla prodati

koji metar ili »klaptar« ogrjevnog drveta, ne bi imala čime prehraniti brojnu čeljad. Pomogao je mnogima time što im je dao izvoznicu, taj neizbježni dokument, ili »iščekićao« koji metar cjepanica da bi mogli kupiti vagan kukuruza ili opanke.

Mile je bio društven, vesele prirode. Nije bilo kuće gdje nije bio rado viđen gost. Pozivali su ga na svadbe, slave, rođenja i kumstva.

I, onda kada je porodična sreća bila na vrhuncu, iznenada — žalost. U očekivanju sedmog djeteta 1935. godine Sara je umrla. U kući je ostalo šestero maloljetne djece i dva odrasla muškarca

— udovca. Mile je stalno bio na poslu, pa je teret domaćinstva pao na ostarjela leđa dedike i nejake djece. Djevojčice su bile najveći oslonac, a dosta se očekivalo i od mladog Mane. Razvijao se u pristalog momčića, najboljeg učenika svoje generacije. Poslije osnovne škole Mane se upisao u ogulinsku gimnaziju i samo preko ljeta pomagao u kući. Završio je prvi i drugi razred gimnazije sa odličnim uspjehom. U školskoj godini 1940/41. upisao je treći. No, u aprilu 1941. godine za njega je bilo završeno školovanje. Kao pripadniku obespravljene nacije nije mu bilo više mjesta u školama Pavelićeve »države« ...

Ubrzo, teror je ušao u sela Dubrava. Stigao je i u udaljeni zase-lak Pernoviće. Dediku su ustaše i žandari u toku ljeta i jeseni više puta pretukli... Prvi susjedi, Kožar i Sorga, kao i mnogo drugih, uhapšeni su, odvedeni u Ogulin i poslije zvjerski ubijeni u Jadovnu, nedaleko Gospića. Krajem godine uhapsili su i Milu, ali su ga, pukom slučajnošću pustili iz zloglasne ogulinske kule. Na sve strane čuo se lelek progonjenog naroda, počela su skrivanja i bježanja, bez zaštite i nade za bolje sutra.

Jedne večeri u kasnu jesen 1941. godine na vrata Mane Bjelini i Mile Mikašinovića iznenada banu grupa naoružanih ljudi. Ukućani su se na trenutak skamenili, ali ubrzo prepoznaše Radu Janjanina, Racu Rebića, pa onda redom i druge koje je predvodio Đuro Zatezalo Jud. Bili su to partizani tek formiranog Dubravskog odreda, zračak svjetlosti u mraku bezizlazna i terora.

Od toga dana pa sve do kraja rata ova kuća je bila otvorena za borce Narodnooslobodilačke vojske. U njoj su nalazili utočište borci, ranjenici, štabovi raznih jedinica, izbjeglice.

Mane Mikašinović, dječak sa nepunih petnaest godina, već 1942. godine aktivno se uključio u NOP. Najprije, kao član omladinske organizacije, izvršava zadatke primjerene znatno starijim. Postao je skojevac, a ubrzo i rukovodilac jedne skojevske grupe. Zrelim razmišljanjem osvajao je vršnjake i starije.

Februara 1942. godine Maninog oca Milu, čestitog i cijenjenog lugara, ubio je u Gornjim Dubravama ustaša Milan Stipetić na zvjer-ski način pokraj svoje kuće uz pomoć braće Ivica i Jože.

Miloš Mikašinović se sjeća: »Oko 21 sat noću prolazeći nedakelo

kuće Franje Stipetića čuli smo komešanje i zveket oružja. Sklonili smo se i čuli nečiji jauk i zapomaganje: 'Jao meni kud će mojih petero siročadi', a nakon kraćeg vremena puščani hitac, zatim još jedan i sve se stišalo. Nešto kasnije saznali smo od Nikole Vucelića Dajanovog da je lugar Mile Mikašinić bio u Gornjim Dubravama i da su ga Franjo i sin mu Milan Stipetić, uveli u svoju kuću. Milana Stipetića uhvatili su partizani kao ustašu-stražara kod Općinskog poglavarstva i nakon kraćeg vremena pustili na slobodu. Isti je nakon toga postao ozloglašeni ustaša i ne samo da je ubio lugara Milu nego je sa ustašama iz bojne Brace Tomljenovića hapšio i odvodio ljude i bio jedan od organizatora u hvatanju stanovništva Gornjih Dubrava i otpremanja u ustaški logor Sisak. Djeda će nastaviti brinuti o petero djece bez roditelja, a Mane je izabrao svoj put... Put borbe za slobodu, bratstvo i jedinstvo jugoslaven-skih naroda.

I do tada je Mane Mikašinić bio neumoran aktivist, ali je smatrao da je to malo. Organizacija, pozadinski rad, suradnja i pomaganje su jedno, a borba s puškom u ruci nešto drugo. Zato, iako potreban omladinskoj i skojevskoj organizaciji u Dubravama, u junu 1942. godine odlazi na Kordun u Nastavni centar za vojničku obuku omladinaca. Tih dana zakoračio je u šesnaestu godinu.

Poslije višemjesečne obuke s velikim brojem drugih mladića i djevojaka, većinom starijih od njega, raspoređen je u Omladinski bataljon »Joža Vlahović« 1. kordunaške udarne brigade. Postao je borac s puškom u ruci u prvim borbenim redovima.

Slijedeće godine prošao je dugi borbeni put ove proslavljene brigade. Jurišao je na neprijateljske bunkere u Lici, Plašćanskoj dolini, u Cazinskoj krajini, u Ličkom Petrovu Selu, prilikom oslobođenja Bihaća, prošao je poznatu epopeju Prve brigade u IV neprijateljskoj ofanzivi (Slovenija, Žumberak). Komesar Omladinskog bataljona. Rafko Tabor i drugi rukovodioci brigade više puta su isticali hrabrost mladog skojevca koji je u jurišima davao primjer svojim saborcima. Partijska organizacija u bataljonu i brigadi zapazila je mladića. Planiran je za odgovornije dužnosti u brigadi.

U proljeće 1943. godine, na području gdje je operisala brigada, zavladao je epidemija tifusa. Narod je ameticè padao, a epidemija je zahvatila i borce. I Mane je obolio od pjegavog tifusa krajem proljeća. U Bosiljevu gdje se liječio sa više drugih boraca, uspio je nadvladati bolest. Krenuo je, nedovoljno oporavljen sa jednim konvojem ranjenika i rekonvalescenata na Kordun. Nisu mogli pješaćiti pa su ih vozili seoskim kolima. Prolazak kroz Dubrave, kao i toliko puta ranije, osiguravala je omladina. Na željezničko-cestovnom prijelazu u Švajcanima susreo se sa sestrom Danicom, tada već aktivistom i članom KPH. Dirljiv je bio susret brata i sestre. Sišao je iz kola, jedva stojeći na nogama, za duže razgovore nije bilo vremena.

— Pozdravi đediku — rekao je na rastanku.

Kada se oporavio, Mane se opet pridružio brigadi i svom Omladinskom bataljonu. To je vrijeme u kome se NOP naglo širi. Stvaraju se nove, pa i specijalizirane jedinice. Glavni štab NOV i PO Hrvatske donio je odluku da se na području operacija 4. korpusa obrazuju diverzantske čete i bataljoni. Tim poslom rukovodio je proslavljeni borac španskog građanskog rata Ivan Hariš, poznatiji kao Ilija Gromovnik. Iz jedinica su birani prekaljeni i neustrašivi borci. Među prvima iz Omladinskog bataljona je odabran Mane Mikašinović.

Raspoređen je u Drugu čet, tada stacioniranu u Bosiljevu, i postavljen za omladinskog rukovodioca čete. U međuvremenu u Vukovoj Gorici je sa uspjehom završio politički, a zatim i diverzantski kurs. Već u oktobru 1943. godine postao je omladinski rukovodilac bataljona. Taj bataljon je imao tri čete. Prva je djelovala na pravcu Sisak — Sunja — Dubica, pa dalje Unskom prugom Sunja — Bihać. Druga diverzantska četa na pravcu Zagreb — Karlovac — Ogulin i Karlovac — Novo Mesto. Treća četa je bila okrenuta prema komunikacijama Zagreb — Sisak i Karlovac — Zagreb.

Štab bataljona bio je smješten u selu Auguštinovac (Pokupsko). Čete kao teritorijalne jedinice bile su na dosta velikoj međusobnoj udaljenosti, okrenute prvenstveno k neprijateljskom željezničkom i cestovnom saobraćaju. Ovo samo po sebi dovoljno govori o velikoj odgovornosti i naporu jednog omladinskog rukovodioca koji je morao obilaziti svoje jedinice. Mane je često putovao u čete i vodove. Uz sve opasnosti uspješno je organizirao politički život među borcima. Čete su bile sastavljene od boraca starih između 17 i 22 godine i Mane je bio najmlađi. On je sa borcima dijelio sve teškoće, odlazio na borbene zadatke i ličnim primjerom i iskustvima iz Omladinskog bataljona doprinosio općim uspjesima. To je podizalo moral, drugarstvo i čvrstinu diverzantskih jedinica.

Obilazeći čete na položajima ponekad je prolazio i kroz Dubrave, ali se nije odvajao od drugova. Krajem decembra 1943. godine najzad je svratio nakratko da obiđe sestre, braću i đediku. Silno ih je obradovao. Bio je raspoložen i odavao utisak pravog ratnika. Mlađa braća, Rade i Siniša, nisu se odvajali od njega. Radoznalo su zagledali njegovu uniformu i oružje, raspitivali se o svemu, ponosni i ljubomorni u isto vrijeme. Bio je to kratak susret sa svojim najdražim. Mjesec dana kasnije poslao im je poruku iz Pecke sa Korduna da će ih uskoro opet posjetiti. Do te posjete, na žalost, nikada nije došlo.

Krajem februara 1944. godine Druga četa diverzantskog bataljona dobila je zadatak da izvrši akciju na željezničkoj pruzi Karlovac — Zagreb kod Ilovca. Poslije određenih priprema odlučeno je da jedan vođ ove čete 1. marta izvrši planiranu diverziju. I Mane je bio dodijeljen ovom vodu pa je učestvovao i u pripremama.

Na izgled sve je teklo po planu. Pruga je razrušena na 22 mjesta, tako reći pod nosom jakog neprijateljskog garnizona u Karlovcu. Poslije akcije, kako je bilo i predviđeno, vod se povlačio preko Kupčine u Pisarovinu. Rijeku su prelazili čamcima, ali nadomaku druge obale naišli su na dobro pripremljenu ustašku zasjedu. U nezavidnom položaju i neravnopravnom odnosu snaga vod je pretrpio teške gubitke. Poginulo je pet, a zarobljeno devet partizana. Mane je bio teško ranjen. Uz ostalo, jedan metak mu je prošao kroz desni kuk i nije se mogao osloniti na nogu.

Već prilikom zarobljavanja ustaše su ih nemilosrdno tukli i mučili. U karlovački zatvor dopremili su ih izmrcvarene i krvave. Tamo su počeli primjenjivati još svirepije metode. Nisu dobivali ni vode, ni hrane, ni medicinsku pomoć. Izvodili su ih na željezničku prugu da pokažu kako su vršili miniranje, a onda ih postrojavali za strijeljanje. Psihički su ih iscrpljivali. Držali su ih u neizvjesnosti, škljocali oružjem, i to višekratno ponavljali, pa ih ponovo vraćali u zatvor i tukli.

Ostalo je mnogo dokaza da se Mane junački držao. Unatoč svim mukama i bolovima koje je trpio od zadobijenih rana i batina, nije izustio ni jednu riječ. Niti je zajaukao. Nekako u isto vrijeme u zatvoru se nalazilo i dvoje Dubravaca — Simo Višnjić Čivak i Mara Batalo. Oboje su preživjeli rat i tako bili svjedoci mučenja i junaštva Mane Mikašinića. Sa divljenjem i tugom pričali su o mladom čovjeku koji je prkosio neprijatelju i smrti.

Pa ipak, u tim najvećim mukama, iznenada se pojavio tračak nade za spas. Naime, partizani su zarobili veći broj neprijateljskih oficira i već su bili povedeni pregovori o zamjeni zarobljenika. Na spisku zarobljenih partizana, koji su predlagani za zamjenu, našao se i Mane Mikašinić. Na tome je posebno inzistirao Ivan Hariš — Ilija Gromovnik. Ali, uzalud. Još dok su pregovori tekli, sve nade pokopali su ustaški zlikovci koji nisu htjeli pustiti one što im pod nosom ruše transporte. U sumrak jednog martovskog dana 1944. godine strijeljali su ga.

Ostalo je zabilježeno da se Mane i u tom posljednjem trenutku dostojanstveno držao. Na stratište su ga doveli izmrcvarenog. Kosa mu je bila krvlju slijepljena za čelo. Prije strijeljanja obratio se svojim dželatima. I dok su oni očekivali da će zaplakati i moliti milost, on je zatražio češalj da bi doveo u red svoju bujnu kosu. Nisu mu uslišili posljednju želju.

Tako se ugasio život hrabrog sedamnaestogodišnjeg skojevca Mane Mikašinića.

Poslije svega što je u ratu pretrpio, dedika Mane nije mogao preživjeti ovaj novi šok. Umro je ubrzo poslije smrti unuka Mane, miljenika i uzdanice.

Đuro D. Rebić

ZAMJENIK KOMESARA CETE
Raco Mirić

Rođen je 1925. g. u selu Mirići, Donje Dubrave. Potiče, za ono vrijeme i prilike, iz imućnije zemljoradničko-trgovačke porodice. Otac Simo i stric Dušan živjeli su u zajedničkom domaćinstvu i imali: Simo petero, a Dušan četvero djece. Ova dva brata bavili su se ponajviše otkupom i prodajom orahovih trupaca i druge vrste drveta. Simo, Racin otac, trgujući orahovim trupcima stizao je i do Kosova.

Raco, sa svoje dvije starije sestre Smiljom i Milicom, potiče iz Siminog prvog braka, a majka mu je bila Sava koja je umrla kada je Raco bio još u osnovnoj školi.

Poslije završene osnovne škole u Donjim Dubravama produžava gimnazijsko školovanje u Ogulinu, što

nije bilo moguće, zbog siromaštva, drugoj djeci iz Donjih Dubrava. Racu je u gimnaziji zatekla kapitulacija kraljevine Jugoslavije i stvaranje NDH. Time je, kao srpskom djetetu školovanje bilo prekinuto.

Racin otac Simo sa grupom uglednijih ljudi Dubrava čim je nastupio ustaški teror nad srpskim stanovništvom, uhapšen je u Ogulinu, mučen, šikaniran, otpraćen u logor »Danica« u Koprivnicu, a zatim sa ostalim logorašima transportovan u Jadovno gdje je i likvidiran.

Kuća braće Sime i Dušana Mirića odmah na početku ustanka i razvoja NOP-a postaje stjecište organizatora ustanka i NOB-e u ovom kraju. Mnogi komunisti i pripadnici NOP-a koji su dolazili iz Zagreba preko punkta u Donjim Dubravama bili su prihvaćani u kući Mirića. Među ostalima, poznata grupa pozorišnih umjetnika iz Zagreba na čelu sa Vjekom Afrićem, Jožom i Ivkom Rutić stigla je iz Zagreba u Donje Dubrave, odsjela u kući Mirića i upravo u toj kući, u kojoj je rođen Raco Mirić, pred omladinom Donjih Dubrava izvela prvu partizansku priredbu na putu za slobodnu teritoriju, svega na pet do šest stotina metara od ustaške straže na Mirića podvožnjaku.

U tim okolnostima Raco Mirić sa svega šesnaest godina, kao i cijela njegova porodica odlučno se opredjeljuje za NOP. On se brzo afirmiše kao omladinski aktivista i već početkom 1942. g. postaje

član SKOJ-a, da bi svega nekoliko mjeseci poslije toga, na obuci u omladinskoj četi, postao član KPH.

U međuvremenu iz Racine porodice polovinom 1942. g. strada još jedan član. Njegovu maćehu Martu sa susjedima Širnicom Mirić (Lugarevom), Radom i Milicom Zatezalo, zbog saradnje u NOP-u, ustaše hapse i na zvjerski način likvidiraju. Iza Marte ostaje dvoje male djece, a Simičina još u kolijevci. Račina brata Duška i sestru Nenu prihvaćaju starije sestre, a o svima se stara i vodi brigu jedna divna žena, njihova strina Ikica, koja se kroz čitav rat žrtvovala sa suprugom Dušanom, da sačuva cijelu porodicu, i svoju i djeverovu djecu.

Nakon završetka borbene obuke u Omladinskoj četi na Kordunu, Raco odlazi u 2. kordunašku NOP brigadu i tamo, kao već obučen borac i član Partije, brzo se afirmiše i postaje zamjenik političkog komesara čete i sekretar partijske ćelije. Ističe se kao hrabar borac i rukovodilac. Naročito se istakao u borbama u Dubravama, kod Dvora na Uni i u IV neprijateljskoj ofanzivi. Prema kazivanju njegova komandanta bataljona Dragana Pajića, Raco je bio veoma hrabar borac, primjeren sekretar partijske organizacije u svojoj osamnaestoj godini, voljen drug u četi i cijelom bataljonu.

Pao je junačkom smrću, na bodljikavoj žici, jurišajući na čelu čete na neprijateljske bunkere u Velikoj Kladaši juna 1943.

Duro M. Zatezalo

ĐOKO MUNJAS

Munjas Save Đoko rođen je u selu Gojak u Gornjim Dubravama 1926. godine, u siromašnoj seljačkoj porodici. Rođen je u kući u kojoj su živjele porodice braće Bože i Save. Božo je imao troje djece, a Sava dvoje. Dakle, u tijesnoj seoskoj kući bilo ih je mnogo. Zemlja je bila slaba, a zaradu osim sa zemlje bilo je teško ostvariti. Prije Đokinog rođenja umro je njegov otac Sava. Nastalo je teško stanje u kući. Sve je palo na leđa Đokinog strica Bože, koji se morao starati za svoju djecu i djecu svoga brata Save. Božo nije dijelio svoju djecu od djece bratove.

U tako teškim prilikama, Đoko završava osnovnu školu u Gornjim Dubravama, koja je od njegove kuće udaljena oko 5 km. Na putu do ško-

le prelazio je rijeku Bistricu, pješačio više kroz šumu nego kroz naseljena mjesta. Zime u tom kraju obično su jake, a snijeg velik.

Usprkos svemu, Đoko Munjas bio je dobar đak i poslije završene osnovne škole, preko »Privrednika« organizacije koja se bavila upućivanjem sprske djece poslije završene osnovne škole u razne zanate, odlazi 1938. na izučavanje trgovačkog zanata u Beograd. Tada Đoko počima jesti šegrtski hljeb, koji je najčešće bio posve gorak, a kojekakve hirove gazde i njegovih u kući, morao je muški trpjeti, daleko od svog zavičaja, od najbližih i najdražih.

Njegova majka, izuzetno dobra žena, teška srca je sve to podnosila. U teškim uslovima starala se, da othrani i odgoji i sina Milana, koji je ostao sa njom kod kuće. Uz djevera Božu, čovjeka kakav se samo poželjeti može, Đokina je majka mogla lakše da trpi sva zla, koja su je pratila u životu.

Đoko je kao dijete došao u velegrad. Navikava se brzo na svijet, običaje i život koga ranije nije poznao, a koji se po mnogo čemu razlikovao od života na selu. Uporno uči zanat i školu. Po prirodi je bio veoma bistar, vrlo okretan i žive naravi, što mu je pomagalo da sve životne i šegrtske teškoće lakše savlada.

Sa svojim drugovima, zanatlijama i ostalom omladinom, kao član SKOJ-a, vrlo aktivno učestvuje u demonstracijama 27. marta 1941. Prvi dan rata i bombardovanja Beograda 6. aprila 1941. zatekao ga je na ulici Beograda. Poslije bombardovanja u njemu se budi neodoljiva želja da što prije stigne u svoj rodni kraj. Veoma

snalažljiv, iako vrlo mlad, koristi prve putničke vozove i stiže u svoj rodni Gojak.

Obradovao se Đoko Munjas ponovnom susretu sa zavičajem i svima u njemu, ali se razočarao zbivanjima u svom rodnom kraju. Jugoslovenska vojska je kapitulirala, proglašena je tzv. NDH, ustaše krstare po selima, hapse, zlostavljaju stanovništvo, pljačkaju, strijeljaju nevine ljude. Narodom je zavladao strah i panika. Ljudi spavaju u šumi, a preko dana se stražari i čuva selo od upada ustaša. Sve ovo Đoko mučno proživljava i pita se kakvo je ovo doba nastupilo. Srbi su totalno ugroženi, kao i Jevreji i Cigani. Ne pita se tko je kriv, ubija se bez suđenja.

Polovinom 1941. godine pojavljuju se pojedinci, prolaze kroz sela, okupljaju ljude i govore im o potrebi oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajica. Organizuju pretežno omladinu, a i starije ljude, dodjeljuju zadatke, kazuju potrebu prikupljanja oružja za ustanak, koji uskoro treba početi. Skojevac Đoko shvata situaciju i uključuje se u rad organizovanih grupa. Postaje sve aktivniji, a pogotovo onda kad je vidio i prve partizane, koji napadaju neprijatelja, ruše prugu i objekte koji mu služe. Kod njega se uskoro pojavljuje i želja, da se bori u partizanskom odredu, ali ne može jer nema dovoljno oružja ni za starije koji su služili bivšu vojsku i nešto više znaju o ratovanju i korišćenju oružja u borbi.

Čim se stvorila mogućnost formiranja omladinskih četa za obuku, Đoko se prijavljuje i u jesen 1942. odlazi na obuku. Poslije dva mjeseca obuke odlazi u Omladinski bataljon »Joža Vlahović« I kordunaške NOP-e brigade 8. divizije.

Kao borac je bio vrlo hrabar i vrijedan član SKOJ-a. Ubrzo postaje i član KPJ i delegat I voda I čete Omladinskog bataljona I brigade. U toku 1943. unaprijeđen je u čin zastavnika, prvi oficirski čin.

U svim borbama ističe se hrabrošću i postojanim drugarstvom, a kao politički delegat uživao je ugled i poštovanje pa je krajem

1943. postavljen na dužnost političkog komesara čete. Đoko je bio vjerovatno najmlađi komesar čete 8. divizije. Naime, tada još nije imao ni 18 godina.

Valja napomenuti da se zajedno sa Dokom u istoj brigadi borio i njegov brat Milan, a ostali dio familije u Gojaku aktivno se uključio u rad pozadinskih organa NOP-a.

Početkom 1944. Štab 8. kordunaške udarne divizije nalazio se na teritoriji Lasinje, sa svojim prištapskim jedinicama. Nešto bolestan Đoko je došao u ambulantu na liječnički pregled. Međutim, toga dana neprijateljski avioni bombardiraju Štab divizije i prištapske jedinice, kojom prilikom pogiba politički komesar čete Đoko Munjas. Njegovom smrću izgubili smo vrijednog i hrabrog, a tako mladog komesara partizanske čete.

Raco Rebić

Petar Munjas rođen je jula 1922. godine u selu Go jak u Gornjim Dubravama, kao drugo od troje djece Mice i Boje Munjas. Osnovnu školu je završio 1933. godine u Gornjim Dubravama. Skolovanje je bilo teško i naporno. Pješaočio je svakodnevno po osam kilometara zajedno s ostalom gojačkom djecom, provlačeći se stazama i putejcima Bistričke dubrave, djelomično i prašnjavom cestom, a vremena su znala biti koje-kakva. Osim toga trebalo je čuvati stoku, pa vremena za učenje gotovo i nije bilo, a kamo li za igru. Usprkos svim nedaćama bio je veoma bistar dječak i vrlo dobar učenik.

Godine 1933. Pero je otišao na izučavanje fotografskog zanata u Beograd, preko tadašnjeg »Privrednika«,

koji je organizovano primao srpsku djecu iz krajeva banovine Savske. Tu je ostao nešto više od jedne godine, živeći pod vrlo teškim uslovima kod majstora fotografa. Međutim i pored nepodnošljivih uslova nije ni pomišljao da se vrati, jer se i kod kuće teško živjelo. Ipak, pobjegao je od majstora iz Beograda i opet preko »Privrednika« otišao u Smederevsku Palanku, gdje je produžio izučavanje istog zanata. U Smederevskoj Palanki završio je zanat i nastavio da radi.

S godinama se kod Pere sve više budila svijest i želja da shvati zakonitosti borbe za prava radničke klase, kao i da upozna tadašnja politička zbivanja. Povezuje se s naprednim radnicima tvornice vagona »Jasenica« i 1941. preko njih se uključuje u URSOV-e sindikate. Uskoro zatim dolazi u neposredan kontakt sa studentima i radnicima, članovima KPJ. Preko pojedinih drugova počeo je dobivati marksističku i drugu naučnu literaturu, koja je na njega snažno djelovala. Život u ovako jakoj radničkoj i naprednoj sredini, kao i kontakti s pojedinim ličnostima iz radničkog i komunističkog pokreta uticali su na njegovo veoma rano, brzo i napredno stremljenje i opredjeljenje za revolucionarni rad i pokret. Sagledao je i uočio sve nedaće i nepravde, kao i protivrječnosti koje su pratile tadašnje društveno uređenje, posebno izrabljivanje siromašnih slojeva društva i težak položaj radničke klase. Sve ga je to onako mladog opredijelilo za jedino ispravan revolucionarni put.

Veoma se dobro snalazio u radu i zadacima revolucionarne omladine. To je ispoljio i kao učesnik martovskih demonstracija 1941. godine. Neposredno poslije demonstracija aprila iste godine primljen je u organizaciju SKOJ-a, a maja 1941. postao je kandidat za člana KPJ. Ovako brzo uključivanje u revolucionarni, radnički i komunistički pokret zahtijevalo je izuzetne napore i rad na ličnom i ideološko-političkom uzdizanju, upornost i krajnju savjesnost.

Aprilski rat 1941. godine zatekao ga je u Smederevskoj Palanki. Zbog brze kapitulacije i raspada stare Jugoslavije nije bio ni pozivan u vojsku. Zajedno s drugim rodoljubima preživljavao je teške trenutke, daleko od rodnog kraja i roditelja. Velika neizvjesnost, iznenadni i neočekivani događaji, tražili su brzo mijenjanje načina i formi rada i ponašanja. Perino predratno uključivanje u revolucionarni rad sada mu dobro dolazi kao orijentacija u novonastaloj situaciji. Bio je ideološki opredijeljen i više se nije kolebao. Uslovi za život i rad bili su daleko teži, složeniji i opasniji, pa se i tome morao prilagoditi.

Ubrzo poslije ovih događaja jula 1941. dolazi do organizovanog ustanka u Srbiji u kojeg se i Pero uključuje od prvih njegovih dana. Kad je došlo do formiranja Palanačke partizanske čete, pošao je i on u njen sastav, ali je od tadašnjeg rukovodstva KPJ za Palanku vraćen da i dalje ostane na istom terenu, jer do tada nije bio kompromitovan. Organizovan rad za NOP odvijao se u teškim i specifičnim uslovima, jer je ovo područje bilo pokriveno jakim okupatorskim i kvislinškim snagama i agentima. Pero od 1941. do kraja 1943. godine je uspješno provodio neprekidan političko-partijski rad u cilju učvršćenja i širenja NOP-a i pored raznih represalija, progona i hapšenja, koje je okupator primjenjivao na ovom terenu. U dva navrata pokušao je napustiti Palanku i otići u Odred, ali je svaki put bio vraćen, s istim obrazloženjem da je potrebniji na terenu. Neko vrijeme 1942. i 1943. godine radio je u organizaciji SKOJ-a. Krajem 1942. i početkom 1943. NOP dobiva sve veći zamah, krug simpatizera se svakim danom širi, a sve to povećava opasnost da bude otkriven.

Septembra 1943. Pero je primljen u KPJ, povučen je na teren sreza Jasenice. Ovdje je biran za člana Sreskog komiteta SKOJ-a, a zatim za sekretara istog komiteta. U maju 1944. postao je član Okružnog komiteta SKOJ-a za okrug Mladenovac, na kojoj dužnosti je ostao do oslobođenja.

Od 1. augusta 1941. godine, kada se uključio u NOP, Pero je najveći dio rata proveo na organizovanom ilegalnom radu, pod vrlo teškim i specifičnim uslovima. Uspješno je obavio niz teških i odgovornih zadataka, ulažući natčovječanske napore.

Pa zadatku Partije, jedno vrijeme 1945. godine bio je raspoređen za sekretara OK SKOJ-a i člana OK Partije za okrug Valjevo, a zatim za okrug beogradski. Zahvaljujući temeljitom, savjesnom i

upornom radu bio je često upućivan u mjesta gdje je trebalo riješiti određene probleme i poduzeti niz praktičnih mjera za sređivanje stanja. Upornošću, temeljitošću i dosljednošću to je uvijek i opravdavao.

Godine 1946., prešao je na rad u Pokrajinski komitet SKOJ-a i Glavni odbor USAOS-e, kao instruktor obilazeći cijelu teritoriju Srbije, uključujući i pokrajine. Radio je u Radničkom i Organizacionom odjeljenju. U toku ovog perioda, radi pomoći skojevskoj organizaciji u Vranju i Kragujevcu, bio je određivan na nekoliko mjeseci za sekretara OK SKOJ-a u ovim mjestima. 1948. godinu proveo je na školovanju, pri CK KPS u Beogradu gdje je završio srednju partijsku školu.

Početakom 1949. Pero je upućen za sekretara Sreskog komiteta KPS za Obrenovac. To je bio period veoma teške borbe sa IB, period stvaranja seljačkih radnih zadruga i otkupa, koji je na ovoj teritoriji bilo veoma teško provesti, a i mnogo se tražilo obzirom na važnost plodne Posavine za prehranu stanovništva.

Polovinom 1951. prešao je na rad u Mali Zvornik, gdje se tada počela graditi prva u zemlji hidrocentrala, veoma važan energetski objekt. Petar je postao sekretar Gradilišnog komiteta i član Sreskom komiteta KPJ za Loznicu. Ovdje se vrlo uspješno borio sa problemima radne snage, stručnog kadra, nedostatka mašina i drugog materijala kao i s finansijskim sredstvima. Na ovom zadatku je ostao do druge polovine 1953. kada je postao sekretar Sreskog komiteta KPS za Lazarevac, gdje je proveo vrijeme do kraja 1957. godine. Bio je to period stvaranja opština — komuna, na čemu je i on predano radio.

Iz Lazarevca je upućen na istu dužnost u srez Mladenovac da pomogne u sređivanju stanja na tada iskrslim problemima u partijskoj organizaciji sreza.

Krajem 1959. godine izabran je za člana CK KPS, a zatim 1960. upućen za sekretara Sreskog komiteta Partije za Kragujevac. U to vrijeme biran je i za saveznog poslanika u Skupštini Jugoslavije. Sve do 1962. godine Petar je raspoređivan na nekoliko mjesta po Srbiji, posebno tamo gdje je trebalo rješavati odgovornije i teže zadatke. Uz maksimalno angažovanje, uporan rad i krajnje zalaganje, uvijek je odgovorno rješavao političko-partijske zadatke.

Krajem 1962. upućen je u Višu školu političkih nauka. Poslije završetka ove škole, raspoređen je na rad u Republičko vijeće Saveza sindikata SRS, kao član Predsjedništva, da bi januara 1966. bio izabran za predsjednika Centralnog odbora Sindikata građevinara Jugoslavije, koju funkciju je obavljao pune četiri godine a za to vrijeme imao brojne međunarodne kontakte sa radničkim sindikatima u svijetu, obišavši pri tom SSSR, Indiju, Cejlon, Zapadnu Njemačku, čehoslovačku, Dansku i druge zemlje.

Po isteku mandata Petar je raspoređen na rad pri Skupštini SRS,

a nakon kraćeg vremena našao se na radu u Republičkom vijeću Sindikata SRS, kao član Predsjedništva i predsjednik Komisije za životne i radne uslove. Juna 1978. godine bio je delegat na XI kongresu SKJ.

Neumorno radeći, iznenada je teško obolio i poslije kraćeg liječenja i bolovanja umro u Beogradu 9. oktobra 1978. godine. Tu je i sahranjen. Iznenadna i prerana smrt teško je pogodila, ne samo njegove najbliže, nego i rodni kraj i sve one koji su ga poznavali i s njime radili, saradivali i cijenili ga.

Za pisanje ovih redaka koristio sam podatke dobivene od Petrove supruge Slavice, knjigu »Centralna Srbija u NOB-u« i njegove pribilješke za knjigu Božidara Damjanovića Kike »Ja i moji ratni drugovi«.

Simo Šepelj

NIKOLA PAPIĆ DURILO

Nikola Papić Durilo rođen je 1914. godine u Donjim Dubravama (zaselak Papići). Završio je osnovnu četverogodišnju školu u Donjim Dubravama i sve do odlaska u partizane, izuzev vremena koje je proveo na služenju vojne obaveze — boravio je u svom selu.

Potječe iz porodice izuzetno siromašnog imovnog stanja koja je gotovo u svemu oskudijevala. Mali posjed pasivne zemlje nije zadovoljavao na j elementarni je potrebe za održavanje golog života. Nikolin otac Đuro (Durilo) obavljao je ratarske poslove na svom imanju i radio kao nadničar na kamenolomu u Tounju, udaljenom oko sedam kilometara. Kako nije bio u mogućnosti da plati prijevoz vlakom, svakodnevno je na posao odlazio i vraćao se pješke, nastojeći da u toku dana ponešto uradi i na posjedu kod kuće. Prihodi iz kamenoloma i ratarsko-stočarski sa imanja dopunjavali su se, ali sve to bilo je toliko bijedno, jedva dostatno za opstanak petočlane porodice.

U ranoj mladosti i Nikola polazi stopama svoga oca te postaje

radnik-nadničar u kamenolomu u Tounju. U ranu zoru odlazio je na posao, a za ručak bi nosio bokun kukuruzna ili smjesovna kruha, odnosno palente, zavijene u kakvu krpju, što bi zavezao za kaiš pantalona. U tako mukotrpnim uslovima rada i života Nikola je proveo nekoliko godina svog najljepšeg mladalačkog doba. Prvo što je još kao dijete upoznao bila je bijeda koja će, na neki način, ostati njegov saputnik u životu. Kao što je ponekad običavao ispričati — u svojoj mladosti najbolje je proživio dok se nalazio na odsluženju vojnog roka u Jugoslavenskoj vojsci. Tada mu je, pored stjecanja izvjesnih znanja, uspjelo da se donekle oporavi i popravi. Nakon povratka iz vojske obavlja seljačke poslove kod kuće i nastavlja rad u kamenolomu.

Rat ga je zatekao kao vojnog rezervistu na vježbama. Učesnik je kratkotrajnog aprilskog rata u kom doživljava kapitulaciju tadašnje Jugoslavije, ali uspjeva izbjeći zarobljeništvo i vratiti se u rodni kraj.

Od samog početka ustanka 1941. godine Nikola podržava pristalice i organizatore narodnooslobodilačkog pokreta i opredjeljuje se za NOB i revoluciju, kojoj će ostati predan i dosljedan cio svoj život. Kod njega ni za trenutak nije bilo kolebanja. Ideje NOB-a i revolucije bile su mu, pored ostalog, naročito bliske i prihvatljive i zbog njegovog socijalnog porijekla. Nikoline osobnosti dobro je zapazio student Rade Janjanin, koji ga uključuje u rad i povjerava mu raznošenje propagandnog materijala, obavještajne i kurirske zadatke.

Početak 1942. godine Nikola odlazi u sastav 2. kordunaškog partizanskog odreda. Krajem novembra 1942. godine u njegovoj se jedinici tražio dobrovoljac za diverzantski kurs. Bilo je poželjno da ponešto zna o miniranju. Kako je taj dobrovoljac bio Nikola, to je njegov daljnji ratni borbeni put vezan uz diverzantske jedinice. Poslije jednomjesečnog diverzantskog kursa, kojeg su u selu Budački na Kordunu održali Ivan Hariš Gromovnik i Mirko Palčić, Nikola je raspoređen u minersku, odnosno diverzantsku grupu koja se nalazila u pojasu neprijateljskih komunikacija na prostoru između Karlovca i Ogulina. Tih dana našli smo se zajedno u istoj jedinici i tako proveli skoro cijelu 1943. godinu. Sve to vrijeme Nikola se ističe svojim stručnim znanjem i borbenošću.

U borbenom zanosu on često zaboravlja na dvostruku životnu opasnost. Prvo, veliki rizik je postojao prilikom montiranja i postavljanja improviziranih diverzantskih mina, jer svaka i najmanja greška ili nepažnja mogla je imati kobne posljedice. Druga životna opasnost je prijetila od neprijateljske vatre, jer su diverzije često puta vršene u blizini neprijateljskih položaja, odnosno njihovih uporišta. Stručno znanje, stečeno na diverzantskom kursu i u kamenolomu, moglo je poslužiti samo kao preduslov za uspjehe u diverzantskim akcijama. Važnija od toga bila je jaka volja, odvažnost

i hrabrost. Upravo sve te osobine Nikola je posjedovao, pa je bio u mogućnosti da precizno i smireno bolje nego mnogi drugi, uspješno montira i postavlja mine. On podstiče na akcije i skoro uvijek je među najboljima. Takvim svojim primjernim ponašanjem i borbenosti on ohrabrujuće, optimistički i pouzdano djeluje na saučesnike i saborce, a upravo to se u našem narodnooslobodilačkom ratu smatralo osnovnom kvalifikacijom za rukovodeću dužnost i napredovanje.

I zaista, Nikola je postao rukovodilac i na raznim vojnim dužnostima počeo relativno brzo napredovati sve do zamjenika komandanta 3. diverzantskog odreda. Od formiranja minerske, odnosno diverzantske grupe, Nikola je zamjenik njenog komandira, a formiranjem 2. čete 2. diverzantskog bataljona GŠH, augusta 1943. godine, Nikola postaje zamjenikom komandira te čete. Novembra iste godine unaprijeđen je u rang komandira čete i raspoređen u grupu starješina koji su, na čelu s Mirkom Palčićem, imali zadatak da na teritoriji Moslavine formiraju Treći diverzantski bataljon GŠH. Polovinom 1944. godine postavljen je za zamjenika komandanta tog bataljona, a poslije reorganizacije diverzantskih jedinica, pri kraju iste godine, postao je zamjenik komandanta 3. diverzantskog odreda u Moslavini, gdje će se zadržati sve do kraja rata.

O Nikolinom borbenom putu na teritoriji Moslavine njegov neposredni starješina iz tog vremena Mirko Palčić je napisao: »Nikola je beskompromisan borac i za njega nije bilo prepreke kada je trebalo izvršiti zadatak (. . .) On se jednako hrabro borio na teritoriji Moslavine i na svom Kordunu (...) Ne bi se pogrešilo da je nekom srećom proglašen narodnim herojem, jer što je on mogao, mnogi ne bi ni pokušali.«²

Nakon oslobođenja, početkom jula 1945. godine, Nikola Papić je upućen na školovanje u Inženjersku oficirsku školu u Šabac, koju uspješno završava i kao aktivni oficir nastavlja službovanje u JNA. Pored obavljanja dužnosti Nikola uporno radi na svom stručnom i općem usavršavanju. Naročito prvih nekoliko poratnih godina za predah se ni u JNA nije znalo. Mnogi oficiri su odustajali od poziva i tražili demobilizaciju iz JNA. Međutim, Nikola i u poratnom periodu uspijeva savladati mnogobrojne poteškoće, i kao što je u ratu bio odvažan i uporan, on i dalje ostaje dosljedan. Uspješno završava sve predviđene vojnostručne škole i kurseve općeg obrazovanja.

U svim sredinama gdje je živio i radio uvijek je bio omiljen i cijenjen, naročito zbog svojih izvanrednih osobina, bezazlenosti i humanosti. Najdraže mu je bilo nekome pomoći i dobro učiniti, a najteže kada bi se našao u situaciji da pojedincima mora izricati

1 Mirko Palčić, prvoborac iz Siska, general-major u penziji

2 Originalni tekst nalazi se u HAK.

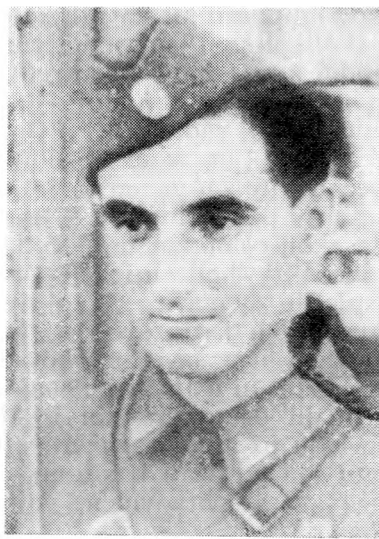
kazne ili prijekore. Otuda i anegdote o Nikolinih »sto dana zatvora«, što je on ponekad običavao upotrijebiti kao »prijetnju« pojedincima iz svoje jedinice, dok se nalazio na dužnosti u Inženjerskoj školi JNA u Karlovcu.

Na posljednjoj dužnosti u JNA nalazio se u Komandi vojne oblasti u Zagrebu. Radio je nekoliko godina u revizorskom odjeljenju kao revizor inženjersko-tehničke službe. Međutim, kako se njegovo zdravstveno stanje počelo narušavati, 1962. godine je u činu majora JNA penzioniran. Bio je aktivan u MZ i društveno-političkim organizacijama grada Zagreba.

Njegov organizam počeo je sve više da malaksava. Umro je 1976. godine.

Đuro Vucelić Gnjatić

PARTIZANSKI DIVERZANTI — BRACA RACO I NIKOLA PAPIĆ

Nikola je rođen 1922. godine, a Raco 1924. Bili su najstariji među sedmero djece svojih roditelja. U pasivnom kraju Donjih Dubrava (zaselak Papići) tako brojna porodica nije mogla opstati samo od ratarsko-stočarskih prihoda. Da bi koliko-toliko stvorio dopunska sredstva za porodični opstanak, njihov otac Đuro bavi se svaštare-

njem. Pored seljačkih poslova, on se bavi kirijanjem i preprodajom ogrjevnog drveta, nadničarenjem i pečalbarenjem.

Nikola i Raco rasli su i učili, završili četverogodišnju osnovnu školu u Donjim Dubravama kao i sva druga seljačka djeca njihove generacije. Još kao đaci bili su pastiri i pomagali u raznim seljačkim poslovima, a kako su rasli, sve više su radili teške fizičke poslove s ocem kod kuće i u šumi.

Njihova slobodoljubiva patrijarhalna obitelj, kao i mnoge druge porodice Dubrava, teško doživljava okupaciju, obespravljenost, poniženja, kvislinški ustaški režim i sva zla koja je rat donio. Ova porodica — kao i mnoge dubravske — opredjeljuje se za ideje narodnooslobodilačke borbe i ustanka. Pod utjecajem komšije Papića Rade Janjanina, Đuro i njegovi sinovi Nikola i Raco već 1941. godine postaju vrsni saradnici i aktivisti NOB-a. U samom početku 1942. godine Nikola odlazi u partizane i u sastavu 2. kordunaškog partizanskog odreda nastavlja oružanu borbu protiv okupatora i njegovih slugu. Polovinom iste godine u sastavu kordunaških partizanskih jedinica našao se i njegov brat Raco.

Obojica braće ističu se u raznim borbama kao odvažni, borbeni, hrabri i dosljedni borci. Njihov otac Đuro (tzv. Pavić) kao aktivista NOB-a izvršava razne partizanske zadatke i većinom radi u organima narodnooslobodilačke vlasti.

Tokom 1943. godine braća Papići premješteni su u diverzantske jedinice — najprije Raco, a zatim krajem godine i Nikola. Raco je došao u diverzantski vod koji se u to vrijeme nalazio na teritoriji Dubrava. S ratnim stažom od godinu dana i kao prekaljen borac on je, kao što se sjećam, za relativno kratko vrijeme u vodu postao cijenjen borac i omiljen drug. Ubrzo je postao puškomitraljezac što je za njega predstavljalo veliko zadovoljstvo i ponos. U akcijama je borben i pouzdan, a naročito se istakao kao puškomitraljezac 9. i 10. septembra 1943. godine u akcijama na željezničkoj stanici Donje Dubrave i prilikom upada diverzantskog voda u neprijateljsko uporište Generalski Stol. Kao poznavalac terena u Generalskom Stolu Raco je učestvovao u pripremama za upad u neprijateljsko uporište, a prilikom izvođenja poduhvata istakao se svojim primjernim i odlučnim držanjem što je ohrabrujuće djelovalo na ostale borce u ovoj neizvjesnoj i teškoj situaciji. Sticajem određenih okolnosti tada je uspješno izvedeno razoružavanje nekoliko stotina talijanskih fašističkih vojnika.

U decembru 1943. godine, prilikom pripreme diverzantskog voda u selu Marinković (Perjasica) došlo je do eksplozije detonatora. Tada je Raco zadobio nekoliko povreda, a oštećeno mu je i jedno oko. Međutim, nije zbog toga htio da ide u partizansku bolnicu, ili na bolovanje, već je i dalje ostao u borbenom stroju svoje jedinice. Rane su ubrzo zarasle, ali mu je vid desnog oka ostao značajno oštećen.

Početak 1944. godine Raco je postao politički delegat u diverzantskoj četi koja se kao teritorijalna jedinica nalazila u pojasu neprijateljskih komunikacija na prostoru između Zagreba i Karlovca. Na toj dužnosti se zadržao nekoliko mjeseci, odnosno do jeseni iste godine, kada je premješten na novu dužnost, u Turopoljsko-posavsku diverzantsku četvu (2. četa 1. bataljona 2. diverzantskog odreda). Tada smo se opet našli zajedno — Raco kao politički komesar, a ja komandir čete — i tako ćemo ostati sve do kraja rata. Naša četa, kao teritorijalna jedinica, imala je direktivni zadatak da se stalno zadržava u pojasu neprijateljskih komunikacija na prostoru između Siska i Zagreba i da vrši diverzantske akcije na neprijateljski saobraćaj. Mi smo, u stvari — kao i ostale diverzantske čete — djelovali samostalno, pa su odluke o pokretima i diverzantskim akcijama donešene na nivou čete, sem kada se četa nalazila u podršci ili je bila pridodata pojedinim jedinicama kao i u rijetkim skupnim bataljonskim akcijama.

Kako se približavao kraj rata, tako je i situacija za našu četvu bila sve teža jer je neprijatelj sve više nastojao obezbijediti komunikacije oko svog glavnog centra Zagreba. Naša mala jedinica od oko 70 boraca predstavljala je značajnu opasnost za neprijateljski, naročito, željeznički saobraćaj, a isto tako pogodnu metu da nas unište, jer smo se stalno nalazili na dohvat njihovih premoćnih snaga. Radi izbjegavanja neželjenih sudara s neprijateljem i radi izvršavanja diverzantskih akcija, četa je stalno bila u pokretu. Rijetko je 2 do 3 dana bivakovala na istom mjestu.

U posljednjoj godini rata četa je neprijatelju nanijela velike materijalne i ljudske gubitke. Prema podacima iz neprijateljskih dokumenata («dnevni izvješća») i podacima iz našeg skupnog izvještaja o akcijama diverzantskih jedinica, ilustracije radi, evo o tome nekih pokazatelja: Na pruži između Siska i Zagreba četa je postavila 58 nagaznih diverzantskih mina od kojih je 48 eskplodiralo i porušilo neprijateljske željezničke transporte, srušeno je 5 cestovnih i željezničkih mostova; u 44 akcije minirana je i porušena željeznička pruga na 1178 mjesta, a 10 puta izvršeno je miniranje cesta i kolskih puteva na raznim mjestima. Četa je u tome periodu imala 6 sudara sa neprijateljskim patrolama, zasjedama i drugim snagama.

Samo ovi podaci dovoljno kazuju o ogromnim i iscrpljujućim naporima diverzantske čete, a Raco kao njen politički komesar uspijeva valjano obavljati svoju dužnost. U svim prilikama i na svakom mjestu ističe se primjerom i na taj način ispoljava svoj utjecaj na borbu u četi. Kada bismo se poslije cjelonoćnog pokreta negdje smjestili na odmor, Raco je posljednji pribjegao. Obično je marljivo nastojao da se borci što bolje smjeste, a poslije provjere stražarske i dežurne službe i on bi se negdje smjestio, da bi opet među prvima ustajao.

Četa nije imala svoju kuhinju. U mjestima bivakovanja ishrana je bila obično organizovana po domaćinskim kućama. Raco se o tome svesrdno brinuo, a skoro uvijek, po običaju, posljednji bi objedovao. Sjećam se jednog cjelonoćnog četnog pokreta, u jesen 1944. godine, iz Posavine u rejon sela Kravarsko. Tek što se razdanilo, kolona se kretala stazom kroz neki vinograd, nedaleko od sela. Za mene je bilo skoro nevjerovatno da tom prilikom niko od boraca ne uze grozd onako bujnog i zrelog grožđa iako su svi, zbog neprospavane noći, umora, gladi i žeđi, bili veoma iscrpljeni. Prizor koji govori o svjesnoj disciplini u četi je, pored ostalog, bio rezultat i Racinih velikih napora i djelovanja.

Krajem januara 1945. godine diverzantska se četa našla na prenoćištu u selu Oborovo na desnoj strani rijeke Save, na pola puta između Siska i Zagreba. Jedinice ustaške Zrakoplovne lovačke bojne krenule su iz svojih uporišta i u ranim jutarnjim časovima 1. februara izbile u rejon Oborova u namjeri da nas napadnu i unište. Dok se četa izvlačila iz neprijateljskog obruča i prebacivala na lijevu obalu Save, komesar čete Raco Papić, s jednim odjeljenjem i puškomitraljezom, nalazio se u zaštitnici. Oni su čvrsto držali svoje položaje i uspješno zadržali nastupanje nadmoćnih neprijateljskih snaga, nanijevši im gubitke od 2 mrtva i 3 ranjena, od kojih je jedan bio satnik — kao što piše u njihovom »dnevnom izvješću od 1. II./45.«. U toj borbi je Raco imao značajne zasluge za uspješno izvlačenje čete iz neprijateljskog obruča.

Akcije i pokreti čete se nastavljaju bez prekida. Samo par dana pred kraj rata Raco je učesnik u organizovanju i izvođenju posljednje četne diverzantske akcije na pruži kod Velike Gorice, koja je izvršena 3. maja 1945. godine. Kao što je objavljeno u nekim publikacijama, to je bila ujedno i posljednja diverzantska akcija svih diverzantskih jedinica Hrvatske u drugom svjetskom ratu. U porušenom vojnom transportu tada je dobar broj njemačkih okupacionih vojnika doživio zasluženu kaznu za zločine u našoj domovini. Prema podacima u diverzantskom izvještaju — što nije moglo biti provjereno — tu je poginulo ili ranjeno oko 150 neprijateljskih vojnika.

Ovih nekoliko ratnih epizoda diverzantske čete spomenuo sam zbog toga jer je to ujedno i ratni, odnosno borbeni put Raca Papića dok se u toj jedinici nalazio kao njen politički komesar koji bez sumnje spada u red svijetlih likova naše narodnoslobodilačke borbe i revolucije.

Dvije godine stariji Racin brat Nikola raspoređen je decembra 1943. iz partizanskih kordunaških jedinica među diverzante 2. čete 2. diverzantskog bataljona GŠH, koja je kasnije preimenovana u 1. četu 1. bataljona 2. diverzantskog odreda. U toj jedinici, koja se pretežno nalazila u pojasu neprijateljskih komunikacija na prostoru između Zagreba i Karlovca, Nikola je bio sve do kraja

rata. Već prvih dana boravka u ovoj jedinici prošao je jedno od težih borbenih iskušenja. Bilo je to 6. januara 1944. godine u selu Katićima. Tada je jedno diverzantsko odjeljenje, u kome se nalazio Nikola, nakon izvršene diverzije na pruzi kod Generalskog Stola, u povratku imalo namjeru da u Katićima zastane radi odmora. Borci su smješteni u kuću Jure Katića koji je s njima učestvovao u akciji, a inače je bio od prvih dana vrsni aktivista NOB-a. Međutim, ubrzo poslije pola noći diverzantsko odjeljenje su opkolile i napale ustaško-domobranske snage iz Generalskog Stola. Nakon kratke i odlučne borbe diverzanti uspijevaju probiti neprijateljski obruč i izvući se, ali uz gubitke od tri mrtva i nekoliko ranjenih drugova, među kojima su bili smrtno pogodeni Jura Katić i njegova majka. Po sjećanju učesnika Nikola se u toj borbi istakao i bio lakše ranjen.

Valja reći da Nikola nije bio na diverzantskom kursu, ali uz jaku volju uspijeva za relativno kratko vrijeme da se stručno osposobi i postane cijenjen i dobar diverzant. Prekaljen u ranijim oružanim borbama on se i među diverzantima ističe hrabrošću, odvažnošću, borbenošću, kao pouzdan i predan borac. Fizički je bio vrlo izdržljiv i otporan, a poznat kao iskren i dobar drug. Radi svega toga bio je veoma cijenjen i omiljen u svojoj jedinici. Poslije izvjesnog vremena postao je komandir odjeljenja, pa komandir voda, a onda zamjenik komandira čete i pri kraju rata komandir diverzantske čete. Krajem 1944. godine proizveden je u čin poručnika (kapetana) JNA.

Krajem rata i neposredno po oslobođenju, dok nisu rasformirane, naše su jedinice bile okupljene u Sisku. Iz tih dana i potječe naša zajednička ratna fotografija — moja draga uspomena.

Za razliku od svog brata Nikole, Raco je po svojoj prirodnoj konstituciji bio nježniji i dosta neotporniji. Očigledno, on je pri kraju rata, usprkos nastojanju da to prikrije, bio veoma iscrpljen i malaksao. Vjerovatno zbog teških životnih uslova u djetinjstvu, a naročito u ratu, njegov mladenački razvoj nije mogao biti normalan i bez posljedica. U 21. godini života protegao se kao strnjika u visinu. Oronulog i blijedog lica izgledao je iscrpljeno i pri kraju fizičke snage. Očigledno mu je bio potreban oporavak i predah, ali naponi se nastavljaju.

Nakon što su rasformirane diverzantske jedinice uputiše nas iz Siska na školovanje u Inženjersku oficirsku školu JNA u Šabac koju je Raco završio 1945. godine s vrlo dobrim uspjehom, a nakon toga bio je raspoređen na dužnost u niški garnizon. Napori su bili ogromni. Pored odgovarajućeg vojnostručnog školovanja trebalo je mnogo raditi i na općem obrazovanju. Obavljajući teške i odgovorne dužnosti iscrpljivali su ga i razni sastanci, večernja nastava iz programa općeg obrazovanja, rad na vojnostručnom usavršavanju i drugo.

Tako se Raco našao na granici fizičke iznemoglosti i postao žrtva opake bolesti — tuberkuloze pluća. Lijekova protiv te bolesti tada nije bilo. Na žalost, uskraćeno mu je da uživa u plodovima NOB-a i revolucije za što se tako predano i žustro borio. Umro je kao aktivni inženjerski oficir JNA u činu poručnika (kapetana) 1948. godine.

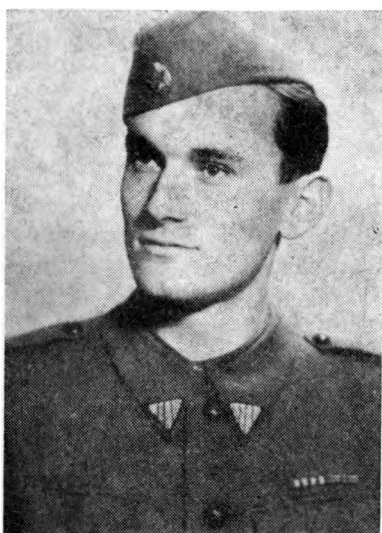
Racin stariji brat Nikola nastavlja službovanje kao aktivni oficir JNA. Završava odgovarajuće vojnostručne škole i kurseve općeg obrazovanja i u poratnom periodu nalazi se na raznim odgovornim dužnostima u inženjerskim jedinicama JNA. Jedno vrijeme bio je na dužnosti komandanta inženjerskog bataljona u garnizonu Obrenovac. Zbog objektivnih potreba i narušenog zdravstvenog stanja prijevremeno je penzionisan u činu inženjerskog majora JNA 1956. godine i nakon toga sa svojom porodicom živio u Paraćinu.

Mnogo je volio svoje Donje Dubrave u koje je poslije penzionisanja često dolazio i pretežno u njima boravio. S posebnim zadovoljstvom volio je da timari konje i da se bavi kirijanjem, što je radio u svojoj ranoj mladosti. Međutim, opaka bolest prekratila je i Nikolin život 1976. godine.

Oba brata, Raco i Nikola, sahranjeni su u groblju u Donjim Dubravama, kao čestiti sinovi svoga kraja i svijetli likovi naše oslobodilačke borbe i revolucije.

Đuro Vucelić Gnjatić

NIKOLA (MILANA) PAPIĆ

Rođen je 1920. godine u Donjim Dubravama. Otac mu je radio na željeznici i često mijenjao mjesta bobavka.

Nikola je osnovnu školu završio u Donjim Dubravama, nižu gimnaziju u Ogulinu, peti i šesti razred u Karlovcu, a sedmi i osmi sa maturom završio je 1940. godine u Splitu, gdje mu je u to vrijeme otac bio na službi.

Odmah po završetku srednje škole zaposlio se u Željezničkoj ložionici Split. Sa mnogobrojnim splitskim radnicima i omladincima uključio se u Ujedinjeni radnički savez (URS) koji je bio glavni nosilac naprednih ideja u radničkom pokretu i pod snažnim uticajem KPJ. Po okupaciji zemlje se Nikola odmah uključio

u ilegalni pokret napredne omladine Splita, protiv ustaške vlasti i talijanskih okupatora. Uspostavom ustaške NDH, kao pripadnik srpske nacionalnosti bio je otpušten s posla. Krajem 1941. godine, kao hrabar borac i učesnik ilegalnih akcija protiv okupatora i domaćih izdajnika, postao je član SKOJ-a. Kada mu je zaprijetilo da bude otkriven i uhapšen, oktobra 1942. godine napušta Split i odlazi u dalmatinske partizanske jedinice. Borio se sa svojom jedinicom u Bosni, Lici i Dalmaciji.

Bio je hrabar borac i omiljen drug, brzo je napredovao. Postao je omladinski rukovodilac čete, bataljona i brigade, a bio je i politički komesar čete i bataljona. Omladince svoje brigade predstavljao je na Drugom kongresu USAOJ-a početkom maja 1944. godine u slobodnom Drvaru. Kada je doznao da se u selu Kamenica kraj Drvara nalaze delegati omladine Korduna i Banije, borci iz VII i VIII udarne divizije, odmah je došao među nas i interesovao se da li ima omladinaca iz Dubrava. Naišao je na mene i Nedjeljka Zatezala. Bio je oduševljen kada nas je pronašao i upoznao se s nama. Raspitivao se o učešću naroda Dubrava u NOB-i, posebno se interesovao gdje su mladići njegove generacije, koji su se sa njime igrali u djetinjstvu i pohađali gimnaziju u Ogulinu i Karlovcu. Naročito se interesovao za školske drugove Radu Janjanina, Nikolu Papića-Pavića, Milana i Radu Jakovića iz Donjih Dubrava, Simu i Branka Karapandžu, Nikolu i Radu Višnjicia iz Gornjih Dubrava i mnoge druge. Bio je veoma sretan kad smo mu rekli da su svi,

ili gotovo svi, aktivni učesnici NOB-a, ali isto tako i tužan kada je čuo da su život izgubili Rade Janjanin, Rade Rebić i Simo Karapandža. Za cijelo vrijeme trajanja Kongresa, u pauzama sjednica, Nikola se sa nama družio, bilo da se raspitivao o Dubravama i Dubravcima ili da nam kazuje o hrabrosti i herojskoj borbi njegovih drugova — boraca iz Dalmacije.

Sa završetkom rata i oslobođenjem domovine, Nikola ostaje u aktivnoj službi u JNA. Rat je završio u činu kapetana. Nosilac je više ratnih odlikovanja, među ostalim: Ordena partizanske zvijezde, Ordena Bratstva i jedinstva, Ordena zasluga za narod i Ordena za hrabrost.

Završio je Višu vojnu akademiju i nalazio se na odgovornim vojnim dužnostima u JNA. Službovao je u više garnizona kao što su: Zrenjanin, Ljubljana, Zagreb, Beograd i dr. Vojnu karijeru završio je kao predavač na Višoj vojnoj akademiji u činu pukovnika 1971. godine. Na žalost, iste godine savladala ga je teška bolest i umro je u 51. godini života.

Đuro M. Zatezalo

BRACA PERIC

Rat je u svom užasu nemilosrdno gutao ljudske živote, ne štedeći ni starce, ni žene, ni nemoćnu djecu, a u tom vrtlogu, nestajale su i čitave porodice, poštene, radine, čestite, uzorne...

Tako je i siromašna, poštena seljačka porodica Ilije i Milice Perić nestala u toku ratnih godina. Četiri sina, kćerka, unuča i otac, odnosno djed nisu preživjeli ratne strahote i mučenja. Porodica je skromno živjela u selu Perićima, udaljenom desetak minuta hoda od željezničke stanice Gornje Dubrave. Slično ostalim domaćinstvima u ovim krajevima bavila se zemljoradnjom i stočarstvom dosta teško prehranjujući svoje članove.

Za razliku od mnogih drugih porodica ovu je pratila zla sudbina cijelog postojanja. Milica je umrla 1920. porođivši petero djece. Tada je najmlađe dijete imalo svega dvije godine. Ulogu majke u podizanju djece preuzela je njihova tetka, Ilijina sestra. Samo godinu dana kasnije, 1921. godine, izgorjela im je kuća, što je još više pogoršalo ionako teško materijalno stanje porodice, jer kuću u ono vrijeme graditi bio je velik teret i za jača domaćinstva.

Odupirući se stoički svim životnim nedaćama koje su pratile ovu čestitu porodicu, otac Ilija je usmjerio svoja nastojanja ka lijepom domaćinskom vaspitanju djece. Obezbijedio im je osnovno

školovanje i time mogućnosti, barem minimalne, za životno osamostaljenje.

U ovoj skromnoj i siromašnoj porodici rođen je 1914. godine sin Milan kao treće po redu od petero djece. Njegovo djetinjstvo, bilo je veoma teško. Sa 6 godina je ostao bez majke, a uskoro zatim i bez krova nad glavom. Do polaska u osnovnu školu čuvao je stoku i pomagao ocu u obavljanju poljoprivrednih radova. Školu je pohađao u Gornjim Dubravama i završio je 1927. godine. Ona je bila udaljena oko 4 km od sela, a išlo se, dakako, pješice što je bilo izrazito naporno, posebno za slabije odjevenu i oskudnije hranjenu djecu. Iako je bio bistar i vrlo dobar đak, Milan nije imao mogućnosti da produži dalje školovanje. Povremeno ga je otac vodio idući s konjima u zaradu, što im je omogućavalo da lakše dođu do dinara za najneophodnije potrebe.

Služio je kadrovski vojni rok u Jugoslavenskoj vojsci 1936/37. godine. Zajedno s njim, na njegovu nesreću, vojni rok je služio i Josip Cindrić iz Ogulina. Tu su se upoznali i sprijateljili, a poznanstvo sa Milanom, Cindrić je kasnije podlo iskoristio i na prevaru ga ubio.

Nakon odsluženja vojnog roka, Milan je i dalje ostao na selu obavljajući s ocem svakodnevne poljoprivredne radove. Povremeno je radio i kod drugih za dnevnicu, za vrijeme sezonskih poslova oranja, kosidbe. Utovarivao je drva na željezničkoj stanici i tako zarađivao za najneophodnije potrebe. Tražio je državnu službu, bilo kakvo zaposlenje, ali ga nije mogao dobiti. Privremeno se zaposlio 1939. i 1940. godine u Zagrebu u jednoj trgovini namještaja, pa na pošti, na utovaru i istovaru robe, kao fizički radnik. Na ovom poslu ostao je 5 do 6 mjeseci, a onda se, sticajem okolnosti našao u studentskim demonstracijama u Zagrebu i tom prilikom uhapšen. U istražnom zatvoru je proveo 15 dana, ostao bez posla i protjeran u mjesto rođenja.

U pripremi Jugoslavenske vojske za rat 1941. godine pozvan je u Delnice u rezervu, gdje je ostao dvadesetak dana, a onda slijedi kapitulacija vojske, raspadanje Jugoslavije kao države i proglašenje NDH. Milan se iz Delnica vratio kući u Dubrave gdje je, kao i u mnogim drugim krajevima kod naroda zavladao strah i neizvjesnost zbog predstojećih događaja. Počela su pojedinačna hapšenja, odvođenja i ubijanja ljudi. Milan je tada dobio propusnicu za odlazak u Srbiju, ali je poslije izvjesnog kolebanja ipak odlučio da ostane u Dubravama. Bio je naizgled miran, ali oprezan. Izbjegavao je sve kontakte sa vojskom i tadašnjom vlasti, ne odazivajući se na službene pozive. Sakrivao se i bježao na šta je i druge nagovarao.

U drugoj polovini 1941. godine, kad je došlo do oružanog ustanka, formiranja oružanih grupa i Dubravskog partizanskog odreda, Milan se našao na strani ustanika. Pravilno se postavio i neumor-

no objašnjavao ciljeve borbe i oružanog ustanka. Bio je sposoban, vojnički spreman i odan principima i zahtjevima NOB-a. Kao borac Dubravskog partizanskog odreda, kasnije čete, pokazao je primjernu hrabrost i borbenost, krajnje požrtvovanje i izuzetan osjećaj odgovornosti i drugarstva. Sa odredom i četom učestvovao je u mnogim borbama, u napadu na žandare u Dubravama, akciji na željezničkoj pruzi, u borbama u Primišlju, Tržiću i Perjasici i drugdje. Zbog svog i ranije izražavanog idejnog opredjeljenja, shvaćanja i ponašanja, Milan je ubrzo postao član KPJ, što je izuzetno povoljno uticalo na njegov daljnji rad i uzdizanje. Posjedovao je visoke moralne i ljudske osobine, koje su ga krasile kao druga i čovjeka.

Prilikom formiranja 1. (4) kordunaške brigade 1942. postao je njen pripadnik i u njoj ostao do početka 1943. godine, a onda je prešao na obavještajni rad, u obavještajnu službu Kordunaškog vojnog područja, za kotar Karlovac, sektor Dubrave. Dolaskom na teritoriju Dubrava, Milan je uspio uspostaviti mnoge veze i uspješno organizovati obavještajnu službu na ovom terenu.

U to vrijeme na željezničkoj stanici Gornje Dubrave nalazila se ustaška posada u čijem je sastavu bio i ustaša Josip Cindrić, rodom iz Ogulina, raniji Milanov poznanik iz vremena služenja vojnog roka. Ovdje valja reći da je Ogulin za naš kraj, a i za šire područje, predstavljao veoma važno, ali opasno uporište neprijatelja, a do obavještajnih podataka teško se dolazilo.

Dolaskom u Dubrave, Cindrić se raspitivao za Milana, ali mu je odgovoreno da je on u vrijeme kapitulacije Jugoslavenske vojske otišao u Srbiju. Međutim, kako su Milan i Josip i nakon odsluženja vojnog roka u vremenu od 1937. do 1941. održavali poznanstvo stečeno u vojsci, to je Milan kad mu je preneseno da se Cindrić interesuje za njega prihvatio mogućnost da se s njim sastane. Prvi put su se sastali u Perićima, u Milanovoj kući, u maju ili junu 1943. godine. I poslije toga su održavali kontakte i nekoliko se puta sastali u okolini Perića. Veza je održavana preko Milanove snahe Duške i Đure Višnjica Gričana.

U međuvremenu, da bi stekao Milanovo povjerenje, Cindrić mu « je poklonio pištolj i nekoliko metaka, a vjerovatno mu je davao i određene podatke, što je sada teško utvrditi. Znajući za njihovu vezu, neki drugovi, pored ostalih i Joso Kromar, upozoravali su Milana da je Cindrić zakleti ustaša i da je cijela njegova porodica vezana za ustaški pokret i neprijatelja. Međutim, u ime stečenog poznanstva i prijateljstva iz 1937. godine Milan mu je povjerovao i ostao s njim u vezi s namjerom da obezbijedi potrebne podatke o posadi u Gornjim Dubravama, kao i o neprijateljskom uporištu Ogulin.

Na dan pogibije, 12. jula 1943. godine, Milan je došao u susjedno selo Janjane kod sestre Maše i preko snahe Duške i Đure Viš-

njića Gričana opravio pismenu poruku Cindriću da se sastanu u Perića groblju. Primiviši poruku od Đure Višnjica, prije nego je pošao na sastanak, Cindrić je uputio dvije grupe ustaša, svaku zasebno, prema jnjestu sastanka, i sam otišao na groblje. Snaha Duška je primijetila dolazak ostalih ustaša i trčeci pored groblja vikala: »Milane, vojska!« A on, kad je to čuo, posegao je za puškom koja je bila udaljena od njega 4—5 koraka. Ne oklijevajući, Cindrić je izvadio pištolj iz džepa i teško ga ranio sa 3 metka. Milan je pao, a ovaj je potrčao za Duškom pucajući. Milan je to iskoristio, skupio snagu, uzeo pušku i pobjegao u šumu Dubravu. U Dubravi se sastao sa Duškom, ona ga je tada previla i odvela u Tuk. Sa Tuka je preko Gojaka prenesen u Popovo Selo.

Poslije ranjavanja Milana, Cindrić se vratio u Periće i našao na straži Đuru Višnjica, ondje gdje ga je ostavio kad je pošao na groblje, prišao mu na 4—5 koraka držeći pištolj u ruci, opsovao ga i uperio pištolj u njega zapovijedivši mu da ide pred njim na stanicu. Đuro je iznenada skočio i počeo da bježi, Cindrić je počeo pucati za njim. Međutim, Đuro je pod nevjerovatno sretnim okolnostima uspio pobjeći. Otišao je u Popovo Selo, našao Milana još pri svijesti i razgovarao s njime. Iako teško ranjen, Milan se raspitivao o Đuri i sestri Maši, jer je mislio da su i oni stradali. Zbog velikog izliva krvi i nemogućnosti da mu se pruži potrebna medicinska pomoć, podlegao je ranama u noći 12/13. jula 1943. godine. Sahranjen je u Starim Munjasima, a 1976. njegovi ostaci su preneseni u zajedničku grobnicu palih boraca u Gornjim Dubravama. I tako je završio veoma težak i trnovit životni put obavještajnog oficira, dobrog borca, velikog druga i komuniste Milana Perića, a to je predstavljalo veliku bol i udarac, kako za njegove najbliže, tako i za sve one koji su ga poznavali, za rodni kraj i za obavještajnu službu koja se tek počela razvijati.

Najmlađi od petero djece Dragan zadržao se u selu, uz oca i Milana. Oženio se 1939. i godinu dana kasnije dobio kćerku. Bio je vezan uz Milana i s njime se priključio partizanima. Pristupio je Dubravskom, a nešto kasnije Drugom kordunaškom partizanskom odredu. Godine 1942. bio je ranjen u nogu i ostao jedno vrijeme na liječenju u bolnici na Kordunu. Zimi 1942/43. godine prozebao je na položajima kod Tržića i Primišlja i obolio na pluća. Zbog slabih uslova liječenja i oskudne ishrane nije se mogao oduprijeti bolesti i ona ga je do kraja skrhalo. Posljednje dane života Dragan je proveo u bolnici sela Turke u Sloveniji gdje je i umro 25. februara 1945. godine, a i sahranjen je na seoskom groblju.

Najstariji od djece Simo imao je četvero djece, i otišao je od kuće i zaposlio se na željeznici. Službovao je u Srpskim Moravicama i Sušaku, a 1941. godine zatekao se sa službom u Zagrebu sa 5 članova porodice. Poput ostalih i on je došao ubrzo pod udar ustaškog režima, uhapšen i strpan u zatvor. U zatvorima i logori-

ma Zagreba proveo je do početka 1942. godine. Mučen, maltretiran i izubijan, teško je obolio, a zatim je protjeran u Srbiju gdje je i umro 1943. godine. Sahranjen je u Beogradu. Iza sebe je ostavio pet članova porodice bez stana i sredstava za život.

Rade, jedan od četvero braće otišao je 1931. godine preko »Privrednika« na izučavanje zanata u Beograd. Završio je zanat za limara i ostao da radi u Beogradu. Još kao mladić upoznao se sa radničkim pokretom i postao član URSOV-ih sindikata. Početkom ratne 1941. godine Rade je na svega dva dana došao u Dubrave, a zatim se vratio u Beograd, gdje je produžio da radi. Vežan od ranije za radnički pokret počeo je ilegalnim radom i istrajao do 1944. godine. U drugoj polovini 1944. stupio je u I. brigadu 5. krajiške divizije i u njenom sastavu učestvovao u borbama na sremskom frontu i u Bosanskoj Posavini. Pred Bjeljinom je teško ranjen u lijevu nogu i podlegao ranama 8. aprila 1945. godine. Sahranjen je u pravoslavnom groblju u Bjeljini. S Radom je nestalo i posljednje od četvero muške djece porodice Perić.

Kćerka Maša, njihova sestra, udala se i rodila jedno dijete. Bila je krhkog zdravlja, a uz to proganjana, zatvarana i mučena u logoru, nije dugo izdržala. Skrhana bolešću i tugom za braćom umrla je 1945. godina. Rodila je sina kojega je njegov stric uzeo pod starateljstvo.

Ni najmlađi član Ilijine i Miličine porodice, Draganova i Duškina kćerka Milica, rođena 1940. godine, nije preživjela ratna stradanja. Nošena po kolibama, zbjegovima i pećinama, slabo hranjena i oskudno obučena, teško je oboljela i umrla 1945. godine.

Ljudska sudbina nije mogla biti surovija, nemilosrdnija, ni okrutnija nego što je bila prema nesretnom ocu i djedu Iliji. Preživio je sve strahote I i II svjetskog rata. Bio je hapšen, zatvaran, mučen i proganjan. Proživljavao je ono najgore što se teško svodi u ljudske razume. Međutim, nije dugo izdržao. Preživjevši tragično nestajanje porodice, pored supruge i unučeta, ostao je bez četiri sina i bez kćerke, bez sedam članova porodice, činilo se da bi bio donekle zadovoljan da mu je barem jedno od djece ostalo na životu.

Tuga i bol su učinili svoje. Otpremljen je u ogulinsku bolnicu gdje su i ljekari konstatovali, da je negomuće preživjeti sve te traume i da srce neće dugo izdržati. Dok je vožen u bolnicu, molio je snahu Dušku da ga baci u rječicu Bisticu. Poslije petnaest dana provedenih u bolnici, umro je. Srce nije moglo nagomilanu bol izdržati.

Tako se ugasilo jedno porodično ognjište.

Simo Šepelj

MILAN REBIĆ PAJIN

Od desetak kuća zaseoka Vucelići — Kukići u Donjim Dubravama jedina porodica Rebić bila je ona Rade Pajina. On se tu priženio i postao domazet, došavši krajem prošlog stoljeća iz par kilometara udaljenih Rebića. Bio je to omalen, nevjerovatno žilav i vrijedan čovjek kome nije trebalo dugo da se dokaže u novoj sredini. Sa umijećem zanatlije vješto je obavljao sve one stručne poslove koji su potrebni selu i poljoprivrednicima. Pravi majstor bio je u obradi drveta, građenju kuća i gospodarskih zgrada od drveta. Nije mu bilo premca, pa je razumljivo što su ga pozivali i iz drugih sela kada je trebalo graditi kuću, ambar, sjenik ili štalu. Neke od tih zgrada preživjele su sva ratna razaranja,

prkoseći vremenu, stoje kao živi spomenici vrijednom neimaru.

Na prvi pogled miran i tih, Rade Pajin znao je žestoko reagirati kada bi se susreo s nepravdom, nepoštenjem, aljkavošću i neradom. Bio je veoma strog prema sebi, ali ni drugima nije opraštao. Taj duh prenosio je i na svoje ukućane.

Djeca su bila bogatstvo Rade Pajina. On i Ilinka (Ika) imali su ih ukupno jedanaestoro — sedam sinova i četiri kćeri. Sedmero ih je preživjelo razne nedaće, bolesti i epidemije, i odraslo. Dovoljno da roditelji vrlo rano shvate da za sve nema budućnosti na selu. Zbog toga je otac dva starija sina odmah usmjerio u grad. Marko i Mića su u Zagrebu završili zanate i postali vrsni stručnjaci u svom pozivu. Marko je bio šef prvog magazina na zagrebačkom kolodvoru, a Mića strojovođa u željezničkoj, tada već »crvenoj« zagrebačkoj ložionici. Sve je bilo spremno da njihovim stopama krene i treći brat Dušan.

Međutim, iznenada je teška tragedija pomračila sreću Ike i Rade Pajina. Za vrijeme božićnih praznika, 8. januara 1927. godine, braća Marko, Mića i Dušan krenuli su u posjet sestri Bosiljki koja je bila udata u Tržić. Trebalo je prijeći rijeku Mrežnicu. Tih dana visoki snijeg naglo se počeo otapati i voda je nezadrživo prijeteći nadolazila puneći uski riječni kanjon. Od nekoliko mogućih prelaza preko Mrežnice izabrala su onaj kod Šutina mlina. Čamac se nalazi s gornje strane mlina, iznad slapa. I prilikom manjeg vo-

dostaja prelaz preko nabujale rijeke predstavljao je težak poduhvat. Ovoga puta to je bila prava avantura. I danas, skoro šezdeset godina poslije ovoga događaja, ima još živih svjedoka koji su, predosjećajući opasnost, uporno nagovarali Marka i braću da odlože svoj put. Nisu ih uspjeli odgovoriti od nakane. Želja da vide sestru bila je jača od straha. Gazeći duboki snijeg, koji se pod naletom južnog vjetra naglo topio, stigli su do Mrežnice. Pronašli su čamac i zaveslali ne obazirući se na stravičan huk nabujale rijeke koja se stropoštavala niz obližnji vodopad. Međutim, mišice snažnih mladića bile su preslabe da savladaju razbješnjelu vodu stihiju. Negdje na sredini zahvatila ih je matica i u kotivlacu nezadrživo povukla na vodopad. Uslijedilo je neizbježno prevrtanje, pad u duboki ponor i — smrt. Tuga i bol obuzeli su kuću Rade Pajina, ali i cijele Dubrave, jer takva tragedija još nije bila zabilježena u ovom kraju. Posebno stoga što su sva trojica njegovih sinova uživala veliki ugled i poštovanje.

Četvrti sin Raco, desetogodišnji dječak, prije vremena postao je uzdanica roditeljima. Na nejaka pleća prekonoc je pao pretežak teret. Umjesto bezbrižne mladosti i radosti, ili ostvarenja želje da se pridruži braći u kakvom zanatu i poslu u Zagrebu, morao je da preuzima odgovornosti i pomaže ocu. Tako je i on u nejake ruke uzimao bradvu i sjekiru i sa ocem obavljao tesarske, stolarske i druge drvodjeljske poslove. Teška nesreća i preokret, koji je izazvala smrt starije braće, neminovno su se odrazili na formiranje ličnosti četvrtog Pajinog sina. Brže sazrijeva. Nije čudno što je Raco veoma rano zakoračio u život sa osobinama zrelog i odgovornog čovjeka. Neposredno pred rat, prije nego što je odslužio vojni rok, zaposlio se u kamenolomu Tounj, koji je pripadao željeznici. Tu je prvi put došao u dodir sa sindikalnim pokretom što će, nesumnjivo, utjecati i na njegovo političko opredjeljenje. U kamenolomu je ostao sve do aprilskog rata 1941. godine.

Teški fizički rad bila je škola za budućeg revolucionara. Raco je postao jedan od organizatora prve partijske organizacije u Dubravama; među osnivačima je Dubravskog partizanskog odreda (kasnije čete) i drugih organizacija narodnoslobodilačkog pokreta; istaknuti politički i vojni rukovodilac, ne samo ovoga kraja već i Korduna. Časno je nosio zastavu revolucije i prošao sve epopeje boraca ove regije.

Najmlađi sin Rade Pajina Milan (zapravo Miladin) rastao je pomalo u sjenci starije braće. Bio je miljenik svih, ne samo zato što je bio najmlađi, nego i stoga što je svojom živahnošću i vedrinom duha razbijao jednoličnost i tugu življenja. Imao je dara za šalu i veselje, čak i u trenucima kada to nije bilo prigodno. Posjedovao je i neku magičnu moć da oko sebe okuplja vršnjake i starije i nametao se, htio — ne htio, kao stožer mladima. Muzikom i pjesmom što je neobično volio, širio je duh drugarstva i krug mladih ljudi

u kome se kretao. I on se zaposlio u kamenolomu gdje je, sa povremenim prekidima, radio sve do okupacije 1941. godine.

Sticajem ekonomskih i drugih prilika, u vrijeme kada je stasao Milan Rebić Pajin, neposredno pred rat, zaseoci i sela ovog dijela Dubrava bili su prepuni momaka i djevojaka. Vrijeme je nekako sporo teklo, bilo ga je na pretek. Pa ipak, iako sporo, napredne ideje počele su prodirati i u ove zabačene krajeve. Zamisli o organiziranju omladine »Seljačkog kola«, nogometnih klubova i tamburaških društava, prodirale su u svijest mladih ljudi i postajale potreba. U dugim jesenskim i zimskim noćima spontano se okupljalo na desetine mladih čas u jednoj, čas u drugoj kući. Razgovaralo se o svemu, a »pjevački horovi« bez dirigenta i učitelja spontano su se nadmetali. Po tome su bili nadaleko čuveni mladići iz Vucelića i Kukića kojima bi se redovno pridruživali i oni iz Gornjih Zatezala. Ostalo je zapamćeno da je jedan takav »hor« od petnaestak momaka, sve budućih partizana, održao »koncert« ispred kuće Pere Kovača i da je eho njihove pjesme dopro do Gornjih Dubrava, Tounja i Generalskog Stola, dakle, u prečniku od petnaest kilometara. Dakako, kao i uvijek, Milan Pajin je i tada bio u središtu događaja.

Ratni vjor krojio je sudbinu svakog ponaosob. Onaj »hor« ispred Kovačeve kuće više se nikada neće sastati. Jedan dio će se naći u Dubravskoj četi, drugi na pozadinskim zadacima, neki će prerano poginuti. Milan Pajin je postao skojevac, a zatim, od marta 1942. godine, pročelnik te organizacije za gornji kraj Donjih Dubrava (Kukići, Vucelići, Pemovići, Mikašinovići, Požari, Rebići). Bio je neumoran organizator i učesnik mnogih borbenih akcija toga vremena. U proljeće 1943. godine i on, najmlađi sin Rade Pajina, odlazi u partizane. Partija ga šalje u 2. bataljon Prvog kordunskog partizanskog odreda na Kordun, gdje odmah preuzima dužnost sekretara Bataljanskog komiteta SKOJ-a i referenta za kultumoprosvjetni rad. Istodobno je i sekretar partijske ćelije Štaba odreda. Sve zadatke obavlja s lakoćom i samo njemu svojstvenom hladnokrvnošću i entuzijazmom. Ništa mu nije teško. Poslije marševa, borbi i neprospavanih noći, hladnoće i gladi, znao je da se nasmije, uzme harmoniku i zapjeva. Optimizam je uvijek zračio iz njega, a to je u ratnim uslovima za okolinu mnogo značilo.

U zimu 1944. godine raspoređen je u 3. slunjski bataljon. Ondje je također bio omladinski rukovodilac. Bataljon je operisao na pravcu Primišlje — Tržić — Kukača, prema komunikacijama kojima se služio neprijatelj. Štitio je oslobođenu teritoriju ovog dijela Korduna. Bio je skoro stalno na položajima ili u pokretu, ali je katkad, združen s ostalim jedinicama odreda, išao i u veće operacije. Ni jedna od tih akcija nije prošla bez sudjelovanja Milana Rebića Pajina.

Uspomena je mnogo koje podsjećaju na tog hrabrog i među dru-

govima izuzetno omiljenog borca. Neka bude dozvoljeno i piscu ovih redova da sa pijetetom opiše okolnosti svog posljednjeg viđenja i susreta sa Milanom Pajinim.

Februara 1944. godine vraćao sam se iz Komande kordunaškog područja iz Budačkog u Plaški, gdje je bila moja komanda. Satima sam jahao kroz snježnu mećavu. Ledene pahuljice su zasljepljivale i konja i mene, pa smo sve češće zastajkivali. Prošao sam Veljun, Koranu, Poloj, i kroz pravu pustoš se približavao Primišlju. Mećava je bivala sve jača. Začudo, taj pakao ponekad djeluje očaravajuće, gotovo uspavljujuće. U prijetećoj usamljenosti putniku se iznenada počnu rojiti svakojake često nestvarne misli. Čeka li što tamo iza ruševina onih popaljenih kuća, iza onih živica pored puta? Nije li negdje u blizini kakva neprijateljska zasjeda ili ubačena grupa, trup?

Prilazeći Primišlju nisam znao gdje se nalaze naše jedinice. Na svoj sam rizik izabrao ovaj najkraći, ali i najopasniji put da bih što prije stigao u Plaški. Predveče ulazim u Primišlje. Ogoljeli zidovi spaljenih kuća djeluju sablasno. Bura, koja iz časa u čas postaje sve jača dižući oblake snježne prašine, uvećava taj utisak. Na ovoj raskrsnici je za vrijeme rata mnogo puta vrebala opasnost i tu su se stalno mogla očekivati neprijatna iznenađenja. Obuzdao sam konja i usporio hod. Odjednom sam nešto začuo. Kao iz neke daljine do uha mi je doprla muzika. Da li je moguće da haluciniram? Zaustavio sam konja da bolje oslušnem. Sada sam dobro razaznao. Harmonika je to i melodija dobro znana koju smo na stotine puta ovoga rata pjevali: »Kud' narodna vojska prođe ...« Razapet između sna i jave polako sam se primicao zidinama. Tamo gdje je nekada bila škola, u kovitlacu se probijao dim nošen vjetrom. Kroz otvor nekadašnjih vrata, pod sklepanom nadstrešnicom, oko vatre grupica partizana. Leđima okrenut, u talijanskoj zelenoj dolamici i naherene titovke, sjedio je partizan i razvlačio harmoniku. Nije bilo teško u njemu prepoznati Milana Pajina, moga druga iz djetinjstva.

Susret, koliko iznenađujući poslije dugog vremena, toliko i drag, trajao je vrlo kratko. On je očekivao dolazak glavnine svog bataljona sa položaja, pa da svi krenu u pravcu Perjasice, a ja da prije noći doprem do Plavča-Drage i Plaškog. Tih dana jedna njemačka jedinica pokušavala je da se od Karlovca probije u međuriječje Korane i Mrežnice i dalje na ovaj dio Korduna. Razmijenili smo nekoliko rečenica, popušili po cigaretu, podsjetili se lijepih dana naše mladosti. Žarko smo željeli jedan i drugi da što duže budemo zajedno, ali dužnost je nalagala rastanak. Širok osmijeh i dug čvrst zagrljaj uz želju da se što prije opet negdje sretnemo — bilo je sve, i posljednje. Nisam ni slutio da će to biti naše posljednje viđenje.

Nepun mjesec dana kasnije, 17. marta 1944. godine jedinice Kor-

dunaškog partizanskog odreda vodile su teške borbe sa njemačkim trupama koje su, prodrijevši od Karlovca, nadirale kroz Barilović i Šiču prema Perjasici. Položaje su branila dva bataljona. Ceta sa kojom je bio Milan Pajin štitila je lijevo krilo fronta. Neprijatelj je bjesomučno napadao, ali nije napredovao. Vođena je duga iscrpljujuća borba na kratkom odstojanju. Onda se počelo javljati ono čega su se borci najviše plašili — ponestaje municije. Znali su da je nema ni u rezervi. Tada komandir čete Milan Božić i Milan Rebić donose smjelu, ali u datoj situaciji jedino moguću odluku: jurišem od neprijatelja uzeti municiju! Tako je i bilo. Napadač je počeo odstupati, ostavljajući iza sebe ranjene i mrtve. Jedan pomoćnik njemačkog puškomitraljesca, opterećen sandukom municije, zastao je i to je bilo dovoljno da ga Milan zaskoči i zarobi. Dragocjeni tovar bio je u rukama partizana. Upravo tada njemački »šarac«, koji je štitio odstupanje, usmjeri svoj smrtonosni rafal na grupu koja je sakupljala njihovo odbačeno oružje, municiju i zarobljenike. Komandir Božić bio je pogođen u rame i grudi. Milan je zahvaćen po sredini tijela i stomaku. Teško ranjenog prebacili su u Kestenak, a potom odmah u bolnicu na Petrovu goru. Agonija je trajala dva dana. Devetnaestog marta 1944. godine podlegao je teškim ranama ne napunivši ni 23 godine.

Raco, tada politički komesar jednog bataljona, pohitao je u Petrovu goru da posjeti brata. Stigao je prekasno. Pokazali su mu nosila prekrivena ćebetom. Kada je podigao prekrivač, ugledao je mrtvog brata.

Od tada, sa hiljadama drugih humki, grob Milana Rebića Pajina stoji na legendarnoj Petrovoj gori kao vječna straža slobodi.

Đuro D. Rebić

JOVO ŠEPELJ

Rođen je oktobra 1921. godine u selu Perici u Gornjim Dubravama kao drugo od troje djece, koliko je imala porodica Đurice i Ane Šepelj.

Otac Đuro bio je željeznički radnik, a porodica se bavila zemljoradnjom i stočarstvom, kao i većina domaćinstava u ovom pasivnom kraju.

Tražila je različite izvore prihoda, jer se teško živjelo od jedne radničke plaće.

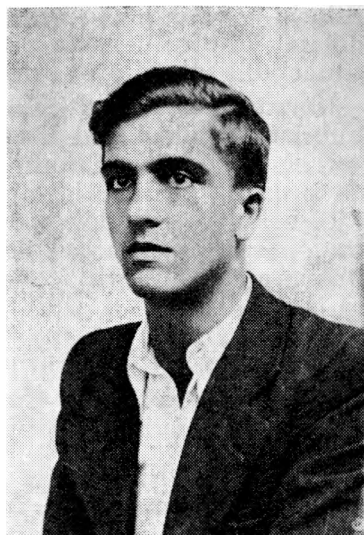
Osnovnu školu završio je 1933. u gornjim Dubravama. Škola je bila udaljena od sela 4 km, pa je trebalo prepješačiti što je za taj uzrast bilo dosta teško i naporno, posebno u toku zime i loših vremenskih prilika.

Nakon završene osnovne škole Jovo je produžio školovanje u gimnaziji Ogulin, završio niže razrede gimnazije i maturirao 1938. godine. Školovanje je bilo naporno. Odlazio je vlakom u ranim jutarnjim časovima, a navečer se vraćao kući, tako da je cijeli dan provodio u školi i na putovanju. Vremena za učenje ostajalo je veoma malo. Pored toga obavljao je i druge poslove, kao i druga djeca seoskih domaćinstava.

Poslije završetka niže gimnazije Jovo je ostao kod kuće s namjerom da se zaposli kod željeznice. Povremeno je nadničario, većinom prilikom utovara drva na željezničkoj stanici.

Još kao đak gimnazije počeo se baviti sportom, najviše fudbalom, tako je povremeno okupljao omladinu i organizovao fudbalske utakmice. Bio je i član streljačke družine u selu Višnjici, gdje se kao i drugi omladinci obučio u rukovanju i gađanju puškom, što mu je kasnije koristilo. Neposredan i blizak u ophođenju sa svojim drugovima i sa starijim od sebe, stekao je veliku popularnost u sredini gdje je živio. Bilo je to vrijeme djetinjskog, pomalo bezbrižnog života provedenog na selu koje je bilo puno omladine i veselja.

Očekivano zaposlenje Jovo nije dobio, a početkom 1941. godine pozvan je na regrutaciju radi služenja kadrovskog roka. Međutim, tamo nije i upućen jer je ubrzo došlo do aprilskog rata i do raspada Jugoslavije kao države. U večernjim časovima sastajali smo se na željezničkoj stanici Gornje Dubrave. Tu je bilo lakše doći do

prvih informacija, a rat je trajao i uvijek je bilo novih, često i netačnih, vijesti. Tu smo saznali da je kapitulirala Jugoslavenska vojska, da je prestala postojati Jugoslavija i da je proglašena NDH. Bilo je to prvo veliko iznenađenje i neizvjesnost o događajima koji dolaze. Počele su razne procjene i nagađanja o daljnjem razvoju situacije, a dotadašnji život i rad na selu posve su poremećeni.

Ubrzo dolazi do pojedinačnih povremenih hapšenja, odvođenja i ubijanja ljudi. Kao i ostali muškarci, Jovo je počeo bježati i skrivati se, izbjegavajući dodire sa vojskom i civilnom vlasti i čekajući da situacija postane jasnija. U to vrijeme on, Rade Ivković Solar i još nekoliko njih dolaze do propusnice za odlazak u Srbiju. Međutim, poslije izvjesnog kolebanja odustaju od odlaska i ostaju u Dubravama. Ohrabrujuće je djelovala vijest o ulasku SSSR-a u rat sa Njemačkom.

Kada u drugoj polovini 1941. dolazi do organiziranog djelovanja i okupljanja partizanskih naoružanih grupa, kao i dobar broj njegovih drugova i Jovo se uključuje i radi za NOP. Kad su Rade Ivković i Tode Jaković krajem decembra 1941. uhapsili općinskog bilježnika Posavca, uz njih su u izvršenju zadatka učestvovali Đuro Zlatar, Đuro Vujnović i Jovo. Pisma koja je Posavac napisao po direktivi partizana u Perjasici i adresirao na ustaške vlasti, Jovo je ubacio u poštanski vagon noćnog vlaka u Gornjim Dubravama.

Neko vrijeme 1941. i 1942. godine Jovo i Rade Ivković su održavali vezu sa domobranom Vladom, koji je putujući vlakom snabdijevao posadu na Globorničkom mostu. On je povremeno dolazio u Višnjiće i donosio municiju i drugi materijal za partizane.

Polovinom februara 1942...Jovo je otišao u Dubravski partizanski odred. Učestvovao je u napadu na Perjasicu, Primišlje i u nekim akcijama na željezničkoj pruzi. U jesen 1942. teško je obolio i bio na liječenju, a zatim organizovano radio na terenu Dubrava sve do druge polovine 1943. kada je postao zamjenik komesara Dubravske partizanske čete, da bi početkom 1944. otišao u Karlovački partizanski Lodred FiTKarlovačku brigadu.

U KPJ primljen je septembra 1943. Bio je neobično aktivan u radu na moralno-političkom vaspitanju i objašnjavanju ciljeva NOB-a. Svojim radom i ponašanjem služio je primjerom ostalim borcima i bio veoma cijenjen od drugova. Kao komesar čete uspješno je i rado saradivao sa starješinama i sa borcima. Saživljavao se s problemima ljudi, njihovim radom i potrebama. Vodio je izuzetnu brigu o svakom pojedincu, pa je i zbog toga bio omiljen. U borbi je ispoljavao sigurnost, hrabrost i snalažljivost, što je pozitivno djelovalo na borce i starješine, te je stekao ugled primjernog starješine i rukovodioca. Učestvovao je u svim akcijama i borbama u proljeće i ljeto 1944. na području Vivodine i Žumberka, u rejonu Sv. Jane, Krašića, Slavetića, Okića i Plješivice, gdje je postizao vrijedne uspjehe rukovodeći jedinicom.

Iako je iznad svega volio Dubrave, rijetko je u njih navraćao. Posljednji put je u zavičaj došao jula 1944. na svega jedan dan, kad je brigada pratila ranjenike za Kordun. Došao je u Periće, a spavao je u Potocima, kod Vješalica u gaju. U Višnjice nije ni mogao jer je tamo bila neprijateljska vojska. Dok smo razgovarali sa roditeljima, majka nam je pričala kako su je hapsili i saslušavali zbog nas. Pričala je kako se žandarmerijski narednik Mikenčić strahujući vjerojatno i za svoju sudbinu, suprotstavio svom kolegi, stavljajući se u odbranu majke riječima: »I dobri roditelji mogu imati lošu djecu, nije ona kriva što ima sinove lopove.«

Ovo je ujedno bio i Jovin posljednji rastanak, sa roditeljima i rodnim krajem.

Nakon napuštanja Žumberka, Vivodine i područja Bosiljeva, brigada se u jesen 1944. našla u širem rejonu Kravarskog, Pisarovine i Kupčine. Četvrti bataljon 28. oktobra se nalazio u selu Bratina i bio iznenada napadnut od strane Nijemaca »erzeczegerovaca«, jačine oko 350 ljudi. Bataljon je prihvatio borbu, u kojoj je Jovo bio ranjen u nogu. Bio je tada komesar 3. čete. Poslije ranjavanja je prebačen u Kordun na liječenje, a zatim se ponovo vratio u brigadu. Uskoro je poslan na političko-partijski kurs pri vojnom području i uspješno ga završio.

U jesen 1944. i zimi 1944/45. Jovo je sa brigadom učestvovao u svim borbama na prostoru Pokuplja, rejona Siska, Grede, žažine, zatim Pisarovine, Rečice i Kupčine. Posebno teška borba vodena je u Kupčini. On je u ovoj, kao i u prethodnim borbama, pokazao izuzetnu hrabrost, borbenost i snalažljivost kao starješina i borac.

Poslije borbi u Kupčini, u proljeće 1945. godine, brigada se našla u širem rejonu Pisarovine. U to vrijeme je krenula na Baniju iz Siska i Petrinje posljednja neprijateljska ofanziva. To su zapravo bile neprijateljske jedinice koje su obezbjeđivale povlačenje glavnih snaga kroz Posavinu u pravcu Zagreba i dalje. One su bile jačine pet bojni, od kojih četiri ustaške i jedna domobranska, te nekoliko manjih jedinica legije. Jovina brigada je iz Pisarovine maršem prebačena u rejon Gline, gdje je odmah stupila u borbu.

Na prostoru Glina — Gora vodene su neprekidno borbe 5 do 6 dana. Kuće su gorjele, vatra i dim su se stravično izvijali prema nebu. Neprijatelj je činio razna zvjerstva nad nedužnim sprskim stanovništvom. Brigada se zadržala na liniji Glina — Maja i u svitanje 2. aprila krenula u napad prema Gorama. Do 12 sati 2. bataljon je izbio kod sela Brhjeuška, gdje smo se zaustavili jer je u njegov pravac uveden 4. bataljon u kojem se nalazio Jovo. Ostao sam pored puta i sačekao dok je on naišao. Tu smo izmijenili par rečenica, uglavnom o prijedodnevnom događajima i općoj situaciji, a zatim smo se rastali. Jovo je produžio sa jedinicom, a ja sam sa mojima ostao radi odmora i ne sluteći da je to bio moj posljednji razgovor s bratom.

Nakon 15 do 20 minuta čula se jaka pucnjava na pravcu 4. bataljona. Jasno mi je bilo da je sačekana iznenadnom vatrom. Odmah je uslijedilo naređenje da i 2. krene za 4. bataljonom. Krenuli smo orijentišući se prema pucnjavi. Na čelu jedinice išli smo načelnik Štaba brigade Simo Mišćević i ja. Odmakli smo svega oko 400 m od mjesta odmaranja, gdje sam razgovarao sa Jovom kad vidjesmo stotinjak metara ispred sebe kako na jednoj blagoj kosi kojom je vodio naš put, nepomično leži jedan drug. Uplašio sam se pomislivši da je to moj brat, što sam rekao i Simi. On mi je odgovorio da ga ne mogu prepoznati na toj daljini. Međutim, ubrzo smo se približili i, na nesreću, pretpostavka je bila tačna. Tu su poginuli komesar i komandir 2. čete, dok su izvlačili ranjenog Jovina zamjenika^ pogođeni mitraljeskim rafalom.

Tako se 2. paprila 1945. godine oko 13 sati, na Baniji zauvijek ugasio jedan mladi zivot borca, starješine, komuniste, druga i plemenitog čovjeka. Za četiri ratne godine doživio je mnoge ijudske nedaće i stradanja. Hapšen, zatvaran, mučen i ranjavan, nije imao sreće da prebrodi i posljednji mjesec dana koji ga je dijelio od tako željno očekivane slobode. Zajedno sa sedmoricom drugova, koji su tada poginuli, sahranjen je u groblju sela Maja kod Gline, a 1976. godine njegovi posmrtni ostaci preneseni su u rodno mjesto Gornje Dubrave i sahranjeni u zajedničku grobnicu palih boraca ovoga kraja.

Poslije Jovine pogibije, iako sam to ranije žarko želio, više nisam imao snage javiti se u Dubravama. Bojao sam se susreta s roditeljima, posebno s majkom. Nisam znao šta da joj kažem, iako sam znao da je vijest o njegovoj smrti već dospjela tamo. Ubrzo zatim brigada je u dva navrata prošla kroz Dubrave, tako da susret nisam više mogao odlagati za kasnije.

Jovina pogibija teško je pogodila njegove najbliže, borce i starješine jedinice, kao i sve one koji su ga poznavali i s njime radili i družili se.

Simo Šepelj

POLITIČKI KOMESAR PRVE PROLETERSKE ČETE U HRVATSKOJ RAFAJLO VIŠNJIĆ RACO

Rafajlo je rođen 21. septembra 1908. godine u zaselku Višnjic Brdo u Gornjim Dubravama. Otac Đuro otišao je na rad u Ameriku i nije se nikad vratio. Majka Stoja umrla je kad je Rafajlo bio još dječak. Svu brigu o njemu preuzeo je njegov ujak Nikola Višnjic Nikoja. Mali Raco od ujakove kuće išao je u osnovnu školu u Gornjim Dubravama i nakon njenog završetka već u 11. godini otišao

na izučavanje strojobravarskog zanata u Zagreb. Vrlo mlad upoznao se s tegobama radničkog života i teškim uslovima rada.

Još kao mladić postao je član URS-ovih sindikata, a 1938. godine, kao već iskusni tramvajski radnik i član KPJ. U svoje rodno mjesto rijetko je kada navraćao nakon odlaska u Zagreb. Tek nakon kapitulacije Jugoslavije 1941, negdje u aprilu, došao je u svoje selo Višnjić Brdo kod kuće Višnjić Sime Buleka.

Uspostavom ustaške vlasti i neprijateljske posade na željezničkoj stanici u Gornjim Dubravama Rafajlo se uglavnom skrivao i kretao noću. Negdje u junu putem partijske veze Rafajlo se vratio u Zagreb da bi već krajem jula bio u Kordunu u sastavu Partizanskog odreda Debela kosa.

Prema sjećanju njegovih suboraca Rafajlo je bio veoma iskusna revolucionar, izgrađeni komunista koji je svojim prisustvom i razgovorom snažno djelovao kao lik neustrašivog borca i prekaljenog revolucionara. Po sjećanju Ignjatije Perića Gnjace i Dušana Hrštića Rafajlo je bio visokog rasta, crnomanjast, sa štucanim brkovima, kratko podšišan, lijepog izgleda i uvijek uredno obučen i obuven. »Kad je govorio, bilo ga je milina slušati. Nije imao suvišnih riječi i rečenica. Izgledalo je da svaku riječ važe. Nenametljiv i neobično skroman. Divio sam se njegovom držanju i bila mi je čast s njim biti i razgovarati. Izuzetnu pažnju je posvećivao svakom borcu kako u vrijeme borbe, tako u vrijeme odmora ili marša. Pravi drug i prijatelj. Borci su ga veoma voljeli i zvali ga majkom proleterske čete«, sjeća se Gnjaco Perić.

Duško Hrštić se sjeća da je došao u Proletersku četinu sredinom aprila 1942. kad se ista nalazila na Pajića brdu kod Petrove gore. S borcima ga je upoznao čuveni junak Korduna, komandir iste čete Miško Breberina. Obraćajući se nama borcima Rafajlo je rekao: »Zadovoljan sam što sam došao u vašu četinu proletera. Mi imamo svaki dan sve veće mogućnosti da neprijatelja tučemo svagdje, na svakom mjestu, jer se naš pokret razvija širom zemlje. Zbog toga će neprijatelj nastojati svim silama da onemogući naša dejstva, ali to mu neće poći za rukom jer mu mi to nećemo dozvoliti. Ja sam došao iz Zagreba gdje sam radio kao radnik na tramvaju. Uključen u partijsku organizaciju gdje sam imao mogućnosti vidjeti kako se i u okupiranom gradu organizira radnička klasa za borbu protiv okupatora i njegovih pomagača.« Hrštić se sjeća da je Rafajlo govorio vrlo tečno, odmjereno, smireno ulijevajući u borce lik komunista koji pred ničim ne preza i smjelo kroči naprijed u borbu za slobodu.

Govoreći borcima o prazniku rada 1. maju Rafajlo je isticao borbu radničke klase za bolje uslove života i rada, naglašavajući da se proslava ovog dana može najbolje označiti smjelim partizanskim akcijama na okupatorske i ustaško-domobranske snage na svakom mjestu, u svakom gradu, Upravo u maju 1942. godine, za vrijeme

ofanzive na Petrovu goru, politički komesar Rafajlo Višnjić obilazio je svoje proletere na obroncima Petrove gore interesirajući se za svakog pojedinog borca, za njegovu spremnost za borbu, upućujući da je najvažnije iznenaditi neprijatelja i nanijeti mu što veće gubitke. Njegova riječ i prisustvo među borcima ulijevala je pouzdanje u uspješni ishod svake bitke i akcije. Nikad pri obilasku boraca nije zaobišao puškomitraljesca. S njim je posebno razgovarao i savjetovao kako će najbolje uništiti najotopnije neprijateljske tačke i kako puškomitraljesci trebaju međusobno da se ispo- mažu.

Gnjaco Perić, govoreći o komandiru Mišku Breberini i političkom komesaru Rafajlu Višnjiću, ističe da je rukovodstvo Korduna i Banije, stavljajući njih dvojicu na čelo 1. proleterske čete, postiglo pun pogodak. Jer junaštvo i oštrina Miška Breberine, te staloznost, sredenost i odmjerenost komesara Rafajla su se snažno dopunjavale i stvarale jedno tijelo, jednu harmoniju, moglo bi se reći, idealnog stanja u toj slavnoj proleterskoj partizanskoj četi Korduna.

Već u prvim okršajima sa snažnim ustaško-domobranskim snagama 10. maja 1942. godine na zapadnim padinama Petrove gore politički komesar Rafajlo Višnjić, pored pripreme boraca za borbu, posebnu pažnju obraćao je ženama, djeci i starcima koji su se sklanjali u Petrovu goru. Rafajlo je prilazio borcima puzeći ili preskakujući od jednog do drugog, upućujući ih kako zadati neprijatelju što veće udarce i spasiti izbjegli narod, ranjenike i partizansku bolnicu. Poznati puškomitraljezac iz borbi za vrijeme probijanja neprijateljskog obruča na Petrovoj gori, Živko Petrović, znao je više puta reći: »Ja sam najsigurniji kada je naš komesar Raco sa mnom.«

Jedanaestog maja 1942. komandir Breberina i komesar Višnjić detaljno su informirali Štab Grupe kordunaških odreda o neprijateljskim grupacijama i zatvaranju obruča oko Petrove gore. Nakon toga Rafajlo je razgovarao s delegatima vodova — komunistima, mitraljescima i bombašima, objašnjavajući im način i značaj izvršavanja proboja iz neprijateljskog obruča. »Bio je vrlo stalozen i sva svoja htijenja prenosio je na nas, na najpogodniji način, ubjedljivo i bez neuroze. I onda kada su mu borci dali neprijateljski letak u kojem je pisalo: 'Odmetnici, spasite duše na Tijelovo (13. maj), predajte se, ništa vam se neće dogoditi, zato vam jamči vojskovođa Slavko Kvaternik i NDH,' »naš komesar Rafajlo,« sjeća se Duško Hristić, »je rekao: 'Sutra će se oni nama predavati.«

I starici majci koja je sjedila na jednom panju podbočena na lakat govoreći: »Oh djeco moja, da li će zlotvoru ikada doći kraj, mora ih sve pomorila«, Rafajlo je smireno odgovorio: »Sutra ćete vi biti slobodni. Dok smo mi ovdje, ničega se ne bojte, pazite da se ne otkrivete i udite dalje u šumu, a mi ćemo brzo neprijatelja istjerati.«

Politički komesar proleterske čete, Rafajlo Višnjić, komunista i

neustrašivi borac junački je pao u proboju neprijateljskog obruča na Petrovoj gori zorom 14. maja 1942. godine.

Đuro Breberina, Miškov brat, se sjeća da je u času pogibije Rafajlo Višnjić bio s komandrom 1. voda Stankom Đurićem na Biljegu. »U naletu na 3. liniju ustaških rovova Višnjić je bio od mene samo desetak metara dalje. Vidio sam oružnika koji je pustio dugi rafal s kojim je sasjekao komandira voda Stanka Đurića i komesara naše proleterske čete Rafajla Višnjića. Pali su jedan do drugoga. Tada je moja desetina još žešće jumula i zauzela rovove na Biljegu, a 2. i 3. desetina su izbile u pravcu Slavskog Polja. S mojom desetinom iznio sam mrtve drugove Višnjića i Đurića do Klipina Sela. Pali su u jurišu u jednoj dolinici prema selu Ključaru, a sahranjeni u Klipinom Selu.«

Omiljeni borac i politički komesar Rafajlo Višnjić svojim ličnim primjerom brzo je stekao povjerenje svih boraca koji su ga neobično cijenili i voljeli. Njegovi susreti i razgovori i danas žive u sjećanju njegovih suboraca. »Uvijek je privlačio svojim riječima govoreći borcima o inicijativi, samoinicijativi, uzajamnom pomaganju, drugarstvu, bratstvu i jedinstvu. Mi borci i starješine 1. proleterske čete Hrvatske s ponosom se sjećamo našega Rafajla izražavajući mu zahvalnost za sve ono što je učinio za nas, za bolje sutra, kao komunista i revolucionar 1. Titovog ešalona«, kaže njegov suborac Duško Hrستیć koji je u maju 1942. preuzeo Rafajlovu dužnost komesara proleterske čete.

Dr Đuro Zatezalo

VUCELIC VAJO — VAJICA

Porodica Đure Vucelića »Pekova« iz Jusića u Gornjim Dubravama, uvećana je 15. VIII. 1912. godine jednim novim članom. Rođeno je šesto po redu, muško dijete, četvrti sin, Vajo, koga će, upravo za to što je bio (i ostao) najmlađi, iz milošte zvati Vajica. Dječak je živio i rastao u relativno dobrostojećoj porodici. Uz zemljoradnju otac se bavio još i sitnom trgovinom, što je za ondašnje prilike bio značajan dodatni prihod. Uz to bio je racionalan i praktičan: starije sinove Nikolu, Radivoja i Miću usmjerio je u državnu službu, pa je tako najmlađi Vajica unaprijed bio predodređen za nasljednika u vođenju gospodarstva.

Dječak je završio osnovnu školu i brzo se uključivao u poslove seoskog domaćinstva. U momačkom dobu s ocem je već uveliko obilazio sajmove u Ogulinu, Slunju, Karlovcu, Vivodini, mnogo puta sve to propješačio, i učio trgovački zanat. Izrastao je u žilavog, visprenog momka, po prirodi vedrog duha koga su rado prihvatili u društva. Seoske djevojke, buduće udavače, uzdisale su znajući da je kormilo kuće Đure Vucelića — »Pekova« namijenjeno naočito Vajici.

Ali, brzo je došao onaj trenutak u životu seoskog mladića kada na kraće ili duže vrijeme, zbog služenja kadrovske vojnog roka, mora napustiti rodni kraj, roditelje, društvo. Već krajem 1933. godine Vajica je pozvan u vojsku (pješačija) da bi odslužio svojih osamnaest mjeseci. Sudeći po kraćim, a češćim vanrednim odsustvima i medalji dobrog strelca, bio je primjeran vojnik. Nakon toga vratio se kući.

Naišao je prijelomni trenutak u životu ovog mladog čovjeka. Nekoliko godina prije odlaska u vojsku zabavljao se s djevojkom koju je volio. Roditelji su riješili da ga ožene, ali ne izabranicom njegova srca.

Ne našavši zajednički jezik s roditeljima, Vajica je napustio roditelje, Dubrave, djevojku, i krenuo u svijet. U narednim godinama promijenio mnogo gradova, raditi svakojake poslove i nastojati da zaboravi prva razočarenja i iskušenja. Najveći dio života između 1933. i 1941. godine provešće u Slavoniji. Upoznaće mnoge gradove

i sela i ogledati se u trgovačkoj djelatnosti. To je najbolje znao još iz vremena kada je sa ocem obilazio sajmove. Kupovao je i preprodavao svinje, goveda, konje. Nekad je gubio, nekad zarađivao. Sve u svemu, održavao se. Umjesto bogatstva, koje mu nikada nije bilo cilj, sticao je bogato životno iskustvo. Upoznao je i krajeve i ljude, stekao širok pogled na život, svijet i društvene prilike toga doba, prilike koje nisu obećavale ništa dobrog. Bavljenje trgovinom osiguravalo mu je sredstva za skromniji život, a putovanja i druženje s različitim ljudima da razazna dobro od zla, kako bi u presudnim trenucima mogao izabrati pravi put. Gotovo punih sedam godina u kojima je (znao je reći) popio puno gorkih čaša, proveo je izvan svog zavičaja. Onda, početkom 1941. godine, kao rezervist, dobiva poziv u vojsku i ratni raspored u Delnice.

Kratko je trajalo to vojevanje. Brzo je uvidio da država, pa i komandni kadar, nisu spremni za odbranu zemlje i da je kapitulacija neminovna. U sebi je čvrsto riješio da neće u zarobljeništvo, a niti da se rastane od oružja. Zato, kad je došlo do raspada bivše vojske, s položaja blizu Rijeke, pod punom opremom i samo njemu znanim stazama, kreće u pravcu Dubrava. Vješto izbjegava glavne puteve, znajući za opasnosti koje prijete, bilo od italijanskog okupatora, bilo od Mačekove zaštite, odnosno ustaša. Relativno lako se probijao i izbjegavao raskršća, zaobilazio neprijateljske patrole i izvidnice, koje su hvatale rasturene vojnike poput divljači. Na jednom od sporednih puteva, u mjestu Brod na Kupi, presrela su ga dvojica ustaša. Nije se dao iznenaditi: jednoga je ubio, a drugi je pobjegao. Bilo je to prvo vatreno krštenje Vajice Vucelića, prvi okršaj s neprijateljem, domaćim izdajnicima.

Poslije toga bio je još oprezniji. Sporednim, mnogo težim i zaobilaznim putevima hrlio je u pravcu rodnog kraja. Trebalo je punih osam dana muka i lutanja da stigne kući.

A, tamo je već bila uspostavljena ustaška vlast, koja je pozivala sve vojne obveznike da se prijave i predaju vojnu opremu i oružje. Međutim, Vajica, iako izvan svakog organiziranog rada, čvrsto je odlučio da se ne prijavljuje niti da predaje oružje. Brzo je došao do uvjerenja da je to bila ispravna odluka. Teror ustaša nad narodom i zločini na sve strane, učvršćuju ga u uvjerenju da je oružani otpor i borba jedini put kojim treba ići. »

Naišao je na mnogo istomišljenika. Svi mladi ljudi dijelili su njegovo mišljenje. Susreće braću Branka i Simu Karapandžu, te učitelja Marka Mutića, članove KPJ, koji već pripremaju teren za općenarodni ustanak. Oni u Vajici Vuceliću i mladićima s kojima se on druži, nailaze na pravi revolucionarni materijal. Već 28. juna 1941. godine upriličili su sastanak u Jusić Glavici, na koji je došao i Rade Janjanin iz Donjih Dubrava, gdje se otvoreno i ozbiljno raspravljalo o potrebama formiranja partizanskog odreda, o prikupljanju oružja, o borbi i ustanku.

Očevici pričaju da je Vajica poslije toga sastanka bio oduševljen. S velikim žarom bacio se na pripreme dizanja ustanka, odabirao grupe ljudi za razne zadatke, objašnjavao, upućivao na razne poslove. Obilazio je sela i zaseoke Gornjih Dubrava, slao ljude u Donje Dubrave i Ponikve, raspitivao se gdje ima oružja. Bio je prvi koji je, s još dvojicom drugova, otišao u Perjasicu na Kordunu i tamo uspostavio kontakt s NOP-om.

Uvijek se kretao noću i uvijek s puškom koju je donio iz onog nesretnog aprilskog rata. Bio je jedan od šestorice drugova koji su kao naoružana organizirana grupa partizana izašli u javnost pred narod i objasnili ciljeve NOB, propagirala oružani otpor okupatoru i ustaškoj državi.

Vajica je bio vrlo pogodan za uspostavljanje kontakata s ljudima različite dobi i opredjeljenja, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Umio je da zapodjene interesantne razgovore, odabere pravu temu koja spaja ljude, da u razgovor unese vedar duh, vrcave šale na svoj i tuđi račun, a da pri tom nikoga ne uvrijedi. Zato je u početku ustanka u nepoznatim sredinama najčešće on isturan da »u ime partizanske komande« stupa u razgovor. Tako je bilo i s kraja ljeta 1941. u selu Osojniku, još nepovjerljivom kraju, kada je od jednog seljaka tražio da preda pušku »partizanskoj komandi«. Znalo se, naime, da on još od prije rata posjeduje vojnički karabin. Na sebi svojstven način, u prijatnom razgovoru Vajica ga je osvojio, ostavio povoljan utisak i dobio pušku.

Kada je u oktobru 1941. godine formiran Dubravski partizanski odred, Vajica je izabran za desetara. Nastupali su teški dani borbe, krvarenja, velikih iskušenja i žrtava, koje su mogli izdržati samo čvrsti i hrabri. U najtežim časovima Vajica je znao unositi duh humora i veselja, podizati moral kod boraca i naroda. Imao je neku magičnu moć spajanja, zbijanja i učvršćivanja redova, tako da su svi u njegovom društvu osjećali neku posebnu sigurnost. »Prvi je započimao pjesme, a posljednji se prihvatao hranek«, kako ga je zapamtio jedan od poznatih kordunaških boraca. Obdaren vještinom ratovanja, odvažan i hrabar, služio je kao uzor mladim, neiskusnim borcima. Svakom mladiću iz Dubravske čete služio je na čast kad bi ga u kakvim akcijama rasporedili u grupu s Vajicom »Pekom«. Tada bi s ushićenjem pratili njegov mačji hod, nečujno približavanje neprijateljskim bunkerima i šančevima, njegovu vitku figuru koja se znalački, ali neumitno približava žrtvi. Sve to doprinosilo je da je Vajica bio jedan od najomiljenijih dubravskih boraca, jednako u narodu i vojsci. Iz njega je uvijek zračila vedrina i optimizam, a ta osobina je mogla krasiti samo čovjeka koji je čvrsto vjerovao u ciljeve NOB. Bio je mnogo dalekovidni ji od svojih saboraca.

Jula 1942. godine primljen je u KPJ, tada već kao prekaljeni

borac, komandir voda Dubravske čete. Nakon nekog vremena raspoređen je na dužnost obavještajnog oficira bataljona, čime je otpočela druga etapa u razvoju ovog ratnika.

Naime, polovinom septembra 1942. godine Vajica odlazi u Drugu brigadu VIII kordunaške udarne divizije, gdje je jedno vrijeme obavještajni oficir, a potom zamjenik intendanta brigade. Tokom Četvrte neprijateljske ofanzive (zima 1942/43) postavljen je u intendanturu štaba VIII divizije. To su bili teški dani ove proslavljene jedinice kada su se i pred one koji su se starali o opremi, ishrani i smještaju boraca postavljali, mnogo puta, neizvodljivi zadaci. Jedinice VIII divizije držale su jedan od najvažnijih pravaca nadiranja Nijemaca: Drenovaču iznad Bihaća i pravac Nebljusi — Donji Lapac. Borci su mjesecima bili na položajima u dubokom snijegu, na jakom mrazu i odolijevali neprekidnim naletima njemačkih jedinica i avijacije. Neprijatelj nije prošao, ali je skupo platio. Svjedok hrabrosti kordunaških boraca s Drenovače je 50-tonski njemački tenk u Vojnom muzeju u Beogradu koji je tamo zarobljen. Za čitavo to vrijeme Vajica Vucelić je dijelio zlo i dobro s borcima na položajima. Ostao im je u sjećanju i po tome što ih ni jednog dana nije ostavio bez kakvog-takvog obroka hrane, koju je nabavljao na samo njemu poznati način. To im je ulivalo samopouzdanje, što nije mala stvar.

Do kraja rata prošao je sve bitke i marševe, sve puteve koje je prevalila VIII udarna divizija. U njenom sastavu dočekao je i onaj dugo očekivani dan, oslobođenje zemlje.

U danima slavlja pobjede i prelaska na mirnodopski život, Vajicu Vucelića, kapetana Jugoslavenske armije, počeo je hvatati nemir. To je bio osjećaj čovjeka kome je neki unutrašnji poriv, njegova savjest (šta li?) naložila da izvrši važan zadatak, da obavi neku važnu misiju. On je taj zadatak, taj četvorogodišnji oslobodilački rat, časno izvršio i, smatrao je, treba da ide svojim putevima. Unatoč savjeta i preporuka svojih ratnih drugova i starješina da ostane u Armiji, čvrsto je odlučio da se demobilise. Izdržao je do 1947. godine, a onda ostavio uniformu.

Tada, bez nekog čvrstog plana, otpočima novi život. Vraća se u rodne, osiromašene, porušene i ogoljene Dubrave. S entuzijazmom kakvim je krenuo u borbu, sada kreće u obnovu. Slijedi politički kurs toga vremena i angažuje se oko formiranja seljačke radne zadruge, koja, dakako, nije mogla opstati. Nakon nekoliko godina, prilično razočaran, odbija da se kolonizira u Bačku, pa odlazi i zapošljava se u selu Jabuka, nedaleko od Pančeva. Na tamošnjem poljoprivrednom dobru ostaje do 1960 godine, kada je, već dosta narušenog zdravlja, penzionisan.

Dubrave su i dalje njegova velika ljubav i opsesija. Vrlo često putuje, dolazi u rodni kraj, posjećuje ljude, razgovara, evocira uspomene i sa sjetom priča o onima kojih više nema, s kojima je

dijelio zlo i dobro. Na jednom od takvih puteva, tražeći ono čega više nema, možda i svoju mladalačku nedoživljenu ljubav zbog koje je i postao nemirni tragalac, putnik, umro je u Rijeci 1966. godine.

Na mjesnom groblju u Gornjim Dubravama sahranjen je uz dostojne počasti hrabri borac, sin dubravskog naroda, Vajica Vucelić — Pek.

Dušan Kaluđerović

PRVI KOMANDIR PARTIZANSKOG ODREDA »DUBRAVE« ĐURO ZATEZALO JUD

Đuro Zatezalo Jud potječe iz siromašne seljačke porodice. Završio je šest razreda osnovne škole u Donjim Dubravama. Kao član mnogobrojne seoske obitelji sve do odsluženja vojnog roka živio je u svom selu. Čuvao je stoku, obavljao mukotrpne poljoprivredne poslove i sa svojim ocem Stojanom skupljao stare krpe i staro željezo po srpskim i hrvatskim selima, koje je odvozio u Karlovac ili Ogulin, prodavao i na taj način dolazio do minimalnih sredstava, neophodnih za kupnju najosnovnijih prehrambenih artikala za mnoga usta u kući.

Već kao omladinac imao je mnogo poznanika u hrvatskim i srpskim selima i bio kod njih poštovan i cijenjen.

Nakon odsluženja kadrovske vojnog roka, u 22. godini života, uspijeva da se zaposli kao žandar. Zaposlenje za njega nije značilo samo nasušnu koru kruha. Upoznaje se Đuro s ljudima naprednih pogleda te je već tada trasiran put koji je on jedino mogao odabrati. Vrlo brzo, već 1936, postaje član Partije.

I u najtežim uslovima ilegalnog partijskog rada uspijeva kao komunist da se održi u toj službi i da pomogne djelatnost članova KPJ za vrijeme najvećih progona. Još i danas pamte ga mnogi stariji ljudi po smjelim razgovorima koje bi vodio s njima kada bi navraćao u rodni kraj. Posebno su živa takva sjećanja iz 1939.

i 1940. godine kada je na svoj poseban način govorio o predstojećim teškoćama u borbi komunista koje očekuju narode Jugoslavije.

Okupacijom zemlje i proglašenjem tzv. NDH u aprilu 1941. dolazi u svoje selo. Mnogi se sjećaju da je sa sobom donio dva velika i teška kofera.

Kako mu je porodica bila brojna i siromašna, svi su s nestrpljenjem očekivali ponešto iz kofera. No, kad ih je otvorio, radost rođaka brzo se pretvorila u osjećaj nelagodnosti i čuđenja. Kako i ne bi, kad su umjesto željenih darova koferi bili ispunjeni knjigama i raznom štampom koja se nije mogla kupiti tamo gdje se kupuju novine i časopiSl. Iznenađenje je dostiglo vrhunac kad su se ispod knjiga ukazala 3 pištolja s municijom i jedan stroj za pisanje. Bile su to knjige i štampa marksističkog sadržaja koje su njemu, seljančetu, razotkrivale daleke, ali divne vidike života.

I pored svih uništavanja u toku rata, neke su od njih i danas sačuvane.

Krajem aprila po njega nekoliko puta dolaze oružnici iz Generalskog Stola i Karlovca.

Među prvim ljudima on se sklanja u obližnju šumu Bukovačicu gdje okuplja ljude i upoznaje ih sa novonastalom političkom situacijom. Dobro upoznat s novim događajima, kao komunist upozorava ljude da se ne odazivaju na pozive ustaške vlasti i da ne predaju oružja, već da ga sakrivaju i čuvaju.

Mnogi živi učesnici narodnooslobodilačkog rata sjećaju se njegovih razgovora s ljudima u to vrijeme. Jedan od njih, Nikola Jaković, zabilježio je u svojim sjećanjima 1941. godine i ovo: »Zatezalo Đuro Jud u šumi kraj Mirić Sela u maju mjesecu govorio je nama okupljenima o izdaji kraljevske vlade, o izdaji kralja Petra i o Komunističkoj partiji koja će okupiti sve napredne snage i organizirati ustanak u kome trebaju sudjelovati sve narodnosti bez obzira na vjeroispovijest. Pomalo smo se svi čudili, ali rado smo ga slušali. Poslije sastanka prišao je k meni pokojni Đuro Jaković i rekao: »Jud govori dobro i lijepo, ali mi se ne sviđa što govori protiv kralja Petra.«

Nakon ovog sastanka Zatezalo Đuro je bio česti »gost« gotovo svake kuće i stalno upućivao što da se radi. Upravo njemu narod Dubrava je i danas zahvalan jer je on prvi u tim teškim ratnim danima ukazao šta treba raditi i kako očuvati jedinstvo sa susjednim hrvatskim stanovništvom. Upravo je Đuro zaslužan što je u toj prvoj godini rata relativno malo ljudi iz Dubrava nastradalo i što se sačuvalo jedinstvo i razumijevanje između hrvatskog i srpskog stanovništva u ovom kraju. I onda kada bi pojedinci ožalošćeni što su im ustaše odveli i ubili oca ili brata, znali reći da će otići u neko od hrvatskih sela i osvetiti se, komunista Jud je znao staloženo i razborito objasniti da za to nije kriv hrvatski narod, i da upravo takvo reagiranje žele okupatori, ističući da će se Srbi, Hrvati i

druge nacije u Jugoslaviji zajedno boriti protiv fašističkih okupatora, za slobodu, bratstvo i jedinstvo. Slušajući i gledajući ga kao bivšeg žandara kako govori o bratstvu i jedinstvu jugoslavenskih naroda, ni pojedinci četnički orijentirani nisu se usuđivali da mu se suprotstave. Zahvaljujući njemu i ostalim komunistima Dubrava u ovom kraju bilo kakva vrst osvete bila je uvijek na vrijeme osuđena, što je već od prvih dana uspostave ustaške vlasti doprinosilo povezivanju i međusobnoj pomoći između Hrvata i Srba. U tečkim danima zločina Đuro Zatezalo Jud, Simo Karapandža, Rade Janjanin, Milan Jaković i ostali komunisti ovog kraja su upravo zaslužni, da su prvi borci iz okupiranog Zagreba i Karlovca, tih poznatih radničkih centara, stizali 1941. godine u Dubrave i preko njih odlazili dalje na oslobođeni teritorij Korduna, Like ili Gorskog kotara.

Teško je danas i pretpostaviti od kolike je važnosti u tim sudbomosnim danima bio stroj za pisanje što ga je donio Jud kad se vratio u selo. Bio je to prvi pisači stroj u Dubravama i na oslobođenom Kordunu na kojem se pisala marksistička štampa, leci, proglosi i oglasi.

Đuro okuplja i prvu grupu ustanika na području Dubrava i Ponikava jula 1941. godine.

Prethranjem ove ustaničke grupe u organizirani Partizanski odred »Dubrave« oktobra 1941. postaje prvi njegov komandir. Nakon formiranja Partizanskog odreda »Dubrave« i izbora za komandira, on je održao prvi govor okupljenim borcima u kojem je istakao potrebu discipline, hrabrosti, odlučnosti i nužnosti što tješnje veze i suradnje s hrvatskim stanovništvom.

Raco Rebić Paja, komunist i borac odreda, u svojim zapisima kaže: »Slušali smo ga s pažnjom i poštovanjem. Ne toliko što je bio stariji i s velikim životnim iskustvom, koliko zbog toga što je bio komunist i prisnog odnosa, ozbiljnosti i njegovog shvatanja situacije i drugarskog odnosa.

Kasno uvečer nastavili smo put za Gornje Dubrave. Padao je snijeg. Netko je iz šale dobio: Druže komandiru, ne valja, osta nam trag. Ozbiljan kao i uvijek komandir je odgovorio: »Naš trag će biti akcija. Mi smo pošli da se tučemo, a ne da se krijemo«.

Ovaj svijetli lik koji je zračio idealima i vjerom, na žalost, nije dugo živio. Kao komandir odreda uspio je izvesti samo nekoliko diverzantskih i oružanih akcija. Kada se najviše nadao, zadesila ga je tragična smrt, zajedno s još sedam njegovih boraca.

Bilo je to 7. novembra 1941. godine u vrijeme takmičenja partizanskih odreda u izvršavanju oružanih akcija. Toga dana u diverzantskoj akciji na željezničkoj pruzi između Gornjih Dubrava i Tounj—Zdenca poginuo je jedan od organizatora ustanka u Dubravama i Ponikvama, komunist i komandir Prvog partizanskog dubravskog odreda Đuro Zatezalo Jud i sedam njegovih suboraca:

Pero Zatezalo Nikolin, Simo Jaković Đukin, Dušan Šepelj Mrgić, Raco Vucelić Požar, Nikola Rebić Vajin, Đuro Rebić Radin, Đoko Munjas Pajkanov i lakše ranjen Rade Janjanin Ostojin.

»On je imao sa sobom grupu zaista hrabrih boraca i nije se znalo tko je od koga hrabriji. Svi su htjeli da učestvuju u polaganju mine. Ni jedan nije htio malo podalje stati. Htjeli su da mina eksplodira, uništi neprijateljski transport i svojom detonacijom nadaleko oglasi da narod nije pokoren okupacijom i rasulom jugoslavenske vojske, već počinje borbu protiv fašizma, a za nacionalnu i socijalnu slobodu.«

U izvještaju Komande partizanskog odreda narodnooslobodilačkog pokreta Korduna i Banije, podnesenog o akcijama I bataljona od 1. do 22. novembra 1941. godine, potpisanog od komesara F. Kovača (Većeslava Holjevca) piše : »Izgubilo je život sedam drugova iz partizanskog odreda »Dubrave« prilikom polaganja nagazne mine na željezničku prugu. L — je umro kasnije od zadobivenih rana. Među poginulim nalazi se i komandir odreda drug Đuro Zatezalo Jud. No i pored ovih teških žrtava odred »Dubrave« nije klonuo duhom već je nastavio s radom.«

Zatezalo Đuro Jud poznat je kao komunist i organizator ustanka u Dubravama, Ponikvama i na Kordunu kojega su krasile crte karaktera prisnosti, odvažnosti, dosljednosti i hrabrosti. Zato je u narodu još uvijek živa uspomena na njega, uspomena na čovjeka koji je sve svoje organizatorske sposobnosti i snage posvetio Partiji, Partiji za koju je dao i najdragocjenije — život. Iako nije imao sreću da sudjeluje u većim i zamašnjim akcijama narodnooslobodilačke borbe, u očima ljudi on je heroj jer su djela koja je činio, herojska, budući su se odvijala onda kad je ustanak tek dobivao zamah.

Dr Đuro Zatezalo

%

BRACA NEDJELJKO I VELJKO ZATEZALO

Svoj životni i borbeni put završili su u najboljim godinama mladosti braća Nedjeljko i Veljko Zatezalo. Skoro na domaku slobode poginuše dva istaknuta druga, komunisti, borci i rukovodioci — dva radnika. Pali su u borbi za ideale o kojima je maštala cijela generacija napredno orijentirane omladine.

Nedjeljko i Veljko Zatezalo rođeni su u Vucelićima (Gornje Dubrave). Njihovi roditelji, Milanko i Ana, imali su petero djece — četiri sina i jednu kćerku. Nedjeljko je rođen 28. februara 1920. godine kao najstarije dijete, a Veljko 8. juna 1922.

Osnovnu školu su završili u Gornjim Dubravama. Nije bilo mogućnosti da sva djeca ostanu kod kuće na zemlji, jer osim prihoda

od škrte zemlje drugih nije bilo. Nedjeljko je 1932. nakon završetka osnovne škole preko agencije »Privrednik« otišao u Beograd na izučavanje zanata, da bi postao trgovački pomoćnik. Za njim je 1934. godine došao u Beograd i Veljko. On je učio za kuhara.

Šegrtski život bio je vrlo težak. Radilo se bez radnog vremena, zaštita na radu bila je vrlo slaba, a eksploatacija bezobzirna. Osjetivši u najranijoj mladosti i sve teškoće radničkog života, u njima se zarana počela buditi klasna svijest. Usprkos različitim nedaćama braća su uspješno završila započete zanate.

Živeći i radeći u Beogradu Nedjeljko i Veljko, napredni omladinci i članovi Ursovih sindikata, doživjeli su strahote bombardovanja Beograda i okupaciju zemlje. Odmah nakon okupacije vraćaju se u svoje rodne Dubrave.

Kada je počela narodnooslobodilačka borba na čelu s KPJ, oni su kao pripadnici radničke klase znali da je njihovo mjesto u redovima boraca za slobodu. Aktivno se uključuju u akcije koje su pokrenute, naročito oko organizacije omladine u NOP. Krajem 1941. i početkom 1942. godine aktivno sudjeluju u stvaranju organizacije Saveza mlade generacije i organizacije Saveza komunističke omladine.

Nedjeljko je put istinskog revolucionara započeo kao sekretar skojevske grupe u Gornjim Dubravama. Krajem 1942. kao istaknuti omladinski rukovodilac postaje član Kotarskog komiteta SKOJ-a za kotar Veljun kome je općina Gornje Dubrave tada pripadala.

Kao član KK SKOJ-a i dalje najviše radi na području Dubrava. Neumorno radi na organiziranju omladine u redove SKOJ-a, u odganjanju omladine na liniji KPJ, na stvaranju bratstva i jedinstva, na mobilizaciji omladine za jedinice NOV i partizanskih odreda, te rukovodi akcijama omladine na terenu. Beskompromisan je bio naročito u borbi protiv utjecaja četničkog i velikosrpskog šovinizma na omladinu.

Kada su Dubrave 1943. pripojene kotaru Bosiljevo, Nedjeljko postaje sekretar KK SKOJ-a, član Područnog komiteta Karlovac i član KK KPH Bosiljevo. Bio je i član KK SKOJ-a za Karlovac.

Kao istaknuti skojevski rukovodilac i partijski radnik Nedjeljko je delegat na II okružnoj partijskoj konferenciji za okrug Karlovac koja je održana u Vojniću 20—23. novembra 1943. Na Konferenciji je istupio da bi ukazao na opasnost četničkog utjecaja u Dubravama, zalažući se za odlučnu akciju i likvidaciju četničke grupe na ovom području.

Krajem novembra 1943. godine na Okružnoj konferenciji SKOJ-a za okrug Karlovac Nedjeljko je kao zapaženi omladinski rukovodilac zbog postignutih rezultata u radu s omladinom izabran za člana Okružnog komiteta SKOJ-a i za člana biroa OK SKOJ-a. Bilo je to priznanje za njegov dotadašnji rad, ali i nova obaveza. Nakon toga

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

OMLADINSKI BORAC

List Ujedinjenog Saveza
Antifašističke Omladine
Hrvatske

GODINA II.

FEBRUAR-MART

BROJ 10-11

1 9 4 3

postao je i član Okružnog odbora USAOH-a. On je ujedno bio i prvi omladinski rukovodilac Dubrava koji je postao član Okružnog komiteta SKOJ-a. Sada je njegov djelokrug aktivnosti proširen na čitavo područje okruga Karlovac.

Na Okružnoj konferenciji USAOH-a za okrug Karlovac Nedjeljko je izabran kao delegat za II kongres USAOJ-a koji je održan u Drvaru, te s ostalim delegatima Korduna i Karlovca predstavljao omladinu na Kongresu.

Prisjećajući se toga vremena i zajedničkog obavljanja složenih i teških zadataka na području kotara Karlovac i Korduna drug Mika Pavlačić je, između ostalog, rekao:

»Već u prvim susretima zapazio sam da je Nedjeljko izuzetno dobar, druželjubiv, iskren drug i nadasve odan NOB-i. Kao iskusniji i ideološko-politički sposobniji član KP i SKOJ-a pružao je nama mlađim skojevcima nesebičnu pomoć u izvršavanju veoma odgovornih i složenih zadataka na terenu. Mene je osobno, a i ostale mlađe skojevce, impresionirala hrabrost i snalažljivost druga Nedjeljka u svakoj, pa i najvećoj opasnosti.

Kao Srbin po nacionalnosti Nedjeljko je bezbrojnim primjerima bespriekornog izvršavanja svakodnevnih borbenih zadataka i svojom hrabrošću i odlučnošću u akcijama, uživao jedinstveno i bezrezervno poštovanje najvećeg dijela hrvatske omladine, napose skojevske organizacije ratnog kotara Karlovca.«

Kao sposobnog omladinskog rukovodioca i dobrog organizatora, OK SKOJ-a ga upućuje na rad sa omladinom Cazinske krajine. Vrlo brzo se snašao i ovdje. Bio je pravi masovik i postao veoma cijenjen i omiljen među omladinom Cazinske krajine. Sav se predaje radu na stvaranju i jačanju organizacija SKOJ-a i USAOJ-a, neumorno radi na jačanju bratstva i jedinstva srpske, hrvatske i muslimanske omladine, na aktiviranju i mobilizaciji omladine, a posebno na njenom uključivanju u jedinice Narodnooslobodilačke vojske.

Kad su u Cazinskoj krajini formirane brigade Unske operativne grupe u sastavu 4. korpusa NOV, u njih je ušao veliki broj omladine. Obzirom na potrebu kadrova u ovim brigadama, naročito političko-partijskih, i Nedjeljko ulazi u sastav 2. muslimanske brigade kao komesar 3. bataljona.

Veljko je početkom 1942. godine stupio u Dubravski partizanski odred i kasnije u Dubravsku četu. Sudjelovao je u akcijama koje je četa izvodila, politički se uzdizao i u ljeto 1942. godine, kada je formiran Omladinski bataljon »Joža Vlahović«, prvi omladinski bataljon u Hrvatskoj, Veljko ulazi u njegov sastav i u njemu se bori pune dvije godine. Bio je partijsko-politički rukovodilac u četi i bataljonu.

U oktobru 1942. postaje komesar 2. čete Omladinskog bataljona 4. kordunaške brigade; od polovice 1943. je zamjenik komesara

bataljona i sekretar bataljonskog biroa Komunističke partije, a od ljeta 1944. komesar 2. bataljona 1. brigade 8. kordunaške udarne divizije.

Veljko je bio posebno ponosan na Omladinski bataljon »Joža Vlahović«, jer su se u njemu borili rame uz rame omladinci iz raznih krajeva naše zemlje. On je sa svojim omladincima učestvovao u mnogim akcijama koje je izvodio Omladinski bataljon.

Bio je to mladić veoma vesele naravi, blizak svakome, veliki optimista i neustrašivi borac. On je svojom riječju, a isto tako i vlastitim primjerom, hrabrošću i ponašanjem, odgajao borce i komuniste te dao svoj veliki doprinos uspjesima i pobjedama jedinica u kojima se borio. Poznavali su ga i cijenili ne samo borci 1. brigade 8. kordunaške udarne divizije, nego i borci i rukovodioci drugih brigada i ostalih jedinica s kojima je Omladinski bataljon učestvovao u zajedničkim akcijama i borbama. Bio je neizmerno odan i iskren član KP, uvjeren u pobjedu NOB-a i socijalističke revolucije. Na veoma jasan i pristupačan način objašnjavao je odluke II zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu, sagledavao i tumačio naše buduće federativno uređenje zajednice naroda i narodnosti Jugoslavije.

Kada je oslobođen Beograd, braća Nedjeljko i Veljko su se neobično radovali toj velikoj pobjedi, očekujući i skoro oslobođenje čitave zemlje. Njihova radost je bila tim veća što je oslobođen grad u kome su izučavali zanat i otpočeli radom. Znali su da rat još uvijek nije završen, da će još biti borbi i žrtava, ali su bili spremni i odlučni da dadu svoj puni doprinos našoj slobodi i boljem životu.

Borci i narod Korduna i Cazinske krajine pripremali su se da proslave 7. novembra, 27. godišnjicu oktobarske revolucije. U čast toga dana odlučeno je da se napadne legionarsko-ustaška posada u Cazinu. Napad su izvršile jedinice 4. korpusa NOV Jugoslavije, i to: 2. muslimanska brigada Unske operativne grupe i 1. brigada 8. kordunaške udarne divizije. U 2. muslimanskoj brigadi Nedjeljko je komesar 3. bataljona, a u 1. brigadi 8. kordunaške udarne divizije Veljko komesar 2. bataljona.

Nakon vrlo žestokih borbi Cazin je oslobođen 8. novembra 1944. U nizu juriša boraca i rukovodilaca prednjačili su komunisti. Bilo je dosta žrtava. Jedinice 4. korpusa imale su 51 mrtvog i 224 ranjena borca i starješine. U jurišu 2. muslimanske brigade na utvrđene položaje na čelu 3. bataljona pada smrtno pogođen Nedjeljko Zatezalo.

Vijest o pogibiji Nedjeljka ožalostila je sve njegove drugove, omladinu i narod Korduna i Cazinske krajine. Omladina Cazina sa vijencima i cvijećem ispratila je njegovo mrtvo tijelo u Kordun gdje je i sahranjen, na veljunskom groblju, uz prisustvo drugova i suboraca, brata Veljka i velikog broja naroda, pogotovo omladine.

Evo kako je povodom njegove smrti pisao list Okružnog odbora

OMLADINSKI BATALJON "JOŽE VLAHOVIĆA"
PRIREDUJE SVETČANO "OSVJETLJENJE"

Noć je hladna, ali vedra. Deset je sati. Upravo razvaljujemo prugu između Kamanja i Ozlja. Već je gotovo s razvaljivanjem. Zatim čekamo i čekamo. Eto i ponoći. Voz upravo n' ilazi. Jedan blindirani vagon i 22 cisterne benzina, to je za nas važno. Prva četa - juriš! - čuje se oštar glas. Rezultat tog juriša bio je: 4 ubijena i 4 zarobljena Talijana i sedam željezničara. Zarobljeni materijal: 1 mitraljez - gvinta, 1 šmajser, 7 karabina. Šteta neprijatelju: zapaljene 22 cisterne benzina i 1 vagon pun građevnog materijala.

Talijani su se nalazili u blindiranom vagonu. Nijesu htjeli da izadu napolje. Ništa, mislimo mi - ima vremena - i pušćamo metcima bušeci cisterne, upaljujemo benzin. Zamalo bude sav voz opkoljen plamenom. Kad su Talijani vidjeli da su dogorjeli, predomislili su se i počeli provirivati kroz okance napolje nebi li kako usakli. Kako se koji pojavio tako ga skidamo motkom. Nekima uspeva da iskoče napolje, pa onda bježe kao pravi žabari prema potoku. Ali i to im uzalud. Mi ih hvatamo. Jedan je već kraj grmlja što viri iz potoka, ali omladinske noge su brže: jedan pucanj i on pada. Druge hvatamo žive.

Tek kad smo svršili sa "kokošarima" uspeva nam da pogledamo iznad i oko sebe. Svuda je ogroman plamen. Nebo se tako žari da i Zagrebčani mogu lagano da vide da "nešto" gori.

Jesmo li priredili lijepo osvjetljenje Paveliću? Mislimo da jesmo: za nas lijepo, ali za njega i njegovu bandu skupo.

Veljko Zatezalo
zamjenik politkomesara
bataljona "Jože Vlahovića"
IV Udarne Brigade VIII Divizije

USAOH-a za okrug Karlovac, pred Kongres antifašističke omladine Hrvatske, u broju 3 od 2. decembra 1944. godine:

»U borbama kod Cazina izgubili smo našeg nezaboravnog druga Nedjeljka Zatezala, iz Gornjih Dubrava.

Kao mnogo hrabrih omladinaca i Nedjeljko među prvima ustaje da brani svoju domovinu. Odan, vrijedan i požrtvovan u radu, Nedjeljko postaje član našeg Okružnog komiteta SKOJ-a odakle odlazi u Okrug Cazin gdje neumorno radi sa muslimanskom omladinom. Nedjeljko zatim odlazi u muslimansku brigadu, gdje postaje komesar jednog njenog bataljona i smjelo, na čelu kolone on vodi svoj bataljon u napad na ustaško gnijezdo Cazin.

U isto vrijeme dok Nedjeljko s jedne kote tuče neprijatelja njegov brat Veljko, komesar 2. bataljona, oštro udara po bandi. Poslije borbe oni će se vidjeti? Nedjeljko nije vidio brata. Neprijateljsko tane smrtonosno rani dragog nam druga.

Muslimanska omladina Pećigrada i Kladuše, koja je voljela svog mladog rukovodioca, ispratila je Nedjeljka i isplela mnogo vijenaca za njegov grob.

Na veljunskom groblju pokopano je tijelo našeg Nedjeljka, ali njegov lik će uvijek živjeti među nama.

»Osvetio sam već brata, ubio sam deset krvnika, ali to nije dosta, još će ih pasti«, rekao je Veljko na bratovom grobu.

Svi ćemo osvetiti našeg dragog nezaboravnog druga Nedjeljka koji je žrtvovao svoj mladi život za oslobođenje naše domovine.
SLAVA NAŠEM DRAGOM NEDJELJKU!«

Veljko je nastavio da se bori i djeluje sa još više snage i želje da dade svoj puni doprinos našoj konačnoj pobjedi. Brata je posebno cijenio i volio i žalost je njegova neizmijerna. Prošli su veoma sličan životni i borbeni put, od šegrta i radnika do borca i političko-partijskog rukovodioca.

Na žalost, taj i takav životni i borbeni put slično i završava.

Gotovo na kraju rata, 6. 2. 1945. u borbi na Raletini poginuo je i Veljko, ne dočekavši slobodu za koju se tako hrabro i odlučno borio. I on je sahranjen na veljunskom groblju — uz brata Nedjeljka.

Poslije oslobođenja posmrtni ostaci braće Nedjeljka i Veljka preneseni su i sahranjeni u spomen-kosturnicu u njihovom rodnom mjestu, u Gornjim Dubravama.

Ugradili su u našu današnjicu najviše što su mogli — svoje mlade živote — i zato poratne generacije treba da čuvaju i njeguju trajnu uspomenu na ove svijetle likove revolucije.

Duka Zatezalo

BRAĆA SIMO I RADE ZATEZALO SAJINI

Na ono malo posne zemlje u Pernovićima živjela je brojna porodica Nikole Zatezala Saje. Njemu i supruzi Marti trebalo je mnogo rada i još više mudrosti da ishrane osmoro djece. Nikola je bio vrijedan čovjek. Osim zemljoradnjom, bavio se i tesarskim poslovima. Pravio je građu za kuće, drvena kola, saonice, kace, tare, prekrivao krovove. Time je, uz ono što bi prikupio sa zemlje, mogao krpiti kraj s krajem. Mukotrpan život nagnao ga je da i djecu od najranije mladosti podstiče na rad. Imao je sreću da su mu sva djeca bila zdrava, skromna u prohtjevima i prilježna poslu.

Nije se znalo koje je zdravije i ornije za rad. Najprije su rođene tri kćeri — Savka, Mila i Štaka, pa Simo i Rade, a onda redom: Ljuba, Đuro i Sirmica. Svi su rođeni između 1916. i 1932. godine i svi su završili osnovnu školu, ali na daljnje školovanje nije se moglo ni pomišljati. Djeca su rasla, a s njima i brige. Bilo je sve jasnije da svi ne mogu opstati na maloj površini škrte zemlje. Moralo se »trbuhom za kruhom«, ali bez škola i kvalifikacija. Kuda?

Ljudi ovoga podneblja su gordi i prkosni. Oni svoje nedaće i siromaštvo podnose dostojanstveno. Ne dozvoljavaju da ih u njihovom siromaštvu bilo tko ponizi, ili da se netko smatra boljim samo zato što je bogatiji. Nikola je bio jedan od tih ponosnih ljudi koji je svoj ugled sticao radom i poštenjem. Neki su svoje probleme rješavali tako što su neko od djece slali da radi u dobrostojećim kućama. Nikoli to nije bilo ni na kraj pameti. Ako treba da budu sluge, neka budu svoje sluge, ali i svoji gospodari.

Držeći se toga usmjeravao je svoju djecu prema industriji. Sredinom tridesetih godina dvije kćeri su se zaposlile u Pamučnoj industriji Duga Resa. Najstarija se tamo i udala, također za tekstilnog radnika. To je porodici već bila velika olakšica i pomoć.

Pristigla su i dva starija sina: Simo, rođen 1921. i Rade 1923. godine. Dva brata, dva različita temperamenta, ali jednaka po osjećaju za poštenje i rad. Simo je poslije završene osnovne škole sve do 1939. godine pomagao roditeljima. Kao i svi vršnjaci u selu orao je i kopao, kosio livade i gmajne, sjekao drva e da bi koji metar prodao nakupcima i unio štogod u kuću.

Mnogima je Simo ostao u sjećanju po tome što je iznad svega cijenio pravičnost i iskrenost kod ljudi. Izbjegavao je nabusite i uobražene, naročito one koji su isticali svoj materijalni položaj kao nekakvu posebnu vrijednost koja ih uzdiže iznad drugih. Družio se pretežno sa onima u kojima je otkrivao crte poštenja, ljudske odanosti i saosjećanja. Cijenio je drugarstvo i bio spreman da se za druga žrtvuje i podijeli s njim dobro i zlo. U osnovi, taj visoki i plećati momak bio je velika dobričina. Zlobnici su ga katkad

znali zadirkivati što je na trenutke zamuckivao (djed po majci zbog govorne mane nosio je nadimak »Mučko«), ali Simo je oštrije reagirao samo ako bi to imalo prizvuk vrijeđanja ili ponižavanja. I na tom pitanju gradio je svoj odnos prema ljudima.

Početak 1939. i on se zaposlio u Pamučnoj industriji Duga Resa, u odjelu za bojenje tkanina. Zavolio je taj posao i, budući bistar, vrlo brzo ovladao tehnologijom boja. Stanovao je kod sestre i zeta Cvijana Sekulića, ali je subotom redovito dolazio kući. Tada bi oduševljeno pričao o svom poslu i novim ljudima koje je susretao i upoznavao. Nesebično je čašćavao seoske pušaće koji su vječito bili bez duvana. Neki su ga već nazivali »naš Simić — naš duvanić«. Nedjeljom i o praznicima kretao bi se sa desetak svojih drugova i obavezno odlazio na seoska prela, na sjedeljke i ples uz usnu harmoniku. o ženidbi, dakle, nije mogao razmišljati jer, i u boljim materijalnim prilikama, to je moglo doći u obzir tek poslije odsluženja vojnog roka. No momci su ipak znali da se među djevojkama Janjana i Papića krila jedna velika ljubav Sime Nikolina.

Dvije godine mlađi Rade, bio je pomalo potisnut u stranu od starijeg brata. Bio je nešto kočopernije, vragolastije prirode. Uvijek vedra duha, volio se šaliti na svoj i tuđi račun. Lako se uklapao u društva mlađih i starijih, pa i u krug u kome se kretao stariji brat. Simo bi ga koji put pokušao odstraniti govoreći da deranima nije mjesto među ozbiljnim ljudima. To, međutim, nije remetilo harmoniju među njima i Rade se nije ljutio na brata. Mnogo puta mu je Simo od svoje male radničke plaće kupio hlače, cipele ili kakav drugi odjevni predmet. »Mali« bi se onda hvalio i s ponosom izgovarao njegovo ime. Na sebi svojstven način sve bi popratio prigodnom šalom da je on to i zaslužio jer, dok se Simo »gospodski provodi« u Dugoj Resi, on kod kuće »crnči za dvojicu«. Bio je u pravu, donekle, samo za ovo posljednje, jer Simo se nije baš mnogo provodio među kemikalijama tekstilne tvornice, najmanje »gospodski«.

Tako je to potrajalo sve do 1941. godine. Okupacijom zemlje i uspostavljanjem ustaškog režima za Simu više nije bilo posla u Dugoj Reši. Stigao je kući živ, a i to je bio uspjeh u danima sulude opće hajke na ljude. Kuća Nikole Zatezala Saje počela se naglo puniti. Jedna za drugom vraćale su se kćeri. Došao je i zet Cvijan Sekulić. Onda je neočekivano iz Dalja u Slavoniji stigao i Nikolin pašanac, Simo Višnjić Šmanjak, sa ženom i četvoro djece. Tamo su, naime, ustaše pod vodstvom popa Sidonija Solca bez milosti počele progoniti pravoslavce, nasilno ih pokrštavati ili jednostavno ubijati. Spas je bio u bjekstvu i varljivoj nadi da će u starom kraju biti mirni. Nastali su teški dani za Nikolu Sajina. U nevelikoj kući nije bilo dovoljno mjesta ni za svu njegovu čeljad, a sada se tamo zbilosamnaest duša. Sve je trebalo nahraniti, smjestiti i osigurati.

Najveći dio ljeta i jeseni 1941. godine proveli su u bježanju i

skrivanju od progona ustaša koji su upadali u sela i zaseoke. Narod je spontano organizirao straže i izvidnice da bi na vrijeme mogao pobjeći i sakriti se na sigurnije mjesto. Izbežumljeni i preplašeni prizivali su pomoć, ali ona ni od kuda nije stizala.

Nešto nade među ukućane Nikole Sajina unio je jedne večeri u jesen 1941. godine zet Cvijan Sekulić kada se vratio iz Perjasice odakle je bio rodom. Narod se diže na ustanak, naoružava se — rekao je.

— Pomozi, Bože i sveta Petko! — u čudu se krstila ne vjerujući Marta Nikolina.

Istini za volju, sveta Petka, čiji su hram u Gornjim Dubravama ustaše zapalile, a sveštenika Đuru Alagića zaklale, tu zaista nije mogla ništa pomoći. Pomoć je stigla sa sasvim druge strane, a to je Cvijan tada već dobro znao. Tih dana je već bio formiran Dubravski partizanski odred. Cvijan i Simo, najstariji Nikolin sin, odmah su se priključili narodnooslobodilačkom pokretu. Simo je bio i na formiranju Dubravskog odreda. Tada je počelo novo razdoblje u životu ove porodice.

Simo je mjesecima nenaoružan išao za Dubravskim odredom čekajući bilo kakvo oružje, ne bi li i sam mogao učestvovati u akcijama. I mlađi brat Rade bio je na spisku Rezervnog partizanskog odreda Donjih Dubrava od njegovog formiranja, decembra 1941. godine. Početkom januara 1942. godine najzad se i Simo dočepao puške, jednog austrijskog »manlichera«. Postao je borac 3. (dubravskog) voda 1. (perjasičke) čete 2. bataljona Prvog kordunaškog partizanskog odreda. Bio je ponosan i sretan što je to njemu uspjelo prije mnogih starijih koji su bili kvalifikovaniji jer su odslužili vojsku.

Na žalost, vojevanje Sime Zatezala Sajina trajalo je prekratko. Samo nekoliko dana prije formiranja Dubravske čete, 27. aprila 1942. godine, poginuo je. Toga dana jedinice Prvog kordunaškog partizanskog odreda izvršile su napad na neprijateljsku posadu u Perjasici. U napadu je učestvovao i 3. (dubravski) vod. U trenutku kada je otpor neprijatelja već bio slomljen, Simo je iza jednog debelog zida kasarne blokirao jednog žandara. Naizmjenično su se natpucavali. Međutim, iskusni žandar je nadmudrio mladog i neiskusnog borca. Kada je osjetio da je Simo ispraznio pušku i da ubacuje novi šaržer, slobodno je izvirio iza svog zaklona i pogodio ga u grudi. U tom času neprijatelj je već bio savladan. Perjasica je bila oslobođena i tu se više nikada nije ustalila neprijateljska posada. Simo Zatezalo Sajin je sahranjen na perjasičkom groblju uz počast i tugu svih boraca. Imao je samo 21 godinu.

Roditelji i ostali članovi porodice teško su primili vijest o Siminoj pogibiji. Crnina više nije silazila sa glave Marte Nikoline. Ali, u ratu kakav je bio ovaj, gdje su glave žena, djece i staraca padale na svakom koraku, neki ovješćali stari rezoni neumitno su

%

ustupali mjesto novim. Poginuti je mogao i kod kuće, mogli su ga uhvatiti i zaklati kao marvu. Uostalom, u sumanutim fašističkim kanonima to mu je već bilo namijenjeno. A kada je već tako, onda je bolje i časnije da pogine kao borac za slobodu s puškom u ruci. Takvo shvatanje, uvriježeno u svijesti naroda, ublažilo je bol Nikole i Marte, štoviše, to kao da je dalo podstrek da se i Rade još aktivnije uključi u pokret.

Čitavu 1942. i do ljeta 1943. godine Rade Zatezalo Sajin bio je u onom jezgru omladine koja je neštedimice učestvovala u mnogim akcijama. Po potrebi bio je kurir, izviđač i vodič partizana. Po snijegu i kiši, mnogo puta i noću, prelazio je Mrežnicu da bi na vrijeme donio neku važnu informaciju ili preveo grupu partizana.

Š jeseći 1943. godine i Rade odlazi da se s puškom u ruci bori za bolju sutrašnjicu. Dolazi u Prvu kordunašku udarnu brigadu i s njom ide iz borbe u borbu. Bio je sretan kada bi brigada operisala na području Dubrava. Onda bi na časak svratio do kuće da obiđe prebrzo ostarjele roditelje. Tako je bilo i poslije Nove 1944. godine. U jednoj široj operaciji duž komunikacija Karlovac — Ogulin njegova brigada je dobila zadatak da razoruža neprijateljsku posadu i poruši Globornički most. To ga je posebno obradovalo. Bio je Badnjak — 6. januara 1944. godine. Nekako je uspio da prije odlaska na polazni položaj skokne do kuće. Preobuo je vlažnu obuću i pohitao da se pridruži drugovima. »Svрати, sinko, ako ikako budeš mogao. Sjutra je Božić.« — rekla je brižna majka.

Borba je bila žestoka. Most, opasan bunkerima sa obje strane, branila je brojna i dobro naoružana neprijateljska posada. Uz teške gubitke partizanske jedinice osvajale su bunker za bunkerom. Na prilazu samom mostu u nezadrživom jurišu, u kome će neprijatelj za koji minut položiti oružje, smrtno je pogođen Rade Zatezalo, drugi sin Nikole Sajina. Kao i Simo prije dvije godine, i Rade je imao svega 21 godinu.

Umjesto česnice na božićnu trpezu, poput davnašnjeg paganskog običaja, Nikola i Marta prinijeli su otadžbini i slobodi drugu žrtvu u krvi.

Da li se još šta više moglo žrtvovati?

Duro D. Rebić

SIMO ZATEZALO COJLE

Narodna pjesma, uz mnoge druge u našoj NOB, ovjekovječila je lik izuzetno hrabrog borca i komandira Sime Zatezala Cojla.

»Silan junak, zato svakom mio,
svaki borac s njim se ponosio.
Iz Dubrava on rodnom bijaše
Strah i trepet za dušmane naše.«

Rodom iz Dubrava, obreo se u Dubravskom partizanskom odredu i Dubravskoj partizanskoj četi i ubrzo se proćuo glas o njemu ne samo u Dubravama, nego i na cijelom Kordunu.

Rođen je 1919 . godine u Gornjim Dubravama u obitelji Petra i Marice koji su imali šestero djece. Brat Nikola nastradao je već u prvim ustaškim pogromima nad Dubravcima, a sestre Mikica, Sirnica Zorka i Marta sa roditeljima i zetovima Perom i Đurom učesnici su NOR-a. Simu je kapitulacija bivše jugoslovenske vojske zatekla na odsluženju vojnog roka u planinskom puku Škofja Loka. Bio je odličan vojnik što će mu kasnije poslužiti kao dragocjeno iskustvo u partizanskoj borbi. Već prvih dana ustanka na prostoru Dubrava svrstava se u redove Dubravskog partizanskog odreda gdje je odmah stekao velike simpatije svih boraca. Bio je hrabar, i uvijek pun optimizma i spremnosti za šalu, pjesmu, a odlučan i ozbiljan u borbi.

Upoznao sam ga uoči 7. novembra 1941. godine, kada je Dubravski partizanski odred pripremao dvije akcije na dan oktobarske revolucije. Glavnina odreda pošla je u poznatu diverziju između željezničkih stanica Gornje Dubrave i Tounj. Postavljajući minu pod šinu dogodila se ona poznata tragedija u kojoj je poginulo 7 drugova na čelu s komandirima odreda Đurom Zatezalom i Judom.

Te iste večeri Cojle i Todor Jaković Zec došli su sa dvojicom naoružanih boraca u selo Miriće da razoružaju željezničke stražare u čuvarni br. 324. Nas četiri, pet omladinaca iz Donjih Zatezala uputio je Cojle u čuvarnu prugu da zabavimo na neki način stražare, da im otupimo oštricu budnosti, kako bi njih četvorica iznenadnim prepadom upali u stražarnu i oduzeli im oružje.

Akcija je prema zamisli Cojla i izvedena. Mi nismo uspjeli još ni sjesti u stražarnu, a za nama su Simo Cojle i Tode Zec upali u

nju, i opalivši svega jedan metak u plafon oduzeli stražarima dvije puške, a da ovi, ošamućeni i zaprepašteni, nisu ni bili svjesni šta im se u tom momentu dogodilo. Dok je Tode Zec uništavao telefonsku instalaciju, Simo Cojle je stajao na vratima govoreći: »Puškomitraljezac na oprez!« stavlajući na taj način do znanja stražarima da ih ima još, te da su naoružani puškomitraljezom, mada nisu imali to oružje u svojoj maloj partizanskoj jedinici.

Skoro na istovjetan način, u istoj stražari, januara 1942. godine oduzeli su Simo Zatezalo Cojle i Simo Zatezalo Škerić pušku željezničkom stražaru. Pri povratku iz akcije u kući Rade Zatezala Gnjatinkina Simo Zatezalo Škerić je uzviknuo: »Ovo je Paveliću mala šteta a nama velika korist«, što i danas poslovično zvuči.

Od tih dana pa do herojske pogibije Sime Zatezala Cojla nastaje naše drugovanje i zajednička borba, sa malim prekidima, ili zbog bolesti, ili zbog nekih kurseva i tome slično.

Kud god je naša Partizanska dubravska četa prolazila 1942. godine, Simo je ljepotom stasitog mladića, svojim šarmom, duhovitošću i veselošću plijenio srca ljudi i žena. On je uvijek bio taj koji je kolo poveo na priredbi. On je prvi i na teškim napornim marševima vodio pjesmu u koloni i dizao moral borcima kada nam nije bilo do pjesme. Cojle je te godine, već kao komandir voda, upadao prvi u željezničke kompozicije i razoružavao neprijateljske vojnike. Iako starješina, u borbi je uzimao puškomitraljez i prvi jurišao u napadu na Bosiljevo, na Siču, na Primišlje, na žandare i ustaše u Kaluderskom gaju, na vodnu pumpu u Generalskom Stolu. Istakao se posebno u borbi protiv ustaško-žandarmerijske postaje u Perjasici 27. aprila 1942. godine.

Mnogi od nas običnih boraca u to vrijeme još nismo bili svjesni dalekosežnih ciljeva NOB-a i revolucije. Znali smo samo toliko da se treba boriti protiv okupatora, protiv domaćih izdajnika — do konačnog oslobođenja zemlje. Učili su nas rukovodioci i članovi KPJ da moramo njegovati humane odnose prema narodu, da mu tumačimo ciljeve naše borbe i tako ga pridobijamo za nju. o tome očito govori i slijedeći slučaj.

Početkom marta 1942. godine, jedna grupa boraca dobila je zadatak da pronademo radio-aparat za potrebe rukovodstva NOP-a na Kordunu. Doznali smo da u Lešću (Toplice) postoje 3 radio-aparata, kod bivšeg ministra Šibenika, trgovca Nikice Diklića i obučara Svibnja.

Jedne noći krenulo je u akciju nas desetak. Provukli smo se između sela koja su tada bila pod snažnim uticajem neprijateljske propagande da su partizani kriminalci, pljačkaši, četnici i tome slično. Akciju smo uspješno izveli. Pored radio-aparata zaplijenili smo kod ministra Šibenika jednu pušku i dvogled. Prilikom povratka na samom mostu na Dobri susreli smo grupu od oko 40 ljudi i žena koja se oko pola noći vraćala sa voza iz željezničke stanice

Generalski Stol u pravcu Bosiljeva. Ugledavši naoružane ljude jedan iz grupe je uzviknuo: »Evo naše vojske!« misleći da su to domobrani ili neka druga Pavelićeva jedinica. U tom momentu Simo Cojle ih je upitao: »Da li znate kakva smo mi vojska?« i baterijskom lampom osvijetlio svoju glavu sa partizankom i velikom petokrakom zvijezdom ispod koje su sa svake strane vidljivo stajale hrvatska i srpska trobojnica. Nastao je tajac, strah i zaprepaštenje ljudi. Odakle partizani tako duboko u neoslobodenoj teritoriji, gdje se još nisu pojavljivali?

Tada su Simo Zatezalo Cojle i Simo Škerić održali jedan mali improvizirani miting na mostu, objašnjavajući kakva smo mi vojska i zašto se borimo. Govorili su o narodnoj vojsci u kojoj se jednako bore i Hrvati i Srbi, i kako je mjesto svih poštenih i pravih ljudi među partizanima ...

Puni sat smo razgovarali sa ovim ljudima. Pri kraju ponovo se čuo glas iz grupe: »Ak je tak, kak vi velite, onda ste vi naša prava vojska.« »Da«, rekao je Simo Cojle, »mi smo vaša prava vojska.«

Ovaj zbor odjeknuo je hrvatskim selima kao bomba. Nedjeljama se prepričavalo kako su partizani fini i dobri ljudi. A Mija i Joža Šuvaga iz Generalskog Stola došli su sutradan u Donje Zatezale i pričali da među partizanima »Nema sirotinje«, da su to sve »gospoda u lijepa odijela obučeni, i svi imaju sate na rukama.«

Cojle je bio veoma odvažan diverzant, umješšan u rušenju željezničke pruge i vozova. Prvi je među Dubravcima sa Todorom Jakovićem Zecom završio diverzantski kurs kod Ivana Hariša — Gromovnika. Njih dvojica su sa kursa u Točak dopremili neeksplodiranu avionsku bombu tešku 75 kg. Bombu smo zatim dopremili u Lužanjak. Simo i Tode ukopali su je pod željezničku šinu i podesivši je na potezno paljenje, 9. septembra 1942. izazvali eksploziju pod oklopnim vagonom u kome su bili neprijateljski vojnici. Ubijeno je 9 vojnika, jedan oficir i jedan željezničar, uništeni vagoni, naoružanje i municija u oklopnom vozu. U našim očima ugled Cojla još je više porastao poslije ove akcije.

Većina Dubravaca iz Dubravske partizanske čete ušli su 16. 9. 1942. u sastav Druge kordunaške brigade u selu Petrova Poljana na Kordunu. Među njima je bio i Cojle. Međutim, već sutradan je iz brigade izdvojeno 7 Dubravaca i 3 Kordunaša od kojih je formirana prva diverzantska desetina i vraćena pod komandu Kordunaškog partizanskog odreda sa zadatkom da vrši diverzije na željezničkoj pruzi Karlovač — Ogulin, na prostoru Dubrava. Komandir desetine bio je Simo Škerić, a njegov zamjenik Cojle.

Vratili smo se u selo Miriće u Donjim Dubravama. Tu su planirane akcije pa smo za nepunih dvadesetak dana izveli dvije krupne diverzije na istom mjestu, na željezničkoj pruzi između Zvečaja i Generalskog Stola, u visini Puškarićeve pilane, na svega nekoliko

stotina metara od talijanske posade na stražari br. 320. Oba puta srušena je po jedna kompletna željeznička kompozicija. Lokomotiva i vagoni su survani u okolne vrtače, a pruga razrušena.

Ovim akcijama rukovodio je Cojle. Provlačili smo se noću u najvećoj tajnosti i prikiveni oba puta čekali do pola dana kad vozovi prolaze punom brzinom. Brzo smo silazili na prugu, rastavljali šine i čekali da naiđe voz. Iako nas nije bilo više od 6—7 u akciji, nikada se nismo nakon rušenja voza povlačili. Cojle je uvijek prvi jurišao ka srušenim vagonima. Prvi put smo zaplijenili poštu i znatnu količinu novca, a drugi put je Cojle upao u vagon, razbivši kundakom prozor i izvukao iz njega jednog talijanskog podoficira fašistu, crnokošuljaša, do zuba naoružanog.

Kada nismo išli u diverzije na prugu, skoro svake noći smo u manjim grupama odlazili u napucavanje na talijanske i ustaške posade, i tako uznemiravali neprijatelja, naročito Talijane, koji su onda cijelu noć iz straha pucali i trošili na desetine hiljada metaka.

Polovinom oktobra 1942. godine, desetina je dobila zadatak da dođe na Kordun radi delaboracije i korišćenja neeksplozivnih neprijateljskih avio-bombi.

Tu nas je zatekla snažna talijanska of anzi va na Perjasicu. Prebacili smo se na desnu obalu Korane, u Gornji Skrad. Naišao je komandant Kordunaškog partizanskog odreda i naredio da se desetina odmah prebaci u pozadinu neprijatelja, da se probije do željezničke pruge, da vrši diverzije i time koliko-toliko olakša borbu naših snaga u Perjasici. Komandir Simo Škerić tražio je vodiča koji će nas sprovesti preko neoslobođene teritorije u visini Duge Rese, kako bismo se zabacili u pozadinu neprijatelja. Komandant je obećao uputiti Juru Drvodelića da nas vodi. Prošla su dva sata, a Drvodelić ne stiže. Na inzistiranje Cojla odluka pada i sami odlazimo u nepoznato.

Preko Korane, kod Donjeg Skrada, prebacujemo se u prvi sumrak. Prolazimo između neprijateljskih posada Siče i Barilovića i oko sat prije ponoći izbijamo na obalu Mrežnice, uzvodno od Belavića. Skela se nalazi na suprotnoj obali, a čuva je domobran. Neki seljak nas obavještava da će uskoro naići radnici iz dugoreške tvornice koje će domobran prevesti na desnu obalu, a onda vratiti skelu nazad. »To će nam dobro doći«, kaže Cojle, »pomoći će nam domobran«. Pod zaštitom mraka raspoređujemo se oko mjesta pristajanja skele i čekamo. Čujemo već i razgovor fabričkih radnika. Skela uskoro kreće. Još nije ni pristala uz obalu, a Cojle skače na nju, razoružava zaprepaštenog domobrana i uzima skelu u svoje ruke. Iznenadeni radnici silaze, i odlaze svojim kućama, a mi zaplovimo prema lijevoj obali. Uskoro nas je stigao i vodič Jura Drvodelić.

Svega nekoliko desetina metara ispred nas je željeznička pruga. Našli smo se ponovo u poznatom ambijentu, rastavili željez-

ničke šine, i produžili dalje. Zaobilazeći Zvečaj, Generalski Stol i Donje Dubrave, gdje su bile neprijateljske posade, već istog dana stigli smo u selo Mikašinoviće u Gornjim Dubravama. Odatle smo se povukli do takozvanog Štrca, između Globorničkog mosta i stanice Gornje Dubrave. Tu smo usred dana srušili teretni vojni transport čime smo više od 24 sata paralisali saobraćaj za vrijeme ofanzive na Perjasicu, 17. 10. 1942. godine. I u ovoj akciji vodio nas je Cojle. Prvi je izišao na prugu. Jedva smo uspjeli da se povučemo iz ove akcije.

Osim što je bio hrabar, Cojle je bio krajnje požrtvovan kada je trebalo spasavati ljude iz bilo koje opasnosti. Evo i jednog takvog primjera.

Naša diverzantska desetina se oktobra 1942. godine, poslije jedne akcije, odmarala u Mirićima. Negdje pred zoru dotrčala je Ljuba Jaković Tanasijina i obavijestila nas da su Pavelićevi žandari opkolili kuću Dudana Jakovića sa namjerom da ga odvedu. Za svega desetak minuta mi smo opkolili žandare, a Cojle se spretno privukao i sa nekoliko desetina metara pogodio žandara koji je pao ispred praga Dudanove kuće. Ostali su se razbježali i Dudan je bio spašen gotovo sigurne smrti.

Posebno poglavlje u Cojlovom životu predstavlja odlazak u III brigadu 8. divizije. Ubrzo, koncem 1942. u brigadi postaje član KPJ i komandir III čete trećeg bataljona treće brigade. Njegov odnos prema drugovima i umješnost u borbi brzo su uočeni pa mu je povjereno da komandu je četom. Ponosio se svojim članstvom u KPJ i na svakom sastanku ćelije isticao da komunisti i skojevci moraju služiti primjerom, kako u borbi tako i u političkoj akciji u odnosu prema narodu.

Služio je primjerom cijeloj brigadi. Gdje se god četa nalazila, ili u borbi ili na odmoru, u njoj je uvijek bilo pravo borbeno raspoloženje. Kud god smo prolazili, volio ga je narod.

Kada je naš 3. bataljon oslobodio Topusko 1943. godine (to je bilo prvo oslobođenje ovog banijskog mjesta), četa je skoro mjesec dana držala položaj prema Glini, u selu Gređanima. Narod nas je toliko zavolio, a pogotovo komandira Cojla, da nas je omladina Gređana pratila nekoliko kilometara kada smo krenuli za Liku.

U sastavu bataljona i brigade neustrašivo je vodio svoju četvu iz borbe u borbu, prokrstarivši tokom 1943. godine Kordunom, Likom i Cazinskom krajinom da bi se na Banji 25. novembra 1943. godine ugasio njegov mladi život u selu Hrastovici kod Petrinje.

Dana 24. novembra četa se nalazila u selu Bačuga, nekoliko kilometara od neprijateljskog uporišta u Hrastovici. Tu i u širem regionu bile su raspoređene i druge snage 8. udarne divizije određene za napad na Hrastovicu. Istog dana doznali smo da je Cojle proizveden u čin poručnika i da je postavljen za zamjenika komandanta našeg 3. bataljona 3. brigade. Koliko su se borci tome veselili

toliko su bili i rastuženi što će se rastati od zaista voljenog druga i komandira.

Negdje u popodnevnim časovima 24. novembra okupio se komandni kadar bataljona, na čelu sa komandantom Simom Kozlinom, da krene u izviđanje prema Hrastovici kako bi na terenu konkretizovao borbene zadatke i pravce napada četama. Bataljon je, naime, bio na pravcu glavnog udara brigade. Sjećam se da je Cojle tada zagrlio svog dobrog druga, komandira 2. čete Milu Janjića i polazeći u izviđanje rekao mu da je to posljedni put da vodi svoju četvu u napad. Na našu veliku žalost to je i bilo tako.

Polazeći u tmurnoj novembarskoj noći u napad na Hrastovicu Cojlina četa se kretala na desnom krilu bataljona. Napredovali smo između željezničke pruge i ceste, od Bačuge i sela Kraljevčana, u pravcu Hrastovice. Kada smo došli na domak neprijateljskih utvrđenja, našli smo se na ravnom terenu. Primijetivši nas, neprijatelj nas je pustio na blisko odstojanje, a onda otvorio paklenu vatru iz svih vrsta pješadijskog naoružanja. Četa je zaleгла. Pod zaštitom mraka jedan vod je uspio da se prebaci Iz ravnice i zauzme položaje duž nasipa željezničke pruge. Drugi dio čete ostao je ispred bunkera u ravnici.

Ogranulo je i sunce. Komandir Cojle bio je jako zabrinut za glavninu čete. Pokušavao je da osmotri da li su borci ispred neprijateljskih bunkera izginuli. Kad god bi pomolio glavu, iz jednog propusta pod željezničkom prugom, iz neprijateljskog bunkera, šarac je kosio, pa nije bilo moguće procijeniti šta se sa ovim borcima dogodilo.

Pritisak naših snaga iz drugih pogodnijih pravaca bio je sve jači. Cojle se dogovara s političkim komesarom čete Vašom Roknićem i donosi odluku da se sam, duž nasipa željezničke pruge, provuče, i prebaci na lijevo krilo bataljona, na sektor druge čete, i da podstakne napad kako bi se olakšao zaista izuzetno težak položaj njegove čete. I zaista, negdje poslije jedanaest časova uspijeva našim snagama da prodru u Hrastovicu. I kada smo primijetili da neprijatelj odstupa iz prvih linija ispred naše čete, komesar čete naređuje juriš. Dižemo se svi i trkom upadamo u prve bunke bacajući bombe. Digoše se borci kao jedan. I oni borci koji su se nalazili ispred bunkera istovremeno izvršiše juriš. Ni jedan od njih nije nastradao. Zahvaljujući mekom zemljištu uspjeli su se neko ašovčićem, a neko rukama, ukopati i napraviti zaklone.

Nakon upada u Hrastovicu krećem duž ulice. Jedan seljak mi pokaza kuću u kojoj je bila smještena njemačka komanda. Na zidu jedne sobe visilo je nekoliko novih uniformi njemačkih oficira i podoficira, a na stolu sam u drvenoj kutijici našao 14 originalnih metalno-staklenih crvenih petokrata zvijezda sa srpom i čekićem. Bili su to »suvenirni« Nijemaca sa istočnog fronta. Tu sam izabrao najljepšu uniformu za komandira Cojla, a petokrake zvijezde stavio u džep.

Krenuo sam u pravcu gdje sam očekivao susresti Cojla, ali sam sreo Đuru Vujkaliju, borca Cojlove čete, rodom iz Krstinje, koji mi plačući saopšti: »Duka, znaš li da je naš Cojle poginuo?« Od silnog uzbuđenja ona uniforma mi je ispala iz ruku i ostala u blatu, a ja sam požurio na ivicu sela, ne vjerujući u njegovu pogibiju. Na žalost, pokazalo se da je teška vijest bila gorka istina.

Cojle je, kako mi je ispričao borac mitraljezac, u zanosu zadovoljstva, kada je vidio da su borci njegove čete krenuli na juriš, priskočio mitraljezu i počeo da puni redenic kako bi ovaj što efikasnije gađao Nijemce koji su bježali u pravcu Petrinje. Međutim, zaostali Nijemac uočio je partizanskog starješinu, u oficirskoj uniformi i zelenoj partizanskoj kapi, precizno nanišanio i oborio ovog nezaboravnog druga, neustrašivog i omiljenog borca revolucije.

U mom životu do tada nije bilo tragičnijeg ni tužnijeg događaja. Poklonio sam se sjeni našeg palog ratnog druga i ispratio ga na vječni počinak u selu Bačugu gdje i danas počiva. Komesar čete Vaso Roknić je usred Hrastovice okupio četvu, pa toplim i snažnim riječima odao poštu ovom proslavljenom junaku. Naišli su tada komandant i politički komesar korpusa, Bogdan Oreščanin i Veco Holjevac. Izraziše saučešće komesaru i svim borcima čete, i sa nekoliko toplih riječi evocirali su uspomenu na komandira Simu Cojla.

Prilikom povratka naše brigade sa Banije na Kordun glas o pogibiji Sime Zatezala — Cojla išao je ispred nas. Svuda tuga i žalost — od Banije, po Kordunu do Dubrava.

Đuro M. Zatezalo

POGIBIJA SIME ZATEZALA

U jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije sudjelovalo je više stotina Dubravaca. Svoje živote za bolju sutrašnjicu dalo je 123 borca. Mnogi su se istakli svojom hrabrošću i umješnim komandovanjem, pa su zbog toga bili omljubljeni u narodu Dubrava i Korduna. I ne samo to. Mnogi su opjevani u narodnoj pjesmi, koja je bila poticaj živima da ne klonu pod terorom života. Jedna takva pjesma posvećena je i pogibiji Sime Zatezala. U ovoj pjesmi nije sačuvana samo prošlost od zaborava, nego čovjek u određenom vremenu. Pjesmu prenosimo u cijelosti, a objavljena je u knjizi »Narodne pjesme Korduna« (sakupio i uredio Stanko Opaoić — Čanica, Zagreb, 1971.)

Čujte, braćo, pjesmu od junaka
Kakvih više ne porodi majka.
Tu je prvi Zatezalo Simo,
Ali »Cojle« nadimak je imo.
Silan junak, zato svakom mio,
Svaki borac s njim se ponosio.
Iz Dubrava on rodom bijaše,
Strah i trepet za dušmane naše.
Znali su ga i Kordun i Lika
Jer imaše srce od čelika.
Svaka su ga spominjala usta,
Svud ga pjesma pratila je pusta.
Pjevale mu devojke i snaše,
Mladan junak a lijep bijaše.
Mnogo srce za njim zaigralo,
Mnogo suza za njim se prolilo,
Mnogo cura za njim uzdahnulo.
Al' mu borba najmilija bila,
Pratila ga nagorkinja vila
Kao nekad Kraljevića Marka,
Pobjeda mu bješe želja žarka.
Al' slušajte što ću reći sade,
Kakve, braćo, doživjesmo jade.
To bijaše četrdeset treće
Kad brigada Hrastovici kreće.
Pred brigadom Cojle je letio,
Zamjenik je komandanta bio.
Kada Cojle pred brigadom jaši,
Na pobjedu misle Kordunaši,
Kada Cojle njima komanduje,
U smrt tada nitko ne vjeruje.
Hrastovicu napade brigada,
Sa svih strana s'čuje kanonada:
Topi grme, a granata praši,
Dobro biju mladi Kordunaši.
To su borci Osme divizije
Koju j' dušman dobro upamtio.
Hrastovica, sam je bog ubio,
Tu se dušman dobro utvrdio.
Krv poteče na obadvije strane,
Al' se Švabe bez predaha brane.
Za juriš je sad komanda pala,
Na juriš su čete poletjele.
Do zidova Cojle četvu vodi,
Tu dušmansko tane ga pogodi.
Pade junak, više se ne miče,
Tad dušmani pritiskoše jače,

Odbaciše natrag jurišače,
Al' se borba razgori još jače.
Glas proleti kao brza munja,
Hrastovica zadrhta i Sunja.
Mrtav Cojle ostao kod zida,
Pa je četa osjetila stida.
Al, to, braćo, dugo ne potraja,
Pobjesniše borci kao vuci,
Vriska stoji: »Jurišaj i tuci!
Čekaj, Švabo, da se ogledamo
Ni mrtvoga Sime vam ne damo!«
Tad se desi što se rijetko zbiva,
Čujte, braćo, istina je živa:
Cijela četa zatomila tugu
Jer je jača ljubav prema drugu:
Dobrovoljac sred krvave tuče
Potrbuške do zida se vuče:
Prava ljubav ali nova žrtva
Da izvuče komandanta mrtva.
Prvi pade, to drugovi vide,
Za njim drugi dobrovoljno ide.
Tako sedam drugova nam pade.
Jarko sunce od čuda zastade.
I dušman se tome čudu čudi
Jer takovih on ne vidje ljudi:
Sedam gine za jednoga druga
Jer partizan nije tuđa sluga.
Za slobodu dušmana satrti —
Ta ideja jača je od smrti.
Takve, Švabo, nećeš pobijediti,
Već ćeš ovdje kosti ostaviti.
Kroz planine odjekuje jeka:
Takav Cojle živjeće do vijeka!

Ljudski gubici i ratna šteta na području općine Gornje Dubrave 1941-1945.

Aprilski rat i slom kraljevine Jugoslavije u općini Gornje Dubrave, koja je obuhvatala područje Donjih i Gornjih Dubrava i Ponikve, sa ukupno 40 zaselaka dočekalo je 1941. godine 3944 stanovnika. U vremenu od početka rata 6. aprila 1941. pa do pobjede 15. maja 1945. godine prema dosad utvrđenim podacima poginuli su kao borci NOV, te ubijene ili umrle uslijed fašističkog terora 433 osobe ili 11% stanovništva. Od toga broja (433) u općini Gornje Dubrave život za slobodu dala su 123 borca ili 28%, a kao žrtve fašističkog terora i rata ubijeno je, zaklano ili umrlo od posljedica mučenja 310 osoba ili 12%.¹ U ovom broju nisu obuhvaćeni svi gubici koje je narod tog kraja imao u NOR-u. Izvan obrađenih podataka, određeni je broj žena, djece, staraca, pa i ljudi srednje starosne dobi koji su umrli prijevremenom smrću, uslijed ratnih napora, iscrpljenosti, neishranjenosti i neotpornosti prema raznim bolestima. Mnogi slučajevi smrti od raznih zaraza, tifusa, zapaljenja pluća, tuberkuloze, paralize, trovanja, duševnih poremećaja i ostalih tegoba što ih je donio najkrvaviji rat u historiji naših naroda, ostali su izvan ovih popisa i statističkih pregleda.

Pali borci

Popis palih boraca ratne općine Gornje Dubrave obuhvaća sve poginule i umrle borce partizanskih jedinica, vojno-pozadinskih organa, aktivne učesnike NOB-e na dužnostima odbornika narodne vlasti, odbora AFŽ-a, USAOH-a, članova KPJ i SKOJ-a, te pripadnike ostalih pozadinskih organa i službi. Sistematizacija popisa palih boraca izvršena je prema tri najveća naselja: Gornje Dubrave, Donje Dubrave i Ponikve, po selima abecednim redom. Popisom su obuhvaćeni i oni koji su se u danima terora zatekli u drugim mjestima Jugoslavije, ali su bili vezani za svoju porodicu i selo.

¹ Ovaj popis ukupnih ljudskih gubitaka, izrađen je na osnovu popisa SUBNOR-a, na temelju provedene ankete 1984—1986. Historijskog arhiva Karlovac, fond Savezna komisija za utvrđivanje ratnih zločina (ZKRZ).

Među njima su najvećim dijelom đaci, studenti i privremeno zaposleni radnici.

Prema dosad utvrđenim podacima iz općine Gornje Dubrave živote u borbi za slobodu su dala 123 boraca, od kojih 119 muškaraca i 4 žene.² Najveći broj poginulih boraca je iz Gornjih Dubrava (57), zatim Donjih Dubrava (41) i Ponikava (25). Broj palih boraca prema starosnoj strukturi izgleda ovako: u prvoj grupi koju su sačinjavali tek stasali mladići do 20 godina palo je 32, u drugoj grupi od 21—30 godina vojnički najsposobnijoj poginulo je 67, u grupi od 31—50 godina poginulo je 22 i preko 51 godinu starosti 2 borca. Iz ovih podataka vidi se da je najviše boraca palo u dobi od 21 do 30 godine starosti — 54%.³ U sva tri naselja najveći broj palih boraca je u starosnoj dobi od 21 do 30 godina, što znači da su se najprije u Dubravski odred, pa kasnije u krupnije jedinice NOV, uključivali mladići koji do tada nisu odslužili vojni rok. Vojničko neiskustvo zamijenio je žar mladosti i bezgranična ljubav prema domovini.

S obzirom da je to područje gotovo isključivo nastanjeno srpskim narodom, u nacionalnom sastavu bilo je najviše Srba — 118, zatim 4 Hrvata i jedna Ruskinja.⁴ Stanovništvo tog kraja bavilo se uglavnom poljoprivredom, što se vidi iz socijalne strukture, gdje je najviše seljaka 66 ili 53%, te radnika, zanatlija i đaka 35 ili 28%.⁵

U narodnooslobodilačku borbu od njih 123, 1941. godine stupilo je 46 boraca ili 36%, u 1942. godini 58 ili 49%, 1943. stupa u NOB 15 boraca ili 12%, i 1944. godine u NOB-u uključuju se 4 borca ili 3%.⁶

Partizanski odred »Dubrave« odmah po formiranju u čast 24-godišnjice oktobarske revolucije organizirao je u noći 6/7. novembra 1941. godine 3 oružane akcije. Na žalost, grupa koja je trebala minirati prugu između Gornjih Dubrava i Tounja, doživjela je tragediju. Mina je eksplodirala, sedam boraca je poginulo, a dvojica su ranjena od kojih je jedan od zadobivenih povreda umro. Iako je pogibija osmorice boraca s komandrom odreda, bolno odjeknula među narodom, ni takvi gubici već na početku borbe nisu mogli zaustaviti narodnooslobodilački pokret u dubravskom kraju,

2 Donje Dubrave 41 borac, od toga 1 žena, Gornje Dubrave 57 boraca, od toga 3 žene, Ponikve 25 boraca.

3 Po starosnoj strukturi I grupa 26%, II grupa 54%, III grupa 18% i IV grupa 2%.

4 Ana Bartolović Ruskinja po nacionalnosti stupila je u NOP 1941. zajedno sa mužem Stjepanom, 1944. uhvatile ih ustaše, i nakon zvjerskog mučenja bacili u krečanu kod Zvečaja.

5 Socijalna struktura: 66 seljaka, 11 radnika, 5 željezničara, 12 zanatlija, 12 đaka, 4 službenika, 3 trgovca, 2 studenta i dr.

6 Većina boraca je u NOB stupila primanjem u partizanski odred »Dubrave« koji je formiran 29. oktobra 1941. u selu Erdelji (Perjasica): Raco Rebić — Formiranje i akcije partizanskog odreda »Dubrave«, HAK, zb. 3.

Tabela 1

Pali borci s područja općine Gornje Dubrave 1941—1945.

Donje Dubrave

Selo	Ukupan broj palih boraca		Starosna dob				Socijalni sastav						Nacionalni sastav			Godina stupanja u NOB					Godina pogibije					Mjesto pogibije											
	M	Z	Svega	Do 20 g.	21—30	31—50	51—dalje	seljaka	radnika	željezničara	zanatlija	trgovaca	službenika	I studenata	đaka	ostalih	Srbi	Hrvati	ostali	1941	1942	1943	1944	1941	1942	1943	1944	1945	G. Dubrave	ostali dio Hrvatske	Bosna	Srbija	Slovenija				
Dimići	1		1				1																														
Donji Zatezali	8		8	3	4	1		5							2	1	8			2	5	1		1	3	3	1		5	2	1						
Gornji Zatezali	4		4	2	2			3							1		4			2	2				1		3		2	2							
Jakovići	5		5	2	2	1		2	1	1					1		5			1	3	1			1	2	1	1	1	2	2						
Janjani	3		3	2	1			2												1	2					1	1	1	1	1					1		
Kukici	5		5	3	2				1			2			2		5							3			1	1	1	4							
Mirici	3	1	4	3	1			2	1						1		4			1	2	1			1	1		2		2	1				1		
Papići	1		1		1			1									1				1								1								
Požari	1		1		1				1								1			1									1								
Rakići	2		2	1	1					1					1		2			1	1			1	1				1	1					1		
Rebići	3		3		2	1		1				1			1		3				2	1					1	2		1	1					1	
Vucelići	3		3		2	1		2	1								3			1	1	1		1			1		2	1							
Mikašinovići — Vučki	1																																				
UKUPNO	40	1	41	16	21	4		20	4	3		3	1	9	1	41			13	23	5	-	7	6	11	9	8	15	17	5	1				3		

što ilustriraju podaci prema kojima je u Dubravsku četu 1941. i 1942. godine stupilo još 128 boraca.⁷

Koliko je neprijatelj bio nesiguran i u strahu na području Dubrave usprkos svojim snagama svjedoči i Izvještaj župnika Markovića iz Ogulina u veljači 1943. godine o političkoj situaciji na području Gorskog kotara, koji konstatira da partizani drže u svojim rukama 6 općina, te da dvije općine, Gomirje i Gornje Dubrave,

iako su njihova središta posjednuta od vojnih snaga NDH i Talijana, »uopće ne ureduju, jer su općinske zgrade pogorjele, činovništvo se razbjeglo, a nema čovjeka koji bi se primio dužnosti općinskog načelnika.«⁸

Prema godinama pogibije, u 1941. godini je palo 12 boraca ili 10%, u 1942. godini poginulo je 20 boraca ili 17%, u toku 1943. godine svoje živote za slobodu položio je 41 borac ili 35%, u 1944. godini palo je 24 boraca ili 17%, i u posljednjoj godini rata, na

7 HAK, Sjećanje učesnika NOR-a OG-kut. 1, dok. 20, Đuro Vucelić — Gnjatid Borci i rukovodioci Dubravskog odreda-čete 1941—1942.

8 Fikreta Jelić Butić, Ustaše i NDH, str. 234.

Tabela 2
Gornje Dubrave

Selo	Ukupan broj palih boraca		Starosna dob					Socijalni sastav						Nacionalni sastav			Godina stupanja u NOB					Godina pogibije					Mjesto pogibije											
	M	Ž	Svega	do 20 g.	21—30	31—50	51—dalje	seljaka	radnika	željezničara	zanatlija	trgovaca	službenika	I studenata	đaka	ostalih	Srbi	Hrvati	ostali	1941	1942	1943	1944	1941	1942	1943	1944	1945	G. Dubrave	Ostali dio Hrvatske	Bosna	Srbija	Slovenija					
Bartolovići	1	1	2	—	—	1	1	2										1	1	2														2				
Go jak	5	—	5	2	2	1	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—	5	—	—	1	2	2	—	—	3	1	1	—	2	3	—	—	—	—	—	—		
Gornje Dubrave	2																																					
Janjani	3		3		2	1			3								3				3					1	2						3					
Jusići	3	—	3	1	2	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	3	—	—	1	1	1	—	—	—	3	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—		
Karapandže	1	1	2	—	2			1				1				2									2									2				
Mikašinovići	5	1	6	—	3	3	—	3	—	—	2	—	1	—	—	6	—	—	3	1	2	—	—	2	3	—	1	1	4	1	—	—	—	—	—	—		
Mirići	5	—	5	2	3	—	—	3	—	—	1	—	—	—	1	5	—	—	2	3	—	—	1	1	1	1	1	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	
Munjasi	2																																					
Perići	6	—	6	—	6	—	—	2	1	—	2	—	—	—	1	—	6	—	—	1	5	—	—	—	2	—	4	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	
Popovo Selo	3	—	3	1	1	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Rebić Glavica	3	—	3	—	1	1	1	2	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	2	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
škerići	4	—	4	2	1	1	—	2	—	—	—	1	—	—	1	4	—	—	2	1	1	—	1	1	1	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Trošmarija	3	—	3	—	3	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	2	—	—	—	—	1	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	
Višnjic Brdo	4	—	4	3	—	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	4	—	—	1	1	2	—	—	1	1	2	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	
Vucelići	4	—	4		3	1	—	—	1	2	1	—	—	—	—	4	—	—	3	1	—	—	—	1	1	1	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	
UKUPNO	54	3	57	11	33	11	2	32	6	2	9	3	1	1	1	2	52	4	1	25	22	9	1	5	10	17	13	12	17	35	4	1	—	—	—	—	—	

domak slobode, za nepuna 4,5 mjeseca palo je 26 boraca ili 21%.⁹ Ako se usporede godine pogibije boraca, vidi se da ih je najviše (41) poginulo 1943. i što je posebno interesantan podatak — 1945. godine (26), ukupno 67 boraca ili 56%. Najveći broj palih boraca je iz sastava 8. kordunaške divizije, u čiji sastav je ušao Partizanski odred — četa Dubrave, tako je borbeni put te slavne jedinice dosto-

vremeno ii put Dubravaca. Svoju hrabrost i heroizam, ugradili su u slavu i ostalih jedinica NOVJ, boreći se i ginući bilo kao borci ili rukovodioci. Na osnovu provedene ankete na terenu, dokumenata, literature i sjećanja, došao sam do podataka na kojim su dužnostima u toku NOR-a bili dubravski borci u trenutku smrti: sekretar divizijskog komiteta i zamjenik komesara brigade 1, komandant bataljona 2, komesar bataljona 1, zamjenik komandanta bataljona 1, komandant odreda 1, obavještajni oficir bataljona 2, komandir odreda 1, intendant bataljona 1, pomoćnik komesara odreda 1,

⁹ Najviše palih boraca dala su sela Donji Zatezali 8, Jakovići 5, Kukići 5 (D. Dubrave), Mikašinovići 6, Perići 6 (Gornje Dubrave) i Centar 6 (Ponikve).

Tabela 3

Ponikve

Selo	Ukupan broj palih boraca		Starosna dob					Socijalni sastav						Nacionalni sastav			Godina stupanja u NOB				Godina pogibije		Mjesto pogibije									
	M	2	Svega	do 20 g.	21—30	31—50	51—dalje	seljaka	radnika	željezničara	zanatlija	trgovaca	službenika	studenta	đaka	ostalih	Srbi	Hrvati	ostali	1941	1942	1943	1944	1941	1942	1943	1944	1945	G. Dubrave	Ostali dio Hrvatske	Bosna	Srbija
Busići	4	—	4	2	2	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	4	—	—	1	3	—	—	—	1	3	—	—	—	—	4	—	—
Centar	6	—	6	3	2	1	—	1	—	—	1	—	—	1	3	6	—	—	3	3	—	—	—	—	5	—	1	2	4	—	—	
Ivkovići	3	—	3	—	1	2	—	2	1	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—	—	—	—	3	—	—	i	1	—	—	1
Jurjevići	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Kamensko	2	—	2	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	i	1	—	—	—
Kušići	4	—	4	—	2	2	—	3	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	2	2	—	—	—	—	1	1	—	4	—	—	—	—
Prtenjaci	2	—	2	—	1	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	i	1	—	—	—
Vignjevići	3	—	3	—	3	—	—	2	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	1	—	2	—	—	1	—	—	i	2	—	—	—
UKUPNO	25	—	25	5	13	7	—	14	1	—	3	—	—	2	5	25	—	—	8	13	1	3	—	4	13	2	6	6	18	—	—	1

Tabela 4

Zbirna tabela palih boraca

Donje Dubrave	40	1	41	16	21	4	—	20	4	3	—	—	3	1	9	1	41	—	—	13	23	5	—	7	6	12	9	8	15	17	5	1	3
Gornje Dubrave	54	3	57	11	33	11	2	32	6	2	9	3	1	1	i	2	52	4	i	25	22	9	1	5	10	17	13	12	17	35	4	1	—
Ponikve	25	—	25	5	13	7	—	14	1	—	3	—	—	—	2	5	25	—	—	8	13	1	3	—	4	13	2	6	6	18	—	—	1
UKUPNO	119	4	123	32	67	22	2	66	11	5	12	3	4	2	'12	8	118	4	i	46	58	15	4	12	20	41	24	26	38	70	9	2	4

komesar čete 8, sekretar partijske ćelije 2, obavještajac 1, komandir voda 4, delegat voda 2, stariji vodnik 1, komandir odjeljenja 1, boraca 78, bolničarka 1, kuharica 1, terenskih radnika u pozadinskim organima 1, ilegalnih radnika 4, odbornika NOO 6.

U najtežoj i najkrvavijoj borbi što se ikad vodila na tlu naše zemlje, zajedno u prvim redovima ginuli su borci i komandanti brigada. Dubravski borci kao i svi borci NOVJ ginuli su uglavnom u bitkama, a neki su pali mučeničkom smrću, mučeni na najzvjerskiji način, ne izdajući drugove, narod i viziju budućnosti, za koju su dali najviše što se moglo. Poneke je uslijed velikog napora, iscrpljenosti, gladi, pokosila bolest.¹⁰ Za izuzetne primjere junaštva Rade Janjanin je proglašen narodnim herojem. Boreći se u različitim jedinicama na velikom prostoru dubravski borci su ginuli ne samo na području svojih Dubrava, već i na Kordunu, Lici, Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju, Slavoniji, te na teritoriji Slovenije, Bosne, Srbije.¹¹

Uz svesrdnu pomoć okupatora, Nijemaca i Talijana, stvorena je 10. aprila 1941. ustaška tvorevina tzv. Nezavisna Država Hrvatska, na čelu sa Antom Pavelićem. Tvorevina u kojoj su najbrutalnije i najzvjerskije metode terora bile osnovno sredstvo vladavine, sve svoje snage uz pomoć okupatora usmjerila je na istrebljenje Srba, Židova, Čigana, te uništenje naprednih i slobodoumnih Hrvata i Muslimana, a posebno komunista i skojevaca. Namjeravajući stvoriti »čisti hrvatski životni prostor« koji će omogućiti egzistenciju »čiste hrvatske nacije, Srbi i Židovi proglašeni su najvećim neprijateljem hrvatskog naroda, pa njima nema mjesta u Hrvatskoj«, nastojalo se čitavom tom sistemu dati karakter legalnosti, od političke propagande, do stvaranja posebnog kaznenog zakonodavstva i odgovarajućih ustanova.¹²

Rješenje pitanja Židova u NDH imalo je svoj uzor u rasnoj politici Trećeg Reicha dok je odnos prema tzv. srpskom pitanju bio nešto složeniji. Ističući da su Srbi vjekovni neprijatelji hrvatskog naroda, koji je zbog toga podnio maksimalne žrtve od 1918—1941. godine, ustaše su izbacile parolu: »Njima će suditi pravedni hrvatski narod«. Na nju će se ustaše stalno pozivati pri vršenju svojih genocidnih akcija ili u smislu njihova opravdanja.¹³ Kako su ustaše

10 Iz popisa palih boraca dobijeni su podaci o načinu smrti svakog borca. Na osnovu toga utvrđeno je da je 75 boraca poginulo, 11 je umrlo od posljedica ranjavanja, 12 su strijeljale ustaše, 4 su umrle od tifusa, 3 su ustaše nakon mučenja ubili, 3 borca su poginula nesretnim slučajem, 2 su umrle od posljedica mučenja u logoru, 2 su strijeljali Nijemci, 2 su ubili četnici, 2 su poginula zabunom, 2 su umrle od TBC, 1 nestao u koloni ranjenika, 2 su ubili Talijani, 1 su ustaše nakon mučenja bacili u vatru, 1 je izvršio samoubistvo prilikom hapšenja.

11 Prema mjestima pogibije utvrđeno je da je na području G. Dubrava poginulo 38 boraca ili 30*/u, u ostalim dijelovima Hrvatske 70 boraca ili 58@/». u Bosni je palo 9 boraca ili 7*/« u Sloveniji 4 borca ili 3*/# i u Srbiji su poginula 2 borca ili 2*/l%.

12 Dr Fikreta Jelić Butić, Ustaše i NDH 1941—1945, Zgb, 1977, str. 158.

13 Dr Fikreta Jelić Butić, isto, str. 163.

u suštini mislile riješiti pitanje prokazanih 1 885 943 Srba u NDH, pokazuju riječi ustaškog doglavnika dr Mile Budaka: »Jedan dio Srba ćemo pobiti, drugi raseliti, a ostale ćemo prevesti na katoličku vjeru i tako pretopiti u Hrvate«. Takve ili slične prijetnje, koje su dolazile sa vrhova ustaške uprave, imale su ubrzo i svoju strahovitu, jezivu primjenu. Svaki ustaša razumio je svoje vođe, da treba brзом koljačkom metodom rješavati to znamenito klerofašističko pitanje.¹⁴ No, nisu se samo trebali istrijebiti Srbi, Zidovi i Cigani, istom metodom trebalo se okončati sa komunistima, te pripadnicima i pristašama NOB-e, bez obzira na nacionalnu pripadnost. Ustaški zločinci primjenjivali su najstravičnije oblike terora, izivljavajući se na nedužnim ljudima, ženama i djecom, čija je sva krivnja bila u tome, što su bili druge nacionalnosti.

S obzirom na činjenicu da je područje općine Gornjih Dubrava naseljeno gotovo isključivo srpskim narodom, očito je da se ustaški teror u svim njegovim oblicima i tu primjenjivao. Prvih dana krenulo se sa obimnom propagandom, a zatim sa konkretnim akcijama. Proglašenje dana NDH 10. 4. 1941. svečano je obilježeno zborom što ga je pripremio organizator ustaške vlasti u Ogulinu župnik Ivan Mikan, na kojem se veliča ustaški pokret, kao i dolazak okupatora. Dana 13. IV 1941, na putu prema Zagrebu, kroz Ogulin prolazi Ante Pavelić, sa svojim ustaškim emigrantima, gdje je priređen zbor, na kojem se krilatice »Bjež' te psine preko Drine« i »Srbe o vrbe« posebno ističu. Formiranjem ustaške vlasti u Ogulinu, pristupa se njenom uspostavljanju u ostalim općinama, te se u Gornjim Dubravama za načelnika Općinskog poglavarstva postavlja Franjo Stipetić, a za općinskog bilježnika ustaša Slavko Posavec, uz stacioniranje jakih vojnih snaga. Agitacija, hapšenja, pojedinačna, pa zatim masovni pokolji i odvođenje naroda u logore i ovdje su, kao i u ostalim dijelovima NDH, imali svoju uhdanu kronologiju, o čemu naj ilustrativni je govore brojke.

U razdoblju od aprilskog rata, pa do oslobođenja Jugoslavije na području Gornjih Dubrava izgubilo je život kao žrtve fašističkog terora i rata 310 lica, što u odnosu na broj stanovnika od 3994, iznosi 8%¹⁵. Od tog broja (310) 215 je muškaraca, ili 68%, 71 žena ili 24%, i 24 djece ili 8%.¹⁶

Prema starosnoj dobi na muškarce od 15 do 50 godina otpada 159 ili 51%, od 51 godina dalje 56 ili 18%, od 15 do 50 godina starosti stradalo je 36 žena ili 12%, preko 51 godinu 35 ili 11% žena.

14 Viktor Novak — Magnum Crimen str. 605. i 606.

15 Najviše žrtava je u Gornjim Dubravama 137 ili 44%, od ukupnog broja (310) žrtava. U Donjim Dubrava 91 ili 29% i u Ponikvama 82 ili 27%.

16 U naselju Gornje Dubrave stradalo je najviše muškaraca: 99 ili 46% od ukupnog broja (215) ubijenih muškaraca, najviše žena je također iz Gornjih Dubrava: 32 ili 45% od ukupnog broja palih žena, dok je najviše djece ubijeno u Ponikvama: 17 ili čak 71% od ukupnog broja postradale djece.

TABELA 4

**ŽRTVE FASISTICKOG TERORA I RATA NA PODRUČJU OPĆINE GORNJE
DUBRAVE 1941—1945.**
DONJE DUBRAVE

	Ukupno žrtava;			Starosna dob					Socijalni Sastav							Nacio- nalni sastav	Godina smrti					Mjesto smrti					Izvršiozi zločina																
	muškarci	žene	djeca	muški	žene	djeca	seljaka	radnika	zanatlija	trgovaca	željezničara	službenika	đaka	djece	studenata		ostalih	Srbi	Hrvati	ostali	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	G. Dubrave		Ogulin	ostali dio Hrvatske	Srbija	logori	Njemačka	Nijemci	Talijani	ustaše	četnici	Talijani i ustaše *	Nijemci i ustaše	bombardiranje, mine	glad, bolest	iscrpljenost		
Donji Zatezali	11	4	15	10	1	4	—	—	—	8	—	1	—	4	—	—	—	—	2	15	—	4	3	23	3	3	1	4	2	5	—	3	—	12	—	—	—	—	—				
Gornji Zatezali	6	1	7	5	1	1	—	—	—	3	1	—	—	2	—	—	—	—	1	7	—	4	1	2	—	2	—	1	1	3	—	2	—	5	—	—	—	—	—				
Jako vići	7	1	8	7	—	1	—	—	—	4	1	—	—	3	—	—	—	—	8	—	7	—	1	—	1	1	—	6	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—			
Jakovići — Bojanići	2	2	4	1	1	1	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	—	—	4	—	2	—	1	—	1	2	—	1	1	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	i		
Jakovići — Bj-dani	12	1	13	10	2	1	—	—	—	9	—	2	—	2	—	—	—	—	13	—	6	1	32	1	5	—	2	—	6	—	3	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—		
Jakovići — Kršići	4	—	4	1	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	3	—	1	—	1	—	2	—	1	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—		
Jakovići — Rakići	9	1	10	6	3	—	1	—	—	5	—	2	—	2	—	—	—	—	1	10	—	8	—	11	—	2	1	2	1	4	—	2	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	
Jan jani	6	—	6	6	—	—	—	—	—	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	6	—	6	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—		
Kukici	5	—	5	4	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Mikašinovići	2	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mirići	3	2	5	2	1	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Papići	7	—	1	8	4	3	—	—	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rebići	1	1	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vucelići — Požari	2	—	2	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ukupno	77	13	191	59	18	10	3	1	54	4	5	—	20	—	—	1	7	91	—	55	7	13	9	7	23	5	27	6	30	—	15	1	72	—	—	2	i	—	—	—	—	—	

Zajedno sa muškarcima i ženama, ubijena su i njihova djeca, mnoga tek rođena. Tako je do 5 godina starosti život izgubilo 11 djece ili 3%, od 6 do 15 godina starosti stradalo je 13 djece ili 5%.¹⁷ Socijalni sastav žrtava iskazan je za sva lica starija od 15 godina. Kao i kod palih boraca najviše je seljaka 196 ili 64% od ukupnog broja žrtava, željezničara je 42 ili 13%, djece 24 ili 8%, radnika 12 ili

3,5%, službenika 6 ili 2%, trgovaca 2 ili 0,6%, studenata 1 ili 0,4%, te ostalih zanimanja 15 ili 5%.¹⁶

¹⁷ U Ponikvama je život izgubilo 17 djece ili 71% od ukupnog broja pale djece (24). U Gornjim Dubravama 6 ili 25% i u Donjim Dubravama 1 selima Jurjevići 3, Pavlovići 3, Vrkašica 3 (Ponikve).

¹⁸ Detaljan pregled dat je u tabeli 2. Ovdje ćemo iznijeti samo najviše zastupljene strukture po naseljima. Seljaka je najviše u Gornjim Dubravama 88 ili 45% od ukupnog broja (196) palih seljaka, u Donjim Dubravama 54 ili 28,5% i u Ponikvama 54 ili 27,5%. Željezničara: Gornje Dubrave 22 ili 50%, Donje Dubrave 20 ili 50%. Radnika: Gornje Dubrave 6 ili 46%, Donje Dubrave 4 ili 36% i Ponikve 2, ili 18%. Zanatlije: Donje Dubrave 5 ili 46%, Gornje Dubrave 5 ili 36% i Ponikve 2 ili 18%. Službenici: Ponikve 3 ili 6% i Gornje Dubrave 3 ili 40%. Trgovci: Ponikve 2 ili 100%. Ostali: oficir 1, sudac 1, žandar 2, svećenik 1, učitelj 1, općinski pandur 1, zatvorski stražar 1, policajac 1, gostioničar 2, lugar 1, penzioner 4.

TABELA 5
GORNJE DUBRAVE

	Ukupno žrtavaj		Starosna dob					Socijalni Sastav					Nacio- nalni sastav			Godina smrti		Mjesto smrti		Izvršioi zločina																						
	muškarci	žene	15—50 god.	51 i dalje	15—50 god.	51 i dalje	do 5 god.	6—15 god.	seljaka	radnika	zanatlija	trgovaca	željezničara	službenika	đaka	djece	studenata	ostalih	Srbi	Hrvati	ostali	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	G. Dubrave	Ogulin	ostali dio Hrvatske	Srbija	logori	Njemačka	Nijemci	Talijani	ustaše	četnici	Talijani i ustaše	Nijemci i ustaše	bombardiranje, mine	glad, bolest, iscrpljenost		
Gojak	19	7	26	14	5	3	4		20	1	1	2					2	26			9	3	1	5	8	9	11		2	3	1	1		23					2			
Gladno Brdo	7	1	1	9	5	2		1	1				1		1		1	9			4	1	2	2		2	2			5		1	1	7								
Janjani	2	2	1	5	1	1	1	1									1	5			1	1	3			1				3			1	4								
Kaluderovići	1	1																																					1			
Karapandže	4	3	1	8	3	1		3		1	6				1			8			1	1	4		2	1		3		4		1	3							4		
Lalić Dol	5	2	1	8	5		1	1		1	7					1		8			2		3		3	6	2								7					1		
Mikašinovići	10	2		12	5	5	1	1		5		1	2	2			2	12			7		1	2	2	3	3	1	1	3	1	2		8					1	1		
Mirici — Lugani	8	4		12	5	3	2	2		8			4					12			4		7		1	2	2		2	6		2		6						4		
Munjasi	3	1		4	3		1			2			1				1	4			1	1		1	1	2			2		2		2									
Perići	3	3		6	2	1		3		4			2	■				6			1	2	3		2			1	3			2							1	3		
Popovo Selo	5			5	3	2															3	1			1	2	3							4						1		
Rebić Glavica	2																									1	1	1		1				2								
Trošniarija	4		1	5	3	1			1	3	1					1			4	1		2	1	2	3				1	1				2						3		
Tutorovići	1	1	1	3	1		1		1	1						1		3				3		3		3								3								
Višnjić Brdo	7			7	7				3	1		3	■					7			3		4		1	5	1						7									
Vucelići — Jusići	8	1		9	5	3	1		4	2		?	■			1		9				3	4		3	2	4					1	7	1								
Vucelići	7	4		11	6	1		4		6			5	■				11			3	1	5	1	1	2	1	1	4		4		7									
Zatezali — Skerčići	3			3	2	1			2		1							3			1		1	1		1	1			1	1		2									
Ukupno	99	32	6	137	73	26	11	21	3	3	88	6	4	—	22	3	—	6	1	7	132	4	1	43	11	39	22	22	45	32	12	11	34	3	15	2	97	1	—	—	6	16

Po nacionalnom sastavu fašističkog terora i rata bilo je Srba 306 ili 98%, Hrvata 4 ili 1,3%, te ostalih 2 ili 0,7%.¹⁹

S obzirom da se područje općine Gornjih Dubrava nalazi u blizini Ogulina i Karlovca, gdje su bile stacionirane jake ustaške snage, najviše i najteže zločine izvršile su ustaše, ostavljajući iza sebe pustoš spaljenih sela i raskomadana tijela muškaraca, žena i djece. Ustaše su kroz masovne pokolje ili pojedinačno ubili ili zaklali 238 lica ili 75% od ukupnog broja žrtava. Nijemci su ubili 30 ili 10%, Talijani 9 ili 3%, četnici 2 ili 1%. Od bombardovanja i artiljerijske vatre poginulo je 10 ili 3%, od gladi, iscrpljenosti, bolesti ili posljedica mučenja umrlo je 21 lice ili 8%.²⁰

Ustaški zločini nad srpskim stanovništvom bili su jezivi. Gornje Dubrave i njeno stanovništvo sve godine rata su to proživljavali kroz vlastite primjere. Pljačka, najzvjerskija mučenja, klanje, silovanje, bio je osnovni posao svakog ustaše, o čemu slikovito govori iskaz ustaškog koljača Franje Mancea iz Brod Moravica, što ga je dao na suđenju u Mrkoplju. U svom krvničkom pohodu, najčešće je dolazio u Dubrave gdje je zajedno sa istim takvim zvijerima u ljudskom obliku, činio zločine za koje je svaka kazna preblaga. Donosimo njegov iskaz, objavljen u »Goranskom vjesniku« broj 90 od 16. ožujka 1945. godine:

Dana 15. XI počeo je Mance svoj iskaz ovako: — »na nagovor poručnika Josipa Delača, Ivana Barbarića i Viktora Štajduhara ubio sam iz puške jednog civila u Tržiću. On je bježao ispred nas, uzeli smo mu 3 komada blaga. Početkom prosinca ubio sam iz puške u Gornjim Dubravama jednog civila (mladića Đuru Višnjica iz sela Višnjic Brdo) i oteo mu vreću kukuruza koju je nosio u mlin. Istog dana ubio sam dvoje djece, jedno muško i jedno žensko. Nožem sam zaklao jednog civila (65 godišnjeg Miću Mikašinovića, odveden je u dubravsku pravoslavnu crkvu Sv. Petka i tamo mučen) kojeg su bili uhvatili Delač, Barbarić i Štajduhar. Oni su mi ga doveli, a ja sam mu prerezao vrat. Tog dana sam silovao dvije žene. Silovali su ih i Delač, te Barbarić i Štajduhar. Nakon toga sam ih ja zaklao, a svakoj sam odrezao po jednu sisu. Kasnije smo u Dubravama slavili s vinom i rakijom. Dana 15. prosinca bili smo opet u Gornjim i Donjim Dubravama. Tom sam prilikom uhvatio žensko dijete od 10

19 Od ostalih nacionalnosti stradali su jedan Rus (Ponikve) i jedan Slovenac (Trošmarija).

20 Ustaše su izvršile najviše zločina, ubili su u Gornjim Dubravama 97, u Donjim Dubravama 72, u Ponikvama 69 lica. Po selima najviše su ubili u Gojaku 23, Donjim Zatezalima 12. Jurjevićima 12, Ponikve centar 11 i Jakovićima 7 osoba. Nijemci su ubili u Donjim Dubravama 15, i u Gornjim Dubravama 15 osoba. Talijani su u Ponikvama ubili 6, u Gornjim Dubravama 2 i Donjim Dubravama 1 osobu. Četnici su ubili u Gornjim Dubravama 1, Ponikvama 1 osobu. Od bombardiranja i artiljerijske vatre poginulo je u Gornjim Dubravama 6, Donjim Dubravama 2, Ponikvama 2 lica. Od iscrpljenosti, gladi, bolesti i posljedica mučenja umrlo je u Gornjim Dubravama 16, u Ponikvama 4, Donjim Dubravama 1 stanovnik.

godina i prerezao mu grkljan, a to sam isto učinio jednom 35-godišnjem muškarcu kojeg su držali Barbaric i Stajduhar. Poručnik Delač je uhvatio jedno 12-godišnje žensko dijete, na pušku metnuo bodež i pozvao nas da gledamo kako on kolje. Dijete je povalio, a nogom mu je stao na vrat, nož zabio u trbuh, a onda ga digao uvis. Zatim ga je bacio na tlo, i prerezao mu grkljan. Barbaric i Stajduhar, zaklali su svaki po jednu ženu. Oni su im prerezali grkljane, odsjekli sise i ruke. Nakon ove akcije ponovno smo se zabavljali uz vino, rakiju i pjesmu.

Dana 20. prosinca bili smo opet u Dubravama. Tada je poručnik Delač iz puške ubio jednog civila. Kod njega smo našli 200.000 kuna, koje je uzeo Delač. U šumi su ustaše uhvatili 2 muškarca, doveli ih k meni da ih zakoljem. Ja sam im prerezao grkljan, i razrezao prsa, a Barbarić i Stajduhar rezali su im ruke i noge. Uхватili smo još trojicu civila, jednog sam ja ubio puškom, a ostalu dvojicu zaklao je poručnik Delač nožem. Uzeli smo im novac i podijelili ga. Delač si je uzeo 200.000 kuna, Barbarić 65.000, Stajduhar isto toliko, a ja sam dobio 30.000. Na sam Božić u blizini Dubi'ava uhvatili smo 2 muškarca, jednom sam ja prerezao grkljan, a poručnik Delač najprije njegovu mušku snagu, a zatim grkljan. Dalje na cesti ulovili smo još dvojicu, jednom sam ja prerezao grkljan, a po tome rasporio prsa, drugome je to isto napravio Barbarić. Iza toga su došli ustaše, Avdo Tomić iz Mrkoplja i Ivan Troha iz Senjskog, koji su onako mrtvima izboli oči, odrezali uši i nos. Nakon toga su mi ustaše doveli drugu dvojicu civila s kojima sam na isti način svršio, a onda su im Ivan Troha, Alojz Troha, oba iz Senjskog, te Pero Svetlečić i Ivan Vančina iz Ravne Gore iz rasporjenih prsiju izvadili srce, rezali im mušku snagu, i ruke. Tog dana zaklali smo još dvojicu muškaraca jednog ja, a drugog Nikola Rajnović, Srbin iz Srpskih Moravica, te Sulejman Agić iz Tuzle, koji je svojoj žrtvi razbio lubanju sa kundakom. Nakon toga su mu izvadili mozak, a onda prerezali vrat. Sulejman je s noža lizao krv i govorio: »Vidite, ovako se pije partizanska krv«. Agić je još mrtvacu odrezao nos i izvadio oba uha.

Ja se tačno sjećam datuma i svega što sam učinio, jer imadem dobro pamćenje. Sve sam to radio jer su i drugi tako radili, smatrao sam da sam dobar ustaša zato što to činim.«²¹

Najviše žrtava narod ovog kraja imao je 1941. godine, 116 ili 38% od ukupnog broja žrtava. U 1942. godini, stradala su 26 stanovnika ili 8%, u 1943. godini poginulo je 62 ili 21%. Godine 1944.

21 Ustaškog koljača osudio je vojni sud u Mrkoplju na smrt. Tim povodom »Goranski vjesnik« broj 90, od 16. ožujka, donosi između ostalog slijedeće: »Saslušavši priznanje ovog razbojnika, narod Mrkoplja nije se mogao suzdržati, a da ne da glasnog izraza svom nezadovoljstvu nad presudom koju je izrekao vojni sud, osudivši ga na smrt, narod je naime stekao uvjerenje da je takva kazna, brza smrt, preblaga za tako okorjelu zvijer«.

TABELA 6
PONIKVE

S E L O	Ukupno žrtava			Starosna dob			Socijaln Sastav										Nacio- nalni sastaiv	Godina smrti			Mjesto smrti			Izvršioi zločina																											
	muškarci	žene	djeca	15—50 god. 51 i dalje	15—50 god. 51 i dalje	6—15 god.	seljaka	radnika	zanatlija	trgovaca	željezničara	službenika	đaka	djece	ostalih	Srbi		Hrvati,	ostali	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	G. Dubrave	Ogulin	ostali dio Hrvatske	Srbija	logori	Njemačka	Nijemci	Talijani	ustaše	četnici	Talijani i ustaše	Nijemci i ustaše	bombardiranje, mine	glad, bolest, iscrpljenost													
Babici — Medari	—	2	1	3	—	1	1	—	1	2	—	—	—	1	—	3	—	—	—	1	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—													
Busići	10	1	2	13	7	3	—	1	—	2	6	2	2	1	—	—	—	—	—	2	—	13	—	—	5	—	2	3	3	8	3	—	—	2	—	—	1	9	—	—	—	2	1								
Divići	2	2	—	4	1	1	1	1	—	—	3	—	—	—	—	1	4	—	—	2	—	1	—	1	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—										
Ivkovići	1	2	—	3	1	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
Jurjevići	6	4	3	13	4	2	3	1	2	1	10	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	—	8	11	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	—	—	—	—	—	—									
Kamensko	4	—	—	4	4	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—								
Kušići	5	3	—	8	4	1	2	1	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	3	1	—	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1							
Lai ići Donji	—	1	2	3	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—								
Pavlovići	2	4	3	9	1	1	1	3	1	2	6	—	—	—	—	3	—	—	—	2	—	—	—	—	7	7	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1					
Ponikve — centar	7	3	1	11	5	2	2	1	1	—	5	—	—	1	—	3	—	—	—	1	4	—	—	—	6	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
Vignievići	2	3	2	7	—	2	1	2	1	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
Vrkašica	—	1	3	4	—	—	1	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
Ukupno	39	26	17	82	27	12	15	11	8	9	54	2	2	2	—	3	—	17	8	81	—	1	18	8	10	7	39	61	11	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

stradalo je 38 ili 11%, i u 1945. godini za samo 4,5 mjeseca ubijeno je 68 stanovnika ili 22%.²²

Na području Gornjih Dubrava ubijeno je, ili na neki drugi način

22 Najviše je 1941. godine stradalo ljudi iz Donjih Dubrava 55, Gornjih Dubrava 43, Ponikava 18. Te godine za odmazdu zbog partizanskog napada na željezničku stanicu Donje Dubrave, ustaše su 5. oktobra odvele 31 mještana Donjih Dubrava u zatvor Karlovac, da bi ih 4. novembra ubili. U 1942. godini stradalo je: Gornje Dubrave 11, Ponikve 8 i Donje Dubrave 7 stanovnika.

Godine 1943. najviše stradaju mještani Gornjih Dubrava 39, naime te godine u martu ustaše veliki broj uglavnom žena, djece i starijih osoba odvođe u logor Sisak. U Donjim Dubravama pogiba 13 i Ponikvama 10 osoba.

U 1944. godini broj žrtava u Gornjim Dubravama je bio 22, Ponikvama 7 i Donjim Dubravama 9.

U 1945. godini najveće gubitke pretrpjele su Ponikve 39. Ustaše su 31. januara izvršile pokolj u Ponikvama, zaklavši 36 osoba, većinom žena, djece i starce. Te godine u Gornjim Dubravama pogiba 22, i Donjim Dubravama 7 osoba.

stradalo 129 osoba ili 42% od ukupnog broja žrtava, u Ogulinu je usmrćeno 48 osoba ili 15%, u ostalim dijelovima Hrvatske 41 ili 14%, u Srbiji 17 ili 6%, u logorima Jadovno, Sisak, Koprivnica, Jasenovac i drugim smrt je našlo 72 ili 23%, u Njemačkoj 3 ili 1%.²³

Nakon proglašenja NDH, i sve do pred kraj maja, nije bilo konkretnih akcija ustaša, uspostavljala se vlast, a narod se ne slućeći kakva ga strašnja stradanja čekaju okrenuo svojim svakodnevnim problemima. Krajem maja (28) za vrijeme sajmenog dana u Ogulinu dolazi do prvih hapšenja, uglavnom istaknutijih i viđenijih pojedinaca. Nakon toga slijede masovna hapšenja 30/31. jula u Ogulinu, kada je odvedeno više stotina Srba iz okolice, koji su

23 U logorima je ubijeno 72 mještana Dubrava, najviše iz Gornjih Dubrava 34, i Donjih Dubrava 29, Ponikava 8 osoba.

ubijeni na Klečkoj jami u Galgama kod Otoka. Prije toga bili su zlostavljani u tamnicama Frankopanske kule i Bosnićevom podrumu. Za tragičnu sudbinu svojih najbližih i susjeda Dubravci su saznali tek po hvatanju zloglasnog ustaše Tone Potiska, koji je priznao da su svi pohapšeni Srbi pobijeni bez suđenja.²⁴

Masovno odvođenje stanovništva organizirale su ustaše u Donjim Dubravama 5. oktobra 1941. godine, u znak odmazde zbog napada na domobransku postavu na željezničkoj stanici, u noći 4/5. oktobra. Stanovništvo iz obližnjih sela bilo je satjerano na željezničku stanicu. O tom događaju i njegovim posljedicama Zorka Papić se sjeća slijedećih detalja: »Ustaše su došle vlakom iz Karlovca oko 9 sati, narod su dovođili s njiva, od goveda, iz kuća na stanicu, gdje su odvojili muškarce. Kako su neki dovedeni sa ispaše, te su bili prljavi, ustaše su ih tukle, misleći da su prethodnu noć bili u akciji. Najviše su, sjećam se, tukli Milana Deretu. Muškarce, njih 31 su povezali žicom i odveli vlakom u Karlovac, a za to vrijeme stanica se orila od ustaških psovki, naših jauka i plača. U Karlovcu su bili zatočeni 7 tjedana, žene su za to vrijeme nosile jelo, a nakon toga im se izgubio svaki trag. Iza njih su ostale žene, mnoge sa 6—7 i više male djece.«

Godine 1942. uz grupna ili pojedinačna odvođenja ljudi, paljena su i pljačkana dubravska sela. Pljačkanje i odvođenje mještana, masovnih razmjera, ustaše su izvršile u Gornjim Dubravama aprila 1943. godine. Istovremeno su opkolili sva sela, a zatim uz propagandu da se nikome ništa neće desiti, već da će biti odvedeni u »plodnije« krajeve, mještani su odvedeni na željezničku stanicu, a odatle stočnim vagonima u ustaški logor Sisak. U svom sjećanju na odvođenje u ustaški logor Sisak Stevan Zatezalo iz sela Škerići, navodi slijedeće: »Ustaše su opljačkale svu krupnu, sitnu stoku i svinje. Pored stoke, pljačkali su po kućama i podrumima. Odvezli su sve što su našli, kukuruz, pšenicu, grah, robu, čak su odvozili i burad sa kiselim kupusom. Odvezli su nas na stanicu, gdje su bili ostali uhvaćeni mještani Gornjih Dubrava. Tu smo bili dva dana i dvije noći, bez hrane i vode. Na plač žena i djece nitko se nije obraćao ... Zatim su nas odvezli u Zagreb. U vagonu bilo nas je 62. Stajali smo jedni drugima na nogama. Na starom kolodvoru u Zagrebu bili smo u vagonima 9 dana, gladni, uplašeni, izbezumljeni. Iz Zagreba su nas odvezli u logor Sisak. U logoru sam bio 5 tjedana, a zatim smo Dušan Jaković, Simo Višnjić, Lazo Višnjić, Todor Janjanin i ja otpremljeni na rad u Austriju. Majka mi je umrla u logoru, još dok sam bio tamo. Vidio sam kako su je odvezli na konjskim kolima, mrtvu iz logora, ali ni sad ne znam gdje su je pokopali.²⁵ Kako su ustaše postupale prilikom transporta, najbolje

24 HAK, Sjećanje učesnika NOR-a OG-kut. 1, dok. 20, Đuro Vucelić Gnjatić, Sjećanje na 1941. i 1942. godinu u Dubravama.

25 HAK, Izjava, OG-kut. 1, dok. 1136, Stevan Zatezalo, Sjećanje na odvođenje u ustaški logor Sisak 1943. godine.

svjedoči primjer seljaka Ilije Mikašinovića, koji je izboden noževima, umro od zadobivenih rana u Zagrebu. U sisačkom logoru uslijed mučenja, gladi i bolesti, smrt je našlo 24 stanovnika Gornjih Dubrava.²⁶

Ustaše su u dubravskom kraju vršile zločine do samog kraja rata. Tako su u martu 1945. zaklali Bojanu Višnjić iz Gojakaillinku Karapandžu iz Gornjih Dubrava. U sjećanju na taj događaj Mićo Višnjić je dao slijedeći iskaz:

»Vodeći grupu od 6 kurira iz Vrbovskog za Vrginmost, navratio sam u svoje rodno selo Gojak. Na moju žalost zatekao sam kod kuće mrtvu majku na odru. U razgovoru sa susjedima saznao sam da je zaklana od ustaša iz tzv. Bracine bojne, a tom jedinicom komandovao je Stajduhar. Naime, ustaše su nam bile odvele volove, a majka je pošla za njima, moleći da ih vrate. Ustaše su je pozvali da ide s njima uz obećanje da će joj vratiti stoku, u što je starica povjerovala. Međutim, nakon što su prešli rječicu Bistrac, zaklali su je odrezavši joj glavu.

Tog dana ustaše su na istom mjestu zaklale seljanku Ilinku Karapandžu, koja je bila pošla da opere rublje na rijeci.«

Kao što je rečeno, općina Gornje Dubrave imala je ukupno 433 poginula, ubijena ili umrla lica. Od toga broja muškaraca je bilo 335 ili 76%, žena 75 ili 18% i djeca 24 ili 6%.

Po starosnoj dobi muškaraca do 50 godina bilo je 277 ili 63,5%, preko 51 godine 58 ili 12,7%. Žena do 50 godina bilo je 40 ili 10%, preko 51 godinu 35 ili 8,2%. Najmlađih, od samo tek rođenih pa do 5 godina bilo je 11 ili 2,6%, od 6 do 16 godina 13 ili 3%. Od ukupnog broja najviše je muškaraca u najproduktivnijoj dobi do 50 godina starosti, što je i razumljivo kad se uzme u obzir činjenica da je većina boračkog sastava (984) bila u toj starosnoj dobi. Kod žena je također veći postotak u dobi do 51 godinu, premda je određeni broj starijih žena, najčešće umirao uslijed iscrpljenosti, bolesti, gladi, posebno se to manifestiralo u logoru Sisak. Kao i žene, djeca su najviše stradavala kao žrtve fašističkog terora, ubijana ili poklana u bezumnim pokoljima.

Socijalni sastav pokazuje da je najviše seljaka 262 ili 61%, a s obzirom na neposrednu blizinu željezničke pruge, što spaja Rijeku i Zagreb, evidentirano je 46 željezničara ili 10,8%, djece 24 ili 5,5%, zanatlija 23 ili 5,3%, radnika 23 ili 5%, te đaka, službenika, trgovaca, studenata i ostalih 54 ili 12,4%.

²⁶ Iz popisa palih žrtava dobijeni su podaci o načinu smrti, žrtava fašističkog terora i rata. Na taj način utvrđeno je da su: 150 osoba ubile ustaše, 57 su ustaše zaklale nakon zvjerskog mučenja a Nijemci 25 poslije mučenja ubijeno je batom 2, zaklale ustaše i bacile u vatru 3, poslije mučenja ustaše objesile 3, Talijani strijeljali 9, poslije mučenja zaklani i bačeni u jamu 10, Nijemci bacili živa u vatru 1, ubili Nijemci 1, ubili četnici 2, umrli od posljedica ranjavanja 3, umrli od posljedica mučenja, gladi i iscrpljenosti 29, poginuli od neprijateljske artiljerije i bombardiranja 9, nestali 2, ubili Nijemci i bacili u zapaljenu kuću 1, poginuli nesretnim slučajem 2, strijeljala NOVJ 1.

Tabela 7

Ukupni ljudski gubici na području općine Gornje Dubrave 1941—1945.

Naselje	Ukupan broj			Starosna dob				Socijalni sastav					Nacionalni sastav					Godina smrti					Mjesto smrti										
	pali borci	ZFT i rata	Svega	muški	žene	djeca	seljaka	radnika	zantlija	trgovaca	željezničara	službenika	đaka	djece	studenata	ostalih	Srbi	Hrvati	ostali	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	G. Dubrave	Ogulin	ostali dio Hrvatske	Srbija	logori	Njemačka			
Donje Dubrave	41	91	132	100	18	11	3	-	1	74	8	5	-	23	3	9	1	1	8	132	-	-	62	13	24	18	15	38	5	53	7	29	-
Gornje Dubrave	57	137	194	125	28	14	21	3	3	120	12	13	3	24	4	1	6	2	9	184	8	2	48	21	56	35	34	62	32	51	12	34	3
Ponikve	25	82	107	52	12	15	11	8	9	68	3	5	2	-	3	2	17	-	7	106	-	1	18	12	23	9	45	67	11	21	-	8	-
Ukupno	123	310	433	277	58	40	35	U	13	262	23	23	5	47	10	12	24	3	24	422	8	3	128	46	103	62	94	167	48	125	19	71	3

U nacionalnom sastavu ukupnih ljudskih gubitaka najviše je Srba 422 ili 97,5%, Hrvata 8 ili 1,8% i ostalih narodnosti 3 ili 0,7%.

Većina je izgubila život na području Hrvatske. U raznim dijelovima Hrvatske poginulo, ubijeno ili umrlo je 125 lica ili 29%, na područje općine Gornjih Dubrava 167 ili 38,6%, u raznim logorima 71 ili 16,4%, u Srbiji 19 ili 4,4%, i u Njemačkoj 3 ili 0,7%.

Analizom po godinama smrti utvrđeno je da najviše ljudskih gubitaka ima u 1941. godini 128 ili 29,6%, u 1942. godini 46 ili 10,6%, slijedeće godine 103 ili 23,8%, u 1944. godini 62 ili 14,3% i posljednje godine rata 1945. 94 ili 21,7%. Podaci nedvojbeno ukazuju da je svake druge godine rata dolazilo do većih gubitaka (1941., 1943., 1945. godine), a posebno indikativan podatak je taj, što je u 1945. godini za samo 4 mjeseca život izgubilo kao pali borci ili žrtve fašističkog terora 94 žitelja općine Gornje Dubrave.

Ratna šteta na području općine Gornje Dubrave 1941—1945. godine

Uz velike ljudske gubitke tokom 4 godine rata narod Gornjih Dubrava pretrpio je i veliku materijalnu štetu. Svaka neprijateljska ofanziva ili upad ustaša, Nijemaca, Talijana, četnika, uz masakr i ubijanje nedužnog stanovništva, redovno je pratila pljačka, pa-

ljenje i uništavanje materijalnih dobara. Pljačkano i uništavano je sve do čega je neprijatelj došao: odjeća, posuđe, namještaj, ljetina, stoka, poljoprivredni alati, perad itd. Materijalna dobra uništavana su također od bombardiranja i artiljerijske vatre.

Kotarska komisija Ogulina tokom 1945. godine izvršila je popis prijave ratne štete. Sa područja općine Gornje Dubrave, uvidom i analizom u dokumente Narodnog odbora kotara Ogulin, utvrđeno je 697 prijava za naknadu ratne štete na imovinu. Procjena šteta obračunata je tada u dinarskoj vrijednosti iz 1941. godine, a zbrajanjem pojedinačnih dinarskih vrijednosti šteta došao sam do ukupne brojke od 93 719 674 dinara.²⁷ S obzirom da to nisu konačni podaci, pretpostavlja se da je ratna šteta na imovinu u općini Gornje Dubrave mnogo veća. Kako je narod preživljavao četverogodišnje strahove, masakriranja, paljenja, i pljačkanja, ne mogu objasniti samo sačuvani statistički podaci, ali u sklopu sa naučnom historijskom obradom događaja i autentičnim sjećanjima neposrednih sudionika ratnih zbivanja, oni imaju važan značaj u prezentiranju kompletne slike tog vremena. Ostajući bez djece, braće, sestara, roditelja, bez krova nad glavom, i elementarnih egzistencijalnih sredstava za život, Dubravci su ostajali usprkos velikim

²⁷ HAK, Sabirni centar Ogulin, Ratna šteta na imovinu, kotar Ogulin kut. 483—520.

žrtvama nepokolebljivi u borbi za slobodu, bratstvo i jedinstvo naših naroda.

Prema podacima iz prijava, uništene su 102 kuće, dok su 104 oštećene, mnoge i 90%^a. Ukoliko nisu uništene od artiljerijske vatre i bombardiranja, mnoge kuće prije paljenja temeljito su opljačkane, a kako su to okupator i domaći izdajnici radili, svjedoči podatak da su sa kuća skidana vrata, prozori, pa i crijep. Cesto je bio slučaj da su pojedina domaćinstva više puta pljačkana, a kuće i ostale gospodarske zgrade uništavane paljenjem ili artiljerijskom vatrom. Javnih zgrada i crkava razrušno je ili spaljeno petnaest. Uz kuće uništeno je ili oštećeno 420 gospodarskih i pomoćnih objekata, od toga je potpuno uništeno sjenika 109, te štala 109.²⁹

Najviše kuća uništeno je u Ponikvama 38 ili 37% od ukupnog broja razorenih kuća, u Donjim Dubravama je spaljeno 32 ili 31%, u Gornjim Dubravama 20 ili 19%, i u Popovu Selu 12 ili 13%. Opljačkano je 8660 komada stoke, i peradi, od toga konja i ždrebadi 40, volova 349, krava 332, junadi i teladi 146, ovaca i jaganjaca 1715, koza i jaradi 325, prasaca i odojaka 565 i 5188 komada peradi. U Ponikvama je u talijansko-četničkoj akciji u augustu 1942. opljačkano 80 komada svinja, 32 vola, 37 krava, zapaljeno ili odvedeno 140.000 kg sijena i 300.000 kg slame. Odvođeci narod Gornjih Dubrava u logor u travnju 1943. godine ustaše su opljačkale samo u zaseocima Lugani i Mirići 46 volova, 40 krava i 147 ovaca, 1 konja, u Vucelićima, Jusićima i Šepeljima ustaše su opljačkale 2 konja, 180 ovaca, 39 koza, 23 svinje, 33 vola, i 32 krave.³⁰ U ustaško-njemačkoj akciji u IX i X mjesecu 1943. godine opljačkano je u Donjim Dubravama u zaseocima Mirići i Donji Zatezali 30 volova, 16 krava, 62 svinje, 1 konj, 67 ovaca, 10 koza.³¹ Uz upade većih neprijateljskih jedinica na dubravsko područje, upadi najčešće ustaških patrola praktički su organizirani svaki dan, praćeni umorstvima i pljačkom stanovništva. Tako o zvjerstvima i pljački ustaša iz garnizona Ogulin u Dubravama, »Goranski vjesnik« donosi slijedeći napis:

»Ustaški garnizon u Ogulinu šalje svoje patrole svakog dana na teritorij Dubrava. Te ustaške patrole ne razlikuju se ni u čemu od drugih ustaških patrola. Njima je zadatak da pljačkaju i ubijaju civile, tj. da vrše zadatke ustaške NDH. Tako je dana 20. 12. 1944. jedna takva ustaška patrola ubila i opljačkala u Dubravama mladića Đuru Višnjića iz sela Višnjić Brdo. Istog dana ta je patrola

28 Od 697 prijava 192 se odnosi na Ponikve, 186 na Donje Dubrave, 178 na Gornje Dubrave i 141 na Popovo Selo (Trošmarija, Gojak).

29 Detaljan prikaz štete na imovinu po stakama dat je u tabeli 8.

30 Iz popisa Općinskog NOO Dubrave, HAK, 2/259.

31 Iz popisa Općinskog NOO Dubrave, HAK 2/252.

uhvatila starca od 65 godina Miću Mikašinovića, koga su odveli u crkvu, tamo ga mučili i na kraju ga zaklali. Izvršivši svoj zadatak, ustaška patrola vratila se u Ogulin. Narod Dubrava zna da dolazi dan osvete nad ustaškim koljačima.« ...³²

Kroz 4 godine rata uništeno je i opljačkano ukupno 760 780 kg sijena, 33.970 kg pšenice, 45.935 kg kukuruza, 24.842 kg graha, 31.088 kg krumpira, ostalih žitarica i povrća 44.000, te ostalih namirnica 16.820 kg. Jedan od najtežih i najstrašnijih pljačkaških pokolja, izvršili su ostaše 31. 1. 1945. godine u Ponikvama, o čemu Goranski vjesnik donosi slijedeći napis:

»Dana 31. 1. 1945. godine ustaše su, izvršili pokolj u Ponikvama, kotar Ogulin. Poklali su 36 osoba, većinom žena, djece i staraca. Da bi zadovoljili svoje zvjerske nagone, spalili su nekoliko kuća i sa sobom odagnali 120 komada krupne stoke i oko 100 komada sitne stoke. Pojedine ustaške grupice, koje su izvršile taj pokolj, stavljale su na glavu četničke šubare i odlazile pljačkati obližnje selo Jadrč.« ... O pokolju u Ponikvama u istom broju Goranskog vjesnika zapisano je i slijedeće:

»Dana 31. 1. 1945. godine upala je jedna jedinica 33. ustaške bojne u selo Ponikve i otpočela sa strahovitim klanjem. Djeca u kolijevci i žene i starci padali su kao žrtve ustaškog noža. »Što je krv mlađa, to mi je slađa« rekao je jedan koljač, i zvjerski natmurena lica oblizao nož obliven krvlju jednog mališana, koga je malo prije zaklao.«³³

Raznih dijelova namještaja i pokućstva opljačkano je u iznosu od 7.233 komada, kompletni namještaji odvoženi su od uglavnom imućnijih domaćinstava. Fašisti su pljačkali odjeću, obuću, posteljinu, platno, posuđe, za zločince nije bilo malih i bezvrijednih stvari.³⁴

Poljoprivredni alat je u velikoj mjeri bio meta neprijatelja, pa je ukupno opljačkano 113 plugova, brana 93, seoskih kola i saonica 94, te raznih vrsta ostalih alata 15.507 komada. Od naroda je opljačkana velika količina novca, u dinarima i kunama, kao i osatlih vrijednosti nakita, duhata itd. Ukupna vrijednost novca iznosi u dinarima 2 356 950, a u kunama 4 208 000, dok je nakita opljačkano

32 Goranski vjesnik broj 1 od 1. 1. 1945., str. 6.

33 Goranski vjesnik broj 88, od 29. 2. 1945, str. 4.

34 Opljačkano je ukupno 48 šivaćih mašina, 12 409 komada odjeće, 7 744 komada pokrivača, posteljine, te 15 058 metara platna, 278 pari obuće (najviše komada odjeće fašisti su opljačkali u Ponikvama 4 056 komada, u Gornjim Dubravama 3 810, Donjim Dubravama 3780 i Popovo Selo 763. Šivaćih mašina u Donjim Dubravama 14, Popovo Selo 13, Gornje Dubrave 12, Ponikve 9.

Pokrivača, posteljina — Donje Dubrave 2 837 komada, Ponikve 2 595, Popovo Selo 1211, Gornje Dubrave 1 100.

Platno — Ponikve 4 325 metara, Donje Dubrave 3 890 m, Gornje Dubrave 3 800 m. Popovo Selo 3 643.

Obuća — Ponikve 82 para, Gornje Dubrave 77, Donje Dubrave 74, Popovo Selo 45.

Tabela 8

Ratna šteta na području općine Gornje Dubrave 1941—1945.

Vrsta predmeta	Jedinica mjere	Donje Dubrave	Gornje Dubrave	Ponikve	Popovo Selo Trošmarija Go jak	Iznos ukupne štete
Uništene kuće	komada	32	20	38	12	102
Oštećene kuće	l»	27	26	35	16	104
Uništene štale	"	34	26	36	13	109
Oštećene štale	"	24	16	28	10	78
Uništeni sjenici	"	32	29	38	10	109
Ostale gospodarske zgrade	rt	36	29	41	18	124
Konji, ždrebad	"	8	10	12	10	40
Volovi	"	126	88	86	49	349
Krave	"	105	98	96	41	332
Junad, telad	"	48	42	39	17	146
Ovce, janjci	»l	570	528	387	230	1715
Koze, jarad	"	102	103	98	22	325
Kokoši, perad	"	1465	1382	1 394	947	5188
Svinje, odojci	M	186	174	157	48	565
Sijeno	kilograma	205 780	203 000	209 650	142 350	760 780
Pšenica	v	9 860	7 680	11 850	4 580	33 970
Kukuruz	at	11 200	9 840	17 020	4 875	45 935
Grah	»f	7 920	6 840	8 600	1 480	24 840
Krumpir	"	8 958	7 600	9 850	4 680	31 088
Ostale žitarice	ti	12 800	11 300	17 800	2 100	44 000
Povrće	"					
Ostale namirnice	ti	5 948	4 830	4 832	1 210	16 820
Pokućstvo, namještaj	komada	1 992	2 230	2 337	674	7 233
Odjeća	tt	3 780	3 810	4 056	763	12 409
Plahte, pokrivači, posteljina	"	2 838	1 100	2 595	1 211	7 744
Platno	metrima	3 890	3 800	4 325	3 043	15 058
Novac	dinari vrijednost	890 000	589 000	785 400	92 100	2 356 950
Obuća	kune iz 1941. god.	1 120 000	1 318 000	1 300 000	470 000	4 208 000
Nakit (srebrni, zlatni)	komada (par)	74	77	82	45	278
Plugovi	"	57	56	61	43	217
Drljače	"	39	35	37	8	119
Drljače	"	31	28	30	4	93
Kola, saonice	v	27	24	37	6	94
Ostali alati	"	4 047	4 790	5 650	1 020	15 507
Voćnjaci, vinogradi	kom. stabala, čokota	1 726	1 460	1 655	1 410	6 251
Ostali građevni materijal	komada	2 980	2 760	3 400	550	9 690
Oštećeno zemljište	hvati	5 780	4 890	5 950	3 100	19 720
Ostala imovina	komada	4 070	3 940	3 758	980	12 748
Šteta u dinarima (vrijednost od 5. IV. 1941. god.)		29 987 628	30 437 246	29 868 573	3 426 227	93 719 674
Počinioci štete						
Ustaše		180	173	181	129	663
Talijani		32	20	24	18	94
Talijani i ustaše		47	28	28	11	114
Nijemci		11	8	4	5	28
Nijemci i ustaše		26	17	16	14	73
Četnici		7	5	10	8	30
Talijani i četnici		2	1	3	4	10
Ustaše i domobrani		10	4	3	2	19

Tabela 9

Ukupno palih i preživjelih boraca na području općine Gornje Dubrave

Selo	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno	Nosioci spomenice
Gornje Dubrave	17	39	49	2	—	107	10
Donje Dubrave	30	42	29	11	7	119	11
Bartolovići	—	—	5	—	—	5	—
Trošmarija	—	1	—	—	—	1	—
Popovo Selo	—	4	1	—	—	15	—
Gojak	5	12	14	—	—	31	3
Munjasi	—	1	3	—	—	4	—
Ponikve	3	27	30	—	1	61	2
Kamensko	—	—	3	—	—	5	—
Šimrakovica	—	1	2	—	—	3	—
Brdarica	—	1	—	—	—	1	—
Ukupno	55	130	146	13	8	352	26
Palo u borbi:	12	20	41	24	26	123	—
Ukupno boraca:	67	150	186	37	35	475	26

217 komada (uzet je u obzir srebrni, zlatni nakit).³⁵ Od bombardiranja, artiljerijske vatre, paljenja, uništeno je 6251 stablo voćaka i čokota vinograda, dok je poljoprivrednog zemljišta i šuma oštećeno 19 720 fati. S obzirom da su se često kod istih oštećenika, u više navrata javljali različiti počinioci šteta, prema sačuvanim podacima, najviše šteta su prouzročili ustaše: 663 puta, Talijani i ustaše 114, Talijani 94, Nijemci i ustaše 73, četnici 30, Nijemci 28 puta.³⁶ Sva ta razaranja okupatora i kvislinga ostavila su dalekosežne posljedice, jer ljudi, a posebno djeca bez krova nad glavom i nedovoljno hrane, oboljevali su i umirali uslijed hladnoće, gladi, iscrpljenosti i raznih bolesti.

Međutim, narod Dubrava odgovorio je na te zločine još većim uključivanjem u narodnooslobodilački pokret, te bratstvom i jedinstvom iskovanim u krvi najboljih sinova toga kraja.

35 Najviše novca u dinarima opljačkano je u Donjim Dubravama 890 000, Ponikvama 785 460,

Gornjim Dubravama 589 000 i Popovom Selu 92 100.

U kunama opljačkano je u Gornjim Dubravama 1 318 000, Ponikvama 1 300 000, Donjim Dubravama 1 120 000 i Popovu Selu 470 000.

Nakita je opljačkano u Ponikvama 61 komad, Donjim Dubravama 57, Gornjim Dubravama 56, Popovu Selu 43.

36 S obzirom da se često kod pojedinih prijava u više navrata javljaju isti počinioci štete, broj štete koju su prouzrokovali pojedini okupatori i kvislinzi uzet je na osnovu broja prijava.